3 1761 08161723 5

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/christofforosuri00geyl

"CHRISTOFFORO SURIANO"

RESIDENT VAN DE SERENISSIME REPUBLIEK VAN VENETIË IN DEN HAAG, 1616—1623

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTEREN, AAN DE RIJKS UNIVERSITEIT TE LEIDEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. G. JELGERSMA, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN OP WOENSDAG 10 DECEMBER, DES NAMIDDAGS TE 3 UREN DOOR PIETER CATHARINUS ARIE GEYL, GEBOREN TE DORDRECHT

'S-GRAVENHAGE — MARTINUS NIJHOFF — 1913

DJ
156
G48
1913

N.V. DRUKKERIJ V/H KOCH & KNUTTEL — GOUDA.

ERRATA.

Blz. 31, noot 1: *4de hoofdstuk*, § *1*,
lees: *3de hoofdstuk*, § *1*.

„ 48, regel 19: *Zondag den 2^{den}*,
lees: *Zondag den 12^{den}*.

„ 49, noot 1: *Blz. 23*,
lees: *Blz. 22*.

„ 49, noot 2: *Blz. 32*,
lees: *Blz. 31*.

„ 61, noot 2: *blz. 21*, *noot*,
lees: *blz. 20*, *noot*.

„ 71, noot 2: *Vgl. blz. 51*, *noot*,
lees: *blz. 50*, *noot*.

„ 82, noot: *3de hoofdstuk*, § *3*,
lees: *3de hoofdstuk*, § *4*.

„ 131, regel 11: *geen nieuws van lezen*,
lees: *geen nieuws van leeren*.

„ 178, regel 4 v. o.: *interpellatie*,
lees: *interpretatie*.

AAN MIJN OUDERS

LIBRARY
NOV
1
1904
UNIVERSITY OF TORONTO

Bij het beëindigen van mijn proefschrift terugblikkend op mijn studietijd gevoel ik het als een aangenamen plicht hier openlijk mijn dank te betuigen voor het vele, door mij aan de Hoogeschool genoten. De colleges, die ik van U, hoogleeraren in de Faculteit der Nederlandsche letteren, heb mogen volgen, zullen niet minder in dankbare herinnering bij mij blijven dan de persoonlijke omgang, waarmee sommigen Uwer mij hebben vereerd en dien ik tot de kostelijkste factoren mijner vorming reken.

In het bizonder dank ik U, hooggeschatte promotor, zoo voor den steun mij bij het schrijven van dit proefschrift, het plan waartoe uit Uwe uitgave der Venetiaansche RELAZIONI *is geput, verleend, als voor de hulp die ik in mijn Leidsche jaren onder verscheidene omstandigheden van U heb ontvangen.*

Ik mag niet zwijgen van de aanbeveling der Faculteit bij Curatoren, die het mij heeft mogelijk gemaakt sinds 1907 mijn studie voort te zetten, noch van haar goedgunstige beschikking, die mij, met den steun van het door Fruin gestichte Fonds voor studiereizen, heeft in staat gesteld de Italiaansche reis te ondernemen, waarvan dit proefschrift de vrucht is. En niet dit proefschrift alleen: de vertrouwelijke omgang gedurende meer dan een half jaar in en buiten Venetië met de kunst en cultuur van het land van cultuur en schoonheid bij uitnemendheid, heeft mij een schat aan geestelijk bezit verworven, die heel mijn leven duren zal.

Van vele zijden heb ik bij het samenstellen van dit werk welwillenden steun ontvangen. Ik noem de ambtenaren van het Rijksarchief te Venetië, in het bizonder den heer cav. dalla

Santa, de ambtenaren van het Rijksarchief te 's-Gravenhage, den heer archivaris van het Huisarchief van H. M. de Koningin, prof. J. F. L. Krämer, aan wie allen ik mijn dank breng. En het zou zeker al heel ondankbaar mogen heeten, wanneer ik verzuimde te getuigen van de groote verplichting, die ik voor het totstandkomen van dit boek heb aan den trouwen bijstand van mijn vrouw, die mij vier maanden lang alle ochtenden naar het archief der Frari heeft vergezeld en die Suriano's lijvige folianten niet minder ijverig heeft doorgewerkt dan ikzelf.

Ten slotte mijn oprechten dank aan de Commissie van Beheer van het Leidsch Universiteitsfonds, die mij de uitgave van mijn werk heeft mogelijk gemaakt.

VOORREDE.

Aan dit verhaal liggen in hoofdzaak ten grondslag de brieven, door Christofforo Suriano in de jaren 1616 tot 1623 uit Den Haag aan de Venetiaansche regeering geschreven en die ik in het oude klooster van de *Frari* gedurende de vier eerste maanden van 1912 heb kunnen bestudeeren. Zij vullen elf dikke folianten met hun groote en vrij dicht beschreven bladen. Het handschrift is kloek en duidelijk. Een der deelen is sterk door vocht beschadigd [1]), maar niet zóo of ik heb er den zin steeds van kunnen ontcijferen. Geheimschrift is zeer veelvuldig, maar op een enkele nietsbeteekenende uitzondering na, liggen de transscripties van de secretarissen der Venetiaansche kanselarij erbij. Naar schatting is het aantal der brieven een goede 750; de grootte afwisselend van vier tot twaalf, ja nog meer bladzijden. Suriano verzond zijn brieven eens in de week, met den gewonen bode, meest over Antwerpen, soms over Amsterdam en Keulen. Hij schreef echter gemeenlijk meer dan één brief 's weeks, meestal twee, soms drie of vier, maar verzond ze gezamenlijk.

Suriano's wijze van schrijven heeft de deugden, die aan de door lange traditie geschoolde diplomatie van zijn vaderstad eigen waren, zonder dat zij er bizonderlijk in uitmunt. Zijn stijl is helder en, zonder ongemeene schittering of levendigheid van voorstelling, boeiend. In het weergeven van gesprek-

1) De vocht heeft droeviglijk huisgehouden onder de brieven van Aloise Contarini, die hier gezant was van Dec. 1631—Sept. 1634. Tientallen van brieven zijn geheel wit uitgeslagen.

ken vooral is hij een meester en het veelvuldig aanwenden van de *oratio recta* oefent groote bekoring. Zijn kijk op menschen en dingen is die van een praktisch en wereldwijs man; maar ook niet meer: hij is niet diepzinnig en ofschoon zeer schrander, hij ziet niet ver onder het oppervlak. Het geven van fijne zielsontledingen of het ontwerpen van treffende karakterschetsen is zijn zaak niet. Evenmin zal men breede of zelfs maar schetsmatige tafereelen van toestanden of steden, landen, volken bij hem aantreffen en de onrust, die aanzet tot het diep naspeuren van oorzaken en verbanden, was niet in hem. Hij was een goed diplomaat en een ijverig en verstandig behartiger van de belangen der *Serenissima*; maar hij was geenszins een buitengewoon man.

Blok heeft in zijn uitgave der *Relazioni* — welker geringste verdienste de uittreksels en overzichten van de *dispacci* niet zijn [1]) — terecht de aandacht op Suriano gevestigd [2]).

Een deel der brieven was toen trouwens reeds sedert jaren — in 1883 — uitgegeven onder de Werken van het Hist. Gen. te Utrecht, maar van die uitgave [3]) valt weinig goeds te zeggen. De tekst, ten eerste, is zoo slordig en verhaspeld afgedrukt, dat meer dan eens de beteekenis in 't gedrang komt. Zoo staat op de eerste de beste bladzij van den eersten den besten brief *publici*, waar *ricreat*^{e} het woord van het oorspronkelijk is. In dienzelfden brief krijgt de heer Van Wassenhoven het predikaat *Principe*, waarover zich de Nederlandsche bezorger der uitgave [4]) terecht verwondert: het Italiaansch heeft dan ook eenvoudig *S*^{re}: een diplomaat als Suriano was niet „mild" met titels. Geheel onverstaanbaar wordt verderop een zin door het uitvallen van een woord [5]). Dit alles uit één brief; en ik zwijg van de werke-

1) Suriano had, als secretaris, helaas geen *Relazione* te schrijven.
2) A. w., blz. 96 vlg.
3) Door mij aangehaald als U(itgave) H(istorisch) G(enootschap).
4) Ongenoemd. 't Was prof. Brill.
5) Blz. 88, aan 't einde van den laatsten regel: *accettato*.

lijk ontelbare menigte van misspelde of verknoeide woorden, die men uit het verband herstellen kan. Dat de vertaling naar een zoo bedorven tekst niet fraai kan zijn, behoeft geen betoog. Niemand die het handschrift onder oogen heeft gehad, zal het den vertaler kwalijk nemen, dat hij met de eerste brieven over de gevangenneming van Oldenbarnevelt soms geen raad heeft geweten (vgl. zijn noot op blz. 282).

Erger is, dat hij soms zonder noodzaak goed overgeschreven plaatsen verkeerd in 't Nederlandsch weergeeft. Hiervan zoowel als van de fouten in den tekst geef ik verderop in noten een enkel maal de verbetering. Hier één enkel voorbeeld. Op blz. 243 staat als volgt vertaald:

Ik heb bespeurd, . . . dat de zaak goed verstaan is. Van den kant van U. D. evenwel onderstel ik, dat gij niet zult nalaten mij eenigen last op te dragen om de kooplieden tevreden te stellen. Dit moet zijn:

Ik heb bespeurd, . . . dat de zaak goed verstaan is, voorzooveel de opvatting van U. D. betreft. Intusschen vermoed ik, dat men niet zal nalaten stappen bij mij te doen ten voordeele van de kooplieden.

Ten slotte lijdt de uitgave nog aan een euvel, ernstiger dan dit alles. De keuze der brieven is geheel en al onoordeelkundig en planloos. De bloemlezing uit Suriano — er zijn ook brieven van den secretaris Lionello in het boek opgenomen — vervalt in drie gedeelten. Ten eerste enkele brieven uit den zomer van 1616: onmiddellijk na 's residenten aankomst in Den Haag geschreven; — ten tweede een reeks uit den zomer van 1617, waarin we hooren van het Savooische subsidie, van Oldenbarnevelt's onderhandelingen over een verbond: een moot zonder kop of staart; — ten derde de brieven onmiddellijk na de gevangenneming van den advokaat. Een geheel vormt dit alles allerminst. In de gekozen brieven zijn bovendien sterke coupures aangebracht, zoodat slechts aan de stel-

selloosheid, die ook daarbij heerschte, te danken is, dat er in die uitgave nog *iets* blijkt van wat naar mijn oordeel Suriano's *dispacci* in de eerste plaats belangrijk maakt.

Ofschoon men uit de volgende bladzijden genoegzaam zal kunnen opmaken, wat mij er van gewicht in voorgekomen is, zoo wil ik toch niet nalaten daarover een korte beschouwing te doen voorafgaan. Misschien wel omdat ik de behoefte gevoel mij te rechtvaardigen. Zal niet menigeen oordeelen, dat ik veel tijd en papier heb besteed aan het verhalen van bizonder oninteressante zaken? . . . Wat komt het er op aan, hoeveel geld en moeite die niet erg wereldhistorische graaf Johan Ernst van Nassau-Siegen heeft over gehad voor een paar regimenten, die tot niets nut zijn geweest? En waarmee hebben Van Wassenhoven of Van Levensteyn de eer van afzonderlijke hoofstukjes in een twintigsteeuwsch geschiedwerkje verdiend? Zelfs dat bondgenootschap, waarom vijftig bladzijden kommentaar op tien regels (zoo al!) in een algemeene geschiedenis: is dat geen overdaad?

Wanneer uit mijn verhaal zelf het antwoord niet opklinkt, zal ik met beweringen te dezer plaatse — ik ben het me bewust — mijn vonnis niet kunnen veranderen. Toch zal, hoop ik, niemand mij euvel duiden, wanneer ik in alle bescheidenheid den maatstaf aangeef, waarmee ik zelf mijn werk liefst zag gemeten.

Nooit of nergens heb ik heviger historische aandoeningen genoten, dan toen ik verleden jaar, in de schamele werkzaal van het Venetiaansch archief over Suriano's vergeelde papieren gebogen, iets meende te vernemen van het levensgedruisch eener voorbije wereld, iets meende te zien van de gestalten, die vroeger ons Holland bevolkten. Wat een gewirwar van menschen, wat een diplomaten, wat een kooplui, wat een officieren; wat matrozen, schippers, reeders, bankiers; wat een *menigte* om en onder die van ouds ver-

trouwde hoogheden als Maurits, Oldenbarnevelt, Willem Lodewijk. Had ik ooit begrepen, dat zij niet alleen leefden in hun tijd? dat hun personen ondergingen in een woelige zee van naamloozen, evenals hun daden in een oneindige verwarring van kleine gebeurtenissen? Had ik ooit geweten, dat de abstractie der geschiedenis een abstractie is naar het leven, naar leven zooals wij om ons zien, zooals wij zelf leven? Hoe weldadig is het haar te lochenen, al is het maar voor een oogenblik; vrij te zijn van al haar generalisaties en conventies, van haar verbanden, gevolgen en groote lijnen, niets meer te hebben van haar schiftenden en ordenenden geest; maar op te nemen en open te staan voor alles wat opwelt uit de bronnen van het verleden, voor alles wat gespaard is voor vernietiging en dood, en, zonder kritiek, zonder redeneeren, *mee te leven*.

Stel u gerust: ik zei, en ik vergeet het niet: *voor een oogenblik*. Zoodra de tijd is gekomen van het weergeven wat men heeft opgenomen, hernemen keuze, oordeel, rangschikken hun onwrikbare rechten. Ware ik onwillig geweest me aan die wet te onderwerpen, ik zou een uitgave van Suriano's brieven hebben ondernomen, geen boek erover hebben geschreven. Maar de sterke aandoening van leven, het verbijsterend besef der overheersching van kleinheid en veelheid over den grootschen eenvoud van ons posterieur begrip, — herschepping van die gewaarwordingen, die mij de eerste kennismaking met de stof boven alles had geschonken, achtte ik voor het rustig wikkend verstand geen onwaardig doel. Want mag de geschiedenis er niet eens aan herinnerd worden, dat haar abstracties abstracties zijn en haar materiaal, haar conventies, haar factoren *menschen*? Zij is krachtig genoeg om dat inzicht tot een factor te meer te verwerken. Mocht er dus iets van het bonte, roezige, driftige leven, van het onhistorische leven, als ik zoo spreken mag, dat de dagen van het Bestand

in dit land vulde en zooals de Venetiaansche secretaris het heeft meegeleefd, natrillen in mijn boek, dan zal ik verwijten over de onbelangrijkheid van allerlei soms breed vertelde kleinigheden met gelatenheid dragen.

Intusschen ben ik te weinig verzekerd van in dit opzicht geslaagd te zijn, dan dat ik zou durven verzuimen te wijzen op een andere rechtvaardiging van de omstandigheid, waarmee ik obscure personen en gebeurtenissen heb beschreven. In de talrijke bizonderheden, die Suriano aan zijn meesters schreef, schuilt vrij wat nieuws. Over de wijze waarop troepen werden gelicht; over de financiëele zijde van zulk een onderneming; over het aandeel dat de Amsterdamsche koopmansstand eraan nam; over de personen der officieren-gelukzoekers die Den Haag platliepen; over dat alles heeft men van elders maar schaars gegevens. Niet anders is het gesteld met de huishouding der Admiraliteiten, het financiëel beheer van een oorlogsvloot en dergelijke zaken, die in het verhaal van de uitrusting der twaalf oorlogsschepen ter sprake komen. En in het bizonder zou ik de aandacht willen vestigen op de talrijke voorbeelden, die Suriano aanvoert van de onbeschaamdheid, waarmee regeeringspersonen hun politieken invloed aanwendden om hun particuliere handelsbelangen te verzorgen.

Met de beschouwingen over Oldenbarnevelt en Maurits staat het omgekeerd: daar moge de eeuwige belangrijkheid van het onderwerp de schamelheid van het nieuwe inzicht, dat zij brengen, vergoelijken. Terwijl de uitvoerige beschrijving van het totstandkomen van het bondgenootschap mij vooral nuttig leek om het inkijkje, dat zij hier en daar in inwendige toestanden en verhoudingen veroorlooft.

Suriano ten slotte is wel mijn voornaamste, — en verreweg! — maar niet mijn eenige bron geweest. Het spreekt vanzelf, dat ik uit de mij ten dienste staande literatuur, indien het pas gaf,

zijn berichten heb aangevuld; gemeenlijk geven daaromtrent de noten uitsluitsel. Maar ook uit ongedrukte stukken van andere herkomst heb ik geput. Van de brieven des residenten zijn die van zijn lastgevers de natuurlijke aanvulling. De kostelijke registers van de Secrete Deliberatiën van den Senaat [1]) heb ik dan ook geregeld geraadpleegd. Verder leverde het archief van Venetië niet veel op. In het register van het *Collegio* [2]) heb ik interessante bijzonderheden gevonden over de wijze, waarop in 1620 Aerssen zich van zijn zending heeft gekweten. Uit de *Lettere principi* en uit de archieven van de *Inquisitori di Stato* heb ik een heel enkele aanwijzing geput [3]), terwijl de archieven van den Raad van Tien me onder de beminnelijke en zaakkundige leiding van den heer *Cav.* dalla Santa over Suriano's loopbaan na zijn vertrek uit Holland hebben ingelicht.

De op Italië betrekking houdende papieren ten Rijksarchieve zijn door De Jonge reeds voor zijn verdienstelijke studie over Nederland en Venetië benut. Toch bleef daar voor mij nog wel wat te doen. De archieven van de Staten-Generaal bevatten vooral in de brievenreeks van consul Ouwerx een voor mij kostbare verzameling: een klein gedeelte van dit boek berust voornamelijk op wat zij me hebben geleerd. Ik heb te zijner plaatse kunnen aantoonen, dat noch De Jonge, noch de heer Wätjen in zijn recent boek *Die Niederländer in Mittelmeergebiet*, noch dr. Heeringa in zijn *Levantsche Handel* Ouwerx' mededeelingen hebben uitgeput.

Ten slotte heb ik enkele bizonderheden kunnen putten uit de lijvige verzameling brieven van E. en C. Dimmer, Ph. Vernatt, Johan den Middelste en Johan den Jonge, Willem Lode-

1) *Del. Sen. Secr.*
2) *Rego Coll.*
3) Vgl. Blok, *Relazioni*, blz. 97, noot 2.
4) Lias Italien 1614—1619, St. G. 7045.

wijk, en anderen, die onder den titel *Stukken betreffende het overlijden, de begrafenis, de nalatenschap enz. van graaf Johan Ernst van Nassau—Siegen* lias 1355 van het Huisarchief van H. M. de Koningin vormt.

INLEIDING.

Oorlog tusschen de Serme Rep. en aartshertog Ferdinand.

Op het einde des jaars 1615 was de Serenissime Republiek van Venetië, door den pas herstelden vrede tusschen Spanje en Savoye [1]) juist van meening een tijd van rust te zullen ingaan, in oorlog geraakt met den aartshertog van Stiermarken, Karinthië en de Krain, Ferdinand van Habsburg. De aanleiding was een strooptocht, door troepen van den aartshertog van Triëst uit op Venetiaansch gebied ondernomen [2]). Maar er bestond reeds lang een spanning. De bescherming, door Ferdinand verleend aan de Uskoken, een gevaarlijke zeerooverskolonie, die zich in een plaatsje Segna aan de Oostkust van de Adriatische Zee had genesteld, en van wie de Venetianen veel overlast ondervonden [3]), was daarvan evenzeer oorzaak als de pogingen van den aartshertog om Triëst tot een handelsstad te verheffen en zoodoende het monopolie in de Adriatische Zee, dat de oude Republiek te angstvalliger bewaakte, naarmate haar economische daadkracht was afgenomen, te bedreigen [4]). De Venetianen stelden zich thans stevig te weer en brachten den strijd aanstonds over op het vijandelijk gebied, waar zij enkele kleinere plaatsen bezetten om zich vervolgens toe te leggen op de belegering van de sterke grensvesting Gradisca. Toen zij eenmaal zoover waren, echter, kwam er aan hun voorspoed een einde. Wel konden de aarts-

1) Vrede van Asti, zomer 1615.

2) Brief van Ouwerx, in de 1ste lias Italien, archief St.-Gen., R. A.

3) Vgl. de Jonge, Nederland en Venetië, blz. 53 vlg.

4) Vgl. Ouwerx bij Heeringa, Levantsche Handel, I, 64 en dit werk, 3de hoofdstuk.

hertogelijken de stad niet ontzetten, maar de Venetianen konden haar niet nemen en meer dan eens overvielen afdeelingen van den vijand plunderend en brandend weerlooze plaatsjes op het gebied der Republiek. De toestand werd nog ernstiger, toen bovendien de oorlog tusschen Spanje en Savoye over Montferrat opnieuw uitbrak, want hoe weinig de *Serenissima* ook voor de aanspraken van den krijgszuchtigen hertog Karel Emanuel mocht gevoelen, zijn ondergang zou voor haar de noodlottigste gevolgen kunnen hebben en zij liet dan ook niet na hem met groote geldelijke subsidies in zijn hachelijken strijd te steunen.

De Europeesche toestand. De wereldmacht der Habsburgers, waartegen de zestiende eeuw met inspanning van alle krachten had gestreden, kon nog vóór het begin der zeventiende verbrijzeld schijnen; al spoedig was zij in weinig minder te duchten vormen herleefd. Spanje, wel is waar, leed nog steeds onder de uitputting, waarop de lange strijd het was te staan gekomen. Maar in de haast zelfstandige machthebbers in andere deelen van het groote rijk leefden de oude plannen en begeerten voort. Wat de Duitsche Habsburgers betreft, zij mochten persoonlijk onbekwaam zijn, of hun landen inwendig door godsdienststrijd verscheurd worden; de geest van het herboren en strijdbaar Katholicisme, waaraan zij hun lot verbonden hadden, nam hen met zich in zijn stormloop. Toch, meer nog dan dit alles, waren het de oneenigheid of de desertie in het kamp der vijanden, die aan de Spaansch-Oostenrijksche partij deze nieuwe kans boden. Van Engeland had zij na den dood van Elisabeth niets te vreezen. Jacobus, bemoeiziek en aanmatigend, miste de vastheid van wil en het doorzicht, noodig voor een politieke rol. Met Frankrijk was het weinig beter gesteld, sinds met den dood van Hendrik IV het land in de zwakke handen van Maria de Medici was geraakt. Op de weifelloos tegen het Spaansch gevaar gerichte staatkunde volgde een slingeren

her en der, naarmate deze of gene minister of wel ongezeglijke edelman de overhand had.

Met de Republiek der Nederlanden was het een eigenaardig geval. 't Is waar, zij had in een Bestand toegestemd, dat niet alleen haarzelf maar ook haar tegenstander de gelegenheid gaf op krachten te komen. Doch in Staten, Advocaat en Stadhouder, leefde nog steeds de oude geest van onverzoenlijkheid voort, het besef van tot weerstaan aan de Habsburgsche heerschzucht te zijn geroepen. Juist in deze jaren toonde de jonge staat het door zijn krachtig ingrijpen in de Duitsche zaken. Het bondgenootschap met de Hanzesteden, de voogdij over Oost-Friesland, het optreden in den Kleefschen erftwist bovenal, stempelden de Republiek tot de leidende mogendheid onder de anti-Habsburgsche partij. Heel het protestantsche Duitschland, in een oneindigheid van naijverige, wantrouwige staatjes verbrokkeld, maar door het voorgevoel van den naderenden strijd beklemd, sloeg de blikken tot haar op. En tot over de Alpen reikte de faam van haar kloekmoedigheid.

De toestand in Italië.

't Was in Italië, dat het overwicht van Habsburg het meest drukkend werd gevoeld. Goedschiks of kwaadschiks, het meerendeel der vorsten, — de hertog van Modena, de Paus, de Republiek Genua, — hielden den koers van Spanje. Venetië en Savoye waren de eenige Staten, die hun zelfstandigheid met kracht meenden te handhaven. Ondanks onderhandsche hulp uit Frankrijk, stond hertog Karel Emanuel er zeker slecht voor. Temeer reden voor de Republiek van San Marco om hem niet aan zijn lot over te laten. Wat zou zij worden, zoo hij er niet meer was?! Er was aanleiding genoeg voor Venetië, om zich door den toestand beklemd te gevoelen. Terwijl de Republiek aan haar Noordgrenzen den oorlog met aartshertog Ferdinand had te voeren, wist zij zich reeds nu, nu toch de krijg met Savoye hem nog de handen vol gaf, uit

het Westen voortdurend bedreigd door den roerigen gouverneur van Milaan, don Pedro de Toledo, die weinig van zins was de — inderdaad verdachte — onzijdigheid van Venetië te ontzien. En een niet minder ernstig gevaar, dat de *Serenissima* zou aantasten in haar gevoeligste plek: het dominium in de Golf, gelijk de Venetianen bij voorkeur zeiden — „*il Golfo di Venezia*", — dreigde uit het Zuiden, waar de onderkoning van Napels, de hertog van Ossuna, plannen smeedde, naar geruchten meldden [1]), om met een vloot den Stiermarkschen neef zijns konings te hulp te komen.

De Alpenpassen. Wel waarlijk zag zich dus de Republiek door het Habsburgsch gevaar van alle zijden omgeven en te onbehaaglijker moest zij dat beseffen, waar zij zich zag afgesloten van de hulp, die zij, sinds zij haar vasteland-politiek was begonnen, gewoon was in te roepen. Zwitsers noch Duitschers konden haar grondgebied bereiken. Hun weg liep door de Valtellina, en die was reeds nu, jaren vóór ze in de handen der Spanjaarden dreigde te geraken en aanleiding werd tot een Europeesch conflict, vrijwel geregeld voor Venetiaansche huurbenden gesloten. Sedert 1602 stonden de Grauwbunders, tot wier gebied het dal behoorde, met Frankrijk in een verbond, waarbij aan dat rijk het uitsluitend recht van troepen door de Valtellina te vervoeren, was voorbehouden. Zeker had Hendrik IV zijn macht in deze nimmer ten ongunste van zijn vrienden, de Venetianen, aangewend, maar na zijn dood waren de zaken veranderd. Aan den eenen kant was de invloed, door den Franschen gezant bij de Grauwbunders aangewend, thans even onberekenbaar als de staatkunde van zijn regeering; maar bovendien was die invloed geringer geworden, en wat de Franschen verloren, kwam aan de Spanjaarden ten goede [2]).

1) Romanin, *Storia documentata di Venezia*, VII, 104.

2) Men veronderstelde: door omkooping; Oldenbarnevelt verklaarde aan Suriano hun veilheid door te wijzen op het *governo popolare*, dat er bestond.

Het is moeilijk na te gaan, of onmacht dan wel onwil bij de regeering te Parijs voorzat, maar 't is zeker, dat, ondanks de vertoogen van een buitengewoon Venetiaansch gezant in den zomer van 1616 [1]), en ondanks de betuigingen der Fransche staatslieden, de passen voor de *Serenissima* gesloten bleven.

Zending van Christofforo Suriano.

Het is niet te verwonderen, dat in dien toestand de Venetianen toenadering zochten tot de andere tegenstanders van het Spaansch-Oostenrijksche huis. Tot de Republiek der Vereenigde Nederlanden natuurlijk in de eerste plaats. Het was niet voor het eerst, dat men met haar in verstandhouding zou treden. Totnogtoe waren de avances van den anderen kant gekomen, maar thans noopte het belang tot het doen van den eerste stappen. De kortstondige residentie van den secretaris Lionello, die in de maand April van het jaar 1616 met geen andere opdracht dan tot beleefdheden en tot het verstrekken van mededeelingen over den Uskokenoorlog te Den Haag op doortocht naar Engeland vertoefde, achtte men nog onvoldoende. Er werd op het laatst van Juni 1616 besloten een ander diplomaat opzettelijk naar Den Haag af te vaardigen en men koos Christofforo Suriano, resident der Republiek te Zürich. Tevens echter meende men van de gelegenheid gebruik te maken om zich ook nog eens met de andere leden van de maar al te weinig samenhangende anti-Habsburgsche partij te verstaan en gaf daarom aan Suriano opdracht zijn weg te nemen over de verschillende hoven van de vorsten der protestantsche Duitsche Unie, kort geleden ook door den gezant Gussoni bezocht, aan elk hunner mededeeling te doen van den staat der onderhandelingen met aartshertog Ferdinand en hun de gematigdheid van Venetië's benevens de onbetrouwbaarheid van Ferdinand's handelwijze daarbij in het licht te stellen.

De Serenissime Republiek hoopte, dat de vereenigde vorsten

1) B. Zeller, Louis XIII. Marie de Médicis. Richelieu ministre, p. 73.

Suriano aan de Duitsche hoven.

zouden overgaan tot een stap, waarvan reeds langer sprake was: dat zij nl. een gezantschap tot den Keizer en tot Ferdinand zouden richten om bij hen de redenen van Venetië aan te dringen. Maar Suriano ervoer, dat het wel zou blijven bij den brief, dien de keurvorst van de Palts uit aller naam tot den Keizer had gericht. Van de weifelende politiek der Duitsche vorsten, zoo schreef hij, was geen krachtiger optreden te verwachten. Hij begreep dat reeds na Stuttgart en Durlach te hebben bezocht. En te Anhalt, te Salzbach, te Bayreuth, vond hij niet veel anders. Niettemin werd hij overal met groote onderscheiding ontvangen, met de vorstelijke karos ingehaald, in het vorstelijk paleis geherbergd, door 's vorsten hovelingen bij wijze van eerbetoon geen oogenblik alleen gelaten. Ook aan betuigingen van verknochtheid aan de belangen van Venetië of van vijandschap tegenover de Spanjaarden geen gebrek.

Terughouding van Venetië.

Trouwens, dat de besprekingen zoo onvruchtbaar bleven, was niet in de laatste plaats te wijten aan de Serenissime Republiek zelf, wier staatkunde zeker niet minder voorzichtig was, dan die der Duitsche vorsten. Te Heidelberg toch bleek het, dat de Unie wel voor handelend optreden te vinden zou kunnen zijn. Eerst sprak, uit naam van keurvorst Frederik, kolonel Schomberg uitvoerig met den Venetiaanschen zendeling over de wenschelijkheid van een algemeen samengaan van de tegenstanders der Spaansche oppermacht: de Unie, de Staten, Engeland, Venetië. En nog heel wat openhartiger was een der keurvorstelijke raadsheeren [1]), die in een onderhoud met Suriano verklaarde (en zeggen kon, dat zijn meester wilde, dat Venetië dit wist), dat de Duitsche vorsten bereid waren 10 of 12000 man op de been te brengen, teneinde de passen te openen en afleiding te bezorgen, terwijl zij boven-

---

1) Gio. Batt. Lencher, die zes jaren vroeger den keurvorst te Venetië had vertegenwoordigd.

dien de Staten-Generaal zouden bewegen tot verbreking van het Bestand, — doch alles op éene voorwaarde, — en de raadsheer legde het punt, waarop de wederzijdsche belangen botsten, onbeschroomd bloot. „Wij willen u zeer gaarne helpen", zoo was de zin zijner woorden, „maar wij willen gewaarborgd zijn, dat gij u niet meer kunt terugtrekken, nadat wij ons voor u in moeilijkheden, mogelijk in oorlog hebben gestoken". Dàt was het oogmerk van het verbond, waarop reeds Schomberg had gezinspeeld [1]). Maar Suriano was niet gemachtigd zijn regeering op eenigerlei wijze te binden: hij kon slechts de openingen zorgvuldig overbrieven. En dat men te Venetië er niet op zou ingaan, was vrij zeker te voorspellen. Men wilde er hulp zonder eigen gevaar. Zelfs met Savoye had de *Serenissima* zich in geen bondgenootschap willen begeven. Zij vocht slechts om den vrede, dien zij elk oogenblik hoopte te zullen winnen. De Duitsche vorsten nu verkeerden in de grootste ongerustheid over de geruchten van troepenlichtingen voor de Habsburgers en voor Spanje, die van alle kanten van het Rijk toevloeiden. In al de gesprekken, die Suriano met hen of hun hovelingen voerde, bleek hun bekommerdheid over den dreigenden toestand. Dat zij naar een bondgenootschap omzagen, is even begrijpelijk, als dat Venetië zich liever eerst nog eens bedacht. In geen geval had Suriano's reis onmiddellijke gevolgen.

Ongemakken op reis.

Toch had zij hem heel wat moeite gekost. Het was geen gemakkelijk werk voor een Italiaansch diplomaat om in het Duitsche Rijk zijn weg te vinden. Suriano was zoo gelukkig geweest, reeds uit Zürich een man te kunnen meenemen, die land en taal kende; de heer Vîmes, Zuid-Nederlander van geboorte, zonder vastomschreven taak in Venetiaanschen

1) Verder nog dan Frederik van de Palts ging de markgraaf van Ansbach, die persoonlijk met den Venetiaan sprak over de voorstellen, die de ander door een tusschenpersoon had laten doen. Praten helpt niet, was zijn oordeel: handelen, vechten!

dienst, maar volgens Suriano's dankbare verslagen te zijner voorlichting onmisbaar. Toch bleef het ook met die hulp vaak lastig al die Duitsche vorstjes uit elkaar te houden, den Lutherschen niet met den Katholieken broeder te verwarren, en geen geloofsbrieven uit te reiken gericht aan een reeds voor jaren overledene. De vrees voor het krijgsvolk en de hitte maakten de reis nog bezwaarlijker en waren oorzaak, dat Suriano geheel uitgeput midden Augustus Den Haag bereikte. Maar de dienaren van den Venetiaanschen Staat plachten door gebrek aan toewijding niet te zondigen, en Christofforo Suriano was reeds in den dienst verhard.

Suriano's loopbaan.

Hij was in 1616 een man van zes-en-dertig jaar. Hij behoorde tot den stand der *cittadini*, een soort lageren ambtenaarsadel, waaruit te Venetië de „secretarissen", het personeel der kanselarijen, werden gekozen. Terwijl de *nobili* geroepen werden tot de hooge betrekkingen in den staat, die macht en aanzien verleenden, of wel, indien verwanten of gaven hen daartoe niet brengen konden, in eervolle onbeduidendheid hun openbaar leven sleten, was voor de secretarissen het harde, geregelde, naamlooze werken weggelegd, waarop zich de ambtsvoering der in de eereposten jaarlijks of tweejaarlijks afwisselende patriciërs grondvesten moest. Suriano's loopbaan kenmerkte zich door haast onafgebroken uitlandigheid. In 1601 in de kanselarij gekomen als *estraordinario*, verliet hij Venetië in 1603 als secretaris van de *Ill^{mi} SS^{ri} Provveditori sopra li beni communali*; het volgend jaar zond hem de Raad van Tien naar Rome als *coadiutore* van den gezant Agostin Nani; in 1606 ging hij naar Frankrijk als secretaris van den gezant Pietro Priuli; in September 1608 naar Engeland, als secretaris van den gezant Marc' Antonio Corraro; in November 1611 — in Juni had hij den rang van *ordinario* verworven — opnieuw naar Rome, als secretaris van den gezant Tommaso Contarini.

Toen deze 13 Augustus 1614 overleed, moest Suriano verscheidene maanden als resident het gewichtig gezantschap bekleeden. Het was de eerste maal, dat hij zelfstandig optrad. In Maart 1615 was hij weer als secretaris werkzaam, van den gezant Gregorio Barbarigo, ditmaal te Zürich. Maar ook hier werd hij spoedig onafhankelijk, want midden Augustus vertrok de gezant naar Engeland en Suriano bleef als resident achter [1]).

Vooruitzichten en omstandigheden.

Zoo bevond hij zich dan opnieuw in een dier posten, waarin de secretaris werk kon verrichten, dat aan dat der *illustrissimi* gelijk was, al moest hij zich ook steeds met minderen titel vergenoegen. En door de keuze van den Senaat had zich thans, in het jaar '16, een schitterend verschiet voor hem geopend. Maar het is de vraag, of hij ontvankelijk was voor een eerzucht, die hem van deze vooruitzichten had doen genieten. Zijn betuigingen, dat hij niet anders verlangde dan den Staat te dienen, om 't even waar, zijn misschien oprechter dan ons op zichzelf waarschijnlijk dunken zou. De macht van den Venetiaanschen staat over de geesten zijner ambtenaren was groot. Allen gevoelden zich niets bij de hoogheid van het staatsbegrip. Bovendien was Suriano onbemiddeld en zijn traktement met de vrij geregelde schenkingen mocht voldoende zijn om het dure representatieve residenteleven te bekostigen — (in Den Haag bleek het *on*voldoende), — in elk geval zag hij zijn zaken in Venetië door de nu reeds dertienjarige afwezigheid verloopen. Zoo smeekte hij reeds in zijn brieven uit Duitschland om spoedig verlof tot terugkeer in het vaderland. En inderdaad mocht hij daarop hopen, want voorloopig had hij in Holland slechts hetzelfde te doen als aan de Duitsche hoven: mededeelingen te verschaffen omtrent de onderhan-

1) Al deze bizonderheden uit een uitvoerig verslag, waarmee Suriano in 1619 aan den Senaat verantwoording aflegt van al het geld, dat hij ooit van staatswege heeft ontvangen.

delingen van de Serenissime Republiek met Ferdinand. Wat nadere instructies, die hij er hoopte te vinden, daar hij op heel zijn reis zonder bericht was gebleven, zouden behelzen, was uit niets op te maken. In elk geval, hieraan kon niet getornd worden: „Gij beveelt," zoo eindigde hij nederig al zijn smeekbeden tot die belichaming van het anonieme staatsgezag, den Doge.

In Den Haag. Ternauwernood in Den Haag aangekomen, zette hij zich dus tot de uitvoering van zijn opdracht. Hij was evenwel in de vacantiemaand gevallen: vele leden van de Staten waren uitstedig, 't zij om ontspanning [1]), 't zij om hun zaken, en de twee afgevaardigden, die, nadat Suriano door Vìmes zijn komst had doen melden, hem kwamen begroeten, verzochten hem met de audiëntie nog eenigen tijd te wachten, aangezien Hun Hoogmogenden hem gaarne zoo voltallig mogelijk zouden ontvangen. Suriano begon dus — ook Oldenbarnevelt was afwezig, reizend, nu hier dan daar, met van der Mijle — met een bezoek aan Maurits.

Bezoek bij prins Maurits. Hij werd voortreffelijk ontvangen. Reeds bij dit eerste bezoek greep de prins de gelegenheid aan en vroeg naar de bewapening van Ferdinand, naar bizonderheden over de toerustingen der Spaansch-Oostenrijksche partij, naar de plannen van Savoye. Suriano kon hem niet dienen, zooals hij zelf gewild zou hebben, van nieuws verstoken als hij was. Maar het onthaal was er niet minder hartelijk om. In de zaak der Uskoken gaf Maurits aan de Venetianen volledig gelijk. Hij waarschuwde hen tegen de verraderlijke praktijken der Spanjaarden; en bood zich aan tot alles, waarmee hij de Republiek van dienst zou kunnen zijn. Kortom, het was voor den nieuwen diplomaat niet moeilijk de vorst te herkennen, die in Europa vermaard genoeg was, wiens tegenstand aan de „monarchie"

---

1) U. H. G. blz. 80. *Publici* verkeerdelijk voor *ricreate*.

der Habsburgers onwankelbaar, onbevreesd, voor vergelijken noch weifelingen vatbaar, *natuurlijk* als het ware was [1]).

Trouwens, dat Maurits in dezen de stemming van het Nederlandsche volk in waarheid vertegenwoordigde, ervoer Suriano op de audientie ter Staten-Generaal, waar hij enkele dagen later werd toegelaten [2]). Men antwoordde hem op de rede, waarin hij van het beloop der Italiaansche zaken verslag deed, met een betuiging van dankbaarheid jegens de Serenissime Republiek voor de herhaling harer mededeelzaamheid en sprak van de gemeenschap der belangen van Nederland en Venetië tegenover Spanjaarden en Oostenrijkers, — „want dat", zoo zei men, „is al één".

Audiëntie ter Staten-Generaal.

De Italiaan had zich dus over de gezindheid der Nederlanders niet te beklagen. Voorloopig kon hij, daar zijn instructie niet verder strekte en men te Venetië wel heel wat tijd zou noodig hebben om de wederhouding te bepalen, slechts afwachten. Hij had een huis gehuurd, en jammerde tegenover zijn lastgevers over den staat zijner geldmiddelen. Hij moest immers de waardigheid der *Serenissima* ophouden en alles was in Holland, „waar zooveel moet worden ingevoerd en waar zooveel indirekte belastingen het volk bezwaren," schrikbarend duur. Voorts maakte hij kennis met het corps diplomatique: voorloopig slechts met den Franschen gezant, Du Maurier, met wien hij kibbelde over de Grauwbunderkwestie, en Sticke (een Overijselaar), de agent van den keurvorst van Brandenburg; de Engelsche gezant Dudley Carleton, vertoefde te Spa. Hij verzamelde politieke nieuwtjes en geruchten. Maar vooral: hij onderhandelde met officieren.

Eerste bezigheden.

1) U. H. G. blz. 82.
2) U. H. G. blz. 92.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE TROEPENLICHTINGEN VAN GRAAF JOHAN ERNST VAN NASSAU EN VAN JONKER JOHAN SEGHERS VAN WASSENHOVEN.

Aanbiedingen van officieren.

Reeds te Heidelberg hadden zich tal van edellieden aangeboden, om met voet- of paardevolk de Republiek te dienen; maar, daar de Alpenpassen gesloten waren, had Suriano zich er toe moeten bepalen, hen met zijn Italiaansche beleefdheid dank te zeggen voor hun buitengemeene goedgezindheid ten opzichte van Venetië. In Holland stonden de zaken anders, daar vervoer over zee steeds mogelijk was. Vermoedelijk had die omstandigheid zelf veel tot het besluit van den Senaat, om iemand naar Den Haag af te vaardigen, bijgedragen. Niettemin ontbrak den secretaris op dit punt elke lastgeving, en zoo kon hij ook hier weinig aanvangen met de aanbiedingen, die hem van alle kanten gewerden. Want reeds vóor hem had de tijding van zijn komst Den Haag bereikt, en vele officieren wachtten hem in spanning af en lieten zich zoo gemakkelijk niet uit het hoofd praten, dat hij om geen andere reden dan om troepen te lichten, naar de Nederlanden kwam. „Hun verlangen", merkt Suriano op, „houdt hen overtuigd: zij hebben meer dan genoeg van de vreedzame garnizoensoefeningen. Overigens moet men bij hen niet aankomen met plannen, dat zij zouden lichten zonder geld. Niemand is bereid onkosten te maken voor scheepshuur, levensmiddelen en wat dies meer zij. Allen verklaren dan ook, dat het aanbod van Johan Seghers van Yeghem, heer van Wassenhoven, om ruiters en voet-

te vooren, zonder door U van te voren te worden
mogelijk door hem kan worden uitge-
enmin als krediet."

assenhoven stamde uit een Hollandsch Van Wassenhoven.
't begin der 16e eeuw in aanzien was.
taten. Door Lionello had hij zijn dien-
anbieden en inderdaad waren hem den
r de Serenissime Republiek verstrekt.
ter den twijfel zijner krijgsbroeders te
de Palts te hebben getracht de twee-
uiters te werven, was hij naar Neder-
voetvolk op de been te brengen. De
prins hadden hem zoo ruim mogelijke
Maar degenen, die hij tot officieren had
llen teruggetrokken, toen zij bemerk-
; was hen elk de soldaten die zij lichten
d te doen bekostigen, tot zij, te Venetië
zouden kunnen terug bekomen [1]. Zij
gewaagd, wijl de patenten slechts voor
itgegeven — de termijn verstreek dus
tijd reeds zoo was opgeschoten, dat zij
nden zijn vóór den fatalen datum gereed
ndere geval zouden zij al hun onkosten
n Wassenhoven, wien het in de Palts
vergaan, was misnoegd naar Amster-
d vandaar naar Venetië geschreven om
rmijn.
uriano aan zijn regeering en hij verbond
, dat het onmogelijk zou blijken, uit deze
erkrijgen, indien de Serenissime Republiek zich niet tot alle onkosten verbond en hier het geld deed uitbetalen. En zeker was het volk voortreffelijk, goedgeschoold

1) U. H. G. blz. 88, is deze plaats geheel verknoeid.

en oudgediend; en zeker zou Venetië meer baat hebben van 500 hunner dan van 1000 anderen. Niettemin waren de onkosten en de gevaren der lange reis bezwaren, de moeite van het overwegen waard. [1]).

§ 1. JOHAN ERNST. — HET KONTRAKT.

Nieuwe aanbieding.

Den 16den Augustus echter bereikte Suriano in deze aangelegenheid een tijding, die hij gewichtig genoeg achtte om ze, daar zijn wekelijksche brief naar Venetië reeds verzegeld was, bij afzonderlijk schrijven over te zenden. „Ik verneem," zoo meldde hij, „dat, indien gij in Uw dienst graaf Johan Ernst van Nassau wilt nemen, hij gaarne zou toeslaan op voorwaarden, die met Uw goedvinden zouden worden vastgesteld, mits Gij bij de Staten-Generaal aanzoek doet om zijn persoon. Ik heb voorts uitgevorscht, dat hij, daar hij man van rang, moed en ervaring is, kolonel in dienst dezer landen, en bevel heeft gevoerd bij den Gulikschen veldtocht, niet dan groot getal krijgsvolk wil lichten. Ook, dat hij hier het geld voor werving en vervoer over zee wil ontvangen. Maar wanneer hij de toestemming der Staten had, zou hem de bijstand van prins Maurits, zijn neef, niet ontbreken en daarom meen ik, dat alles voorspoedig zou kunnen verloopen."

Ongetwijfeld was het deze laatste overweging, die Johan Ernst de meeste streepjes vóorgaf. De neef van den machtigen stadhouder zou gemakkelijker dan iemand de vele bezwaren, aan een groote troepenlichting verbonden, overwinnen. Zeer zeker overigens waren de persoonlijke verdiensten van den kandidaat gansch niet verwerpelijk.

Graaf Johan Ernst.

Johan Ernst, graaf van Nassau-Siegen, was de oudste zoon uit een gezin van vele kinderen. Hij was in 1582 geboren. Zijn vader, Johan de Middelste, had heel wat moeite, daar hij toch zelf al niet rijk was, zijn drie-en-twintig kinderen

1) Dit alles U. H. G., blz. 85—89.

door het leven te helpen. De steun der in Nederland tot aanzien en rijkdom gekomen neven was voor heel de talrijke en onbemiddelde familie der Nassau's een kostbare factor bij de toekomstplannen. In de jeugd van Johan Ernst leefde Jan de Oude nog, zijn grootvader, die zijn zoon Willem Lodewijk met vaderlijk gezag gebieden kon zich het lot van den jongen man, die reeds enkele jaren aan het Friesche hof leefde, aan te trekken en hem een betrekking in het leger te bezorgen [1]). Hem, zoo schrijft hij, en den vader „*wird es fast schwer fallen den jungen Hauff, darmitt Gott der Her uns gesegnet hatt, zu unterhalten.*" En Willem Lodewijk antwoordt [2]), dat hij, wat Johan Ernst betreft, „*weils ihme an verstantt, urtheil, fleis und hertz nit mangelt*", al zijn best zal doen om hem in zijn eigen of een ander regiment te doen bevorderen. Het is te gelooven, dat hij en Maurits van hun kant het niet onaangenaam vonden een aantal van de belangrijkste officiersplaatsen in het Staatsche leger met bloedverwanten te bezetten. Johan Ernst maakte althans een goede carrière. Nu wij hem ontmoeten, in 1616, is hij kolonel van het regiment *des Wallons ou nouveaux Gueux.* In 1614 had hij in den Gulikschen veldtocht een derde leger van het Staatsche leger aangevoerd.

En hij was niet de eenige van zijn vaders kinderen, die hier fortuin kwam zoeken. Ook zijn broer Johan, die in 1613 Katholiek was geworden, had een kommissie vanwege de Staten [3]); maar diens lot leidde hem in andere banen. Buiten hem echter broers genoeg, maar die bijna allen eerst later hier een rol speelden: Willem, de bekende Johan Maurits, een tweede Johan Ernst, Adolf, George Frederik, Hendrik ; terwijl ook enkele zusters naar deze landen huwden.

1) Groen, Archives, IIme série, t. II, p. 156: brief van Sept. 1602. Van Sept. 1600 een brief van Johan Ernst aan zijn grootvader uit Leeuwarden. ib. p. 46.

2) Ib., p. 165.

3) Hij had een Utrechtsch ruitervendel.

Suriano kon intusschen weinig doen. Hij wachtte rustig af, maar verzamelde onderwijl reeds gegevens, die hem bij de onderhandelingen van dienst konden zijn, een lijst samenstellend van de prijzen van de in Holland voor voetknechten gebruikelijke wapenstukken.

Voorloopige besprekingen.

En inderdaad verscheen reeds een paar dagen, nadat de Venetiaansche afgezant van 'sgraven gezindheid had vernomen, een gelastigde van Johan Ernst, die hem het uitdrukkelijk aanbod deed. Meer dan een bereidverklaring om de schriftelijke voorwaarden in ontvangst te nemen en naar Venetië op te sturen, kon Suriano niet geven. Maar men was hiermee tevreden en binnenkort ontving hij de *Conditions sur lesquelles Monsieur le comte Jehan Erneste de Nassau etc. offre d'entreprendre la levee de quelques gens de guerre pour la Serenissime Republicque de Venise.* Maurits, die zeer met het plan was ingenomen en zijn neef aanspoorde, had al de artikelen helpen vaststellen en gematigd, waar hem noodig dacht. [1]) Niet lang daarna genoot Suriano de eer den graaf in eigen persoon te zijnent te zien verschijnen, onder 't voorwendsel, zooals hijzelf opmerkt, van een beleefdheidsbezoek, in waarheid om zich te komen aanbieden en bizonderheden van zijn kapitulatie op te helderen.

Onderhoud met Johan Ernst.

De jonge krijgsman — hij was 34 jaar oud — toonde zich in dat onderhoud een lang niet onhandig man van zaken. Want op zaken doen kwam het aan, al was de wijdsche en breedsprakige hoffelijkheid waarmee de zeventiend'eeuwsche edelman en diplomaat elkander te woord stonden, zeer verschillend van de beknoptheid onzer hedendaagsche handelslui. De graaf begon met uiteen te zetten, dat het begeerd verzoek van de Serenissime Republiek aan de Staten om zijn persoon een vormkwestie was. Want Maurits wilde de zaak. Hij liet niet na hierop de aandacht te vestigen. Maurits, zoo kon men

1) U. H. G., blz. 101.

zeggen, leidde heel de onderneming [1]), en zou zich inspannen haar te doen slagen, omdat hij er zijn eer bij kon betrokken rekenen: hij van zijn kant zou al zijn best doen de befaamde krijgsschool, die hij bij zijn neef had doorloopen — en hij verzocht Suriano daarover aan zijn regeering te schrijven — niet te schande te maken. Hij bood tevens een voor den Doge bestemden brief aan, waarin hij, na zijn *„extrême regret"* over *„ces remûments et braise de guerre"*, waardoor Venetië wordt gekweld, te hebben uitgesproken, verzekert, dat Zijne Doorluchtigheid *„ne scauroit faire élection de personne, qui sera trouvé plus prompt et disposé à rendre service, pour le bien, manutention et tranquillité de la Republicque que moi."* Met Suriano kwam intusschen, na diens dankbetuigingen voor de eer van het bezoek, het gesprek op de artikelen der capitulatie, waarvan verscheidene den Venetiaan te veeleischend voorkwamen. Sommige wijzigde Johan Ernst naar zijn verlangen; maar bij andere bleef hij op zijn stuk staan, verklarend — en hier naderde hij bedenkelijk tot den zuiveren koopmanstijl —, dat zij rijpelijk overwogen en besproken waren met Zijne Excellentie Maurits zelf en dat die gemeend had, „dat men niet anders doen kon, daar men was gegaan zoo laag men kon".

Toch waren inderdaad zijn eischen niet gering, en verontrustend was, dat de graaf zich niet had uitgelaten en ook thans weigerde dat te doen, over de bezoldiging die hij voor zichzelf als generaal — want dit moest zijn titel zijn — begeerde. Hij vertrouwde zich toe aan de mildheid en de beschikking van den Senaat, verklaarde hij, „die wel in staat zou zijn zijn rang, het aantal zijner afhangelingen, het huis waaruit hij sproot, in aanmerking te nemen en bij zijn groote dienstvaardigheid op te tellen; men gave hem, wat men goedvond: hem toch was het om de eer te doen, die hij met voordeel van de Republiek verwerven kon". Suriano intusschen wist uit den langen om-

1) U. H. G. 102 (verknoeid).

haal zijner woorden op te maken, dat hij driemaal zooveel verlangde als een Zwitsersch kolonel ontving, d. i. t. z. 1600 *scudi* [1]) in de maand.

In afwachting. Maar deze onderhandelingen waren, zooals vanzelf spreekt, zeer voorloopig. Men wist nog niet eens, of de Venetiaansche regeering uitbreiding van haar leger met „ultramontanen" verlangde. 't Is waar, dat in de volgende weken de officieren, die op emplooi rekenden, zich verheugden in de tijdingen van succes der Venetiaansche wapenen in Istrië, waaruit zij voortzetting van de oorlog afleidden. Wat Johan Ernst betreft, hij zag reikhalzend uit naar het antwoord, want hij stelde zich veel voor van de onderneming.

Venetië gaat op het aanbod in. Eindelijk, in de laatste dagen van September ontving Suriano opdracht op de voorstellen van den graaf van Nassau in te gaan. Inderdaad zag men zich te Venetië voor de waarschijnlijkheid van een nog lang slependen oorlog, en het bevreemdt niet, dat men zich in die omstandigheden deze kans niet wilde laten ontglippen. Niet alleen de gunstige inlichtingen, die de secretaris over de persoon van den *condottiere* zelf had overgebriefd, zullen indruk hebben gemaakt. Johan Ernst wist het wel, toen hij verzocht had *vooral* den nadruk te leggen op het feit, dat hij uit de school van zijn prinselijken neef voortkwam. Want Maurits' naam had klank in Europa. En de faam van het Hollandsche krijgsvolk deed voor die van hun veldheer niet onder. Suriano was niet de eenige Venetiaan, die het geprezen had. In 1610 had Tomaso Contarini na zijn kortstondig bezoek aan de Nederlanden in de volle vergadering der *pregadi* [2]) in zijn *relazione* het volgend getuigenis afgelegd: „Ik kan verzekeren, dat elk willekeurig soldaat uit het Staatsche leger hier geschikt zou worden geacht om een vendel aan te voeren, ... en dat verscheidenen van onze hoplieden bij

---

1) 4800 gld. Deze eisch was buitensporig.
2) D. i. de Senaat.

hen bezwaarlijk voor goede soldaten zouden worden toegelaten" [1]).

Zoo had de Venetiaansche regeering dan besloten Johan Ernst in dienst te nemen. Niettemin beval zij haar agent hem op allerlei punten te doen afstaan van zijn hooge voorwaarden. Het resultaat van eenige dagen drukke besprekingen, waarin Maurits gedurig werd geraadpleegd; „meer dan één onderhoud heb ik over moeilijke kwesties met hem gehad", getuigt Suriano — terwijl deze in Vîmes, met taal en toestanden bekend, steeds een kostbaar raadsman had —, het resultaat was het volgende:

De bepalingen van het kontrakt [2]).

Zich beroepend op zijn rang in het leger der Staten, waar hij als kolonel 1000 *scudi dal sole* [3]) in de maand ontving „en in 't veld het onderhoud van zijn huishouding, dat hij uit de schattingen trekt", op zijn positie bij den Gulikschen veldtocht, toen hij een derde van het leger aanvoerde, en op zijn afkomst, had de graaf verklaard met niet minder dan 5 of 6000 man en 300 ruiters te kunnen overkomen. Hij vergenoegde zich niettemin met de 3000 voetknechten, waarboven de Senaat niet wenschte te gaan; ofschoon hij met moeite van de 300 ruiters afstand deed en ook, al spoedig na het sluiten van het kontrakt, poogde toch nog enkele honderden meer te doen aanvaarden.

De verstandigheid van een overigens kostbaren maatregel, door Johan Ernst op het voorbeeld van het Staatsche leger aangeprezen, scheen men te Venetië in te zien en stond toe, dat de 3000 in vendels van 150 man in plaats van 300 gelijk die der Zwitsers zouden worden ingedeeld. Hierdoor werd het aantal der officieren verdubbeld: in Nederland, zoo had men Suriano verzekerd, waren de gevolgen van die hervorming,

1) Blok, *Relazioni Veneziane*, blz. 47.

2) Van het kontrakt berusten op het Huisarchief van H. M. de Koningin drie afschriften, twee Fransche en één Italiaansch, lias 1354.

3) Een „kroon met de zon" was 3 gld. 18 st. waard.

sinds kort ingevoerd, voor de orde en bestuurbaarheid der troepen uitmuntend geweest.

Er zouden twee regimenten worden gevormd, elk met een kolonel, en Johan Ernst ontving den titel van generaal, volgens zijn eisch, terwijl hem ook werd toegestaan, dat hij slechts van den generalissimus van het Venetiaansche leger, van den Senaat, of van de *Provveditori generali* bevelen zou hebben te ontvangen; tenzij de troepen in garnizoen lagen — (zij konden, als de dienst het eischte, worden gescheiden) —, daar dan ook de *rettore* van de plaats te bevelen had.

Had de graaf geëischt, dat men hem met zijn troepen, nadat zij zulk een gevaarvolle reis hadden doorstaan, minstens twee jaren of 18 maanden in dienst zou houden, de Senaat, getrouw blijvend aan zijn beginsel om in dienstverhoudingen zich zooveel mogelijk de vrije hand te verzekeren, weigerde zich voor langer dan een half jaar te binden en Johan Ernst had zich te schikken. Bij het afscheid zouden de mannen 1½ maand ontvangen voor de terugreis.

In de geldkwesties had Suriano meer moeite met hem. Niet zonder taaien tegenstand liet hij de soldij van 1250 *scudi* per kompagnie van 150 man brengen tot 1150, zoodat elk soldaat evenveel maandgeld kreeg, als de Zwitsers ontvingen. Maar door het dubbel aantal officieren kostten 300 Hollanders nu nog 200 *scudi* in de maand meer dan evenveel Zwitsers [1]. Voor handgift eischte de kapitulatie voor elken voetkecht 4 hongaarsche dukaten. Reeds in die eerste dagen had Suriano getracht het beginsel te doen aanvaarden, dat het geld van de

---

1) De 150 soldaten kregen dus 950 *scudi*, d. i. 2850 gld., per man 19 gld. Volgens een nota door Lionello in 1616 aan zijn regeering gezonden was de maandsoldij van den gemeenen soldaat in Staatschen dienst 11 of 12 gld. Een niet onaanzienlijk verschil dus. En ook de officieren kregen meer dan van de Staten. Volgens dezelfde nota was het traktement van den hopman 150 gld., van den luitenant 50, van de vaandrig 45, van de twee sergeants elk 24 en van de drie appointés, die een vendel gewoonlijk telde (vgl. de Bas en ten Raa, het Staatsche leger, I blz. 139) elk 14. Tezamen voor de officieren geen volle 400 gld., terwijl de officieren van Johan Ernst's kompagnieën 600 gld. verdienden.

soldij zou worden afgehouden, maar de graaf hield stijf en strak vol, dat dat onmogelijk was en dat de groote kosten door de lichting in een zoover van het doel gelegen land zulk een tegemoetkoming noodig maakten. Bij de eindonderhandeling slaagde de Venetiaan er niet in — hij bekent het spijtig tegenover zijn lastgevers — meer dan enkele guldens van de som af te dingen. Veertien guldens moest hij toestaan, terwijl 4 hongaarsche dukaten ongeveer zeventien zou zijn geweest, en uitdrukkelijk werd bepaald, dat deze gelden niet van de soldij mochten worden afgehouden.

Ook de som, die gevraagd was voor huur van schepen voor 't vervoer der manschap, werd niet verminderd. Johan Ernst meende éen schip voor 200 man te zullen noodig hebben, 15 schepen dus; en eischte 6000 gld. voor elk. Negentig duizend gld. dus in 't geheel, waarvan 60.000 onmiddellijk zouden moeten worden betaald, en de rest bij aankomst van den graaf te Venetië. „De som is hoog", gaf Suriano toe; „maar ik, nieuw in 't land, zou met de kooplieden zeker niet voor minder zijn klaar gekomen daar ik ook de adressen niet ken, die de graaf kent". Hij meende bovendien, dat de zaak heel wat beter en veiliger zou verloopen, wanneer Johan Ernst haar behandelde, voor wie men wist, dat het staatsgezag zich interesseerde. Maar hij zou later gelegenheid hebben te ervaren, dat dergelijke Venetiaansche denkbeelden in de Republiek der Vereenigde Nederlanden niet toepasselijk waren.

Evenzeer was men den nieuwen *condottiere* ter wille in zijn verzoek om een flink voorschot, op de soldij terug te vinden, ten einde de mannen te bewapenen. Vierentwintigduizend gulden werden hem tot dat doel toegestaan.

Voor zijn eigen onderhoud bleef hij bij zijn verklaring, dat het hem meer om de eer dan om de winst te doen was en dat hij dit in vol vertrouwen aan de Serenissime Republiek overliet. „Hij heeft er nog wel op gezinspeeld", schreef Suriano,

„dat Gij wel zoudt bedenken wat Gij U zelf en hem verschuldigd zijt. Maar ik geloof, dat hij aan den eisch van driemaal zooveel als een Zwitsersch kolonel niet zal vasthouden."

Johan Ernst verbond zich, midden November of vroeger de manschappen gereed en ingescheept te zullen hebben. Vóor de inscheping zouden de troepen vanwege Venetië worden gemonsterd. Suriano ontving hiertoe opdracht en machtiging; hij zou mogen afwijzen, wie hem ongeschikt leek. Op den dag van die monstering en inscheping zou de soldij ingaan en de mannen zouden onmiddellijk een maand ontvangen *»om van te leven*; *en hiermee neemt gezegde heer graaf te zijnen laste de troepen van het noodig onderhoud te voorzien en hen zonder verdere kosten voor de Serme. Rep. af te leveren*". Hoe ruïneus deze bepaling voor den generaal zou worden, kon toen nog niemand voorzien.

Johan Ernst, ten slotte, zou voor ongelukken tijdens de overvaart, die menschenlevens zouden kunnen kosten, voor gestorvenen of gedeserteerden niet kunnen worden aansprakelijk gesteld: dus voornamelijk: hij zou niet worden gedwongen tot terugbetaling van handgiften of soldijen.

Vergunning van de Staten Generaal.

Nadat men aldus tot overeenstemming was geraakt en het kontrakt van weerskanten was goedgevonden, bleef nog éen ding over te doen. Men moest er de toestemming der Staten Generaal op verkrijgen, die zoowel aan Johan Ernst verlof moesten verleenen als vergunning tot het werven op het hun onderdanig gebied. Vóor Suriano tot het formeel verzoek ter audiëntie overging, nam hij zijn voorbereidende maatregelen. Hij wenschte zeker te zijn op geen weigering te zullen stuiten. Maurits, dien hij er over onderhield, stelde hem met beminnelijke woorden gerust. Oldenbarnevelt, dien hij begreep vooral niet te moeten overslaan waar het de Staten Generaal gold, beloofde hem „de geesten tot inwilliging van het verzoek te zullen steunen". „Inderdaad deden hij en van der Mijle, die

ook groot aandeel in de zaak heeft gehad, hun best", oordeelde de Venetiaan, die eerst nu de audiëntie aanvroeg.

Er volgde op zijn aanzoek in de aldus bewerkte vergadering dan ook geen eigenlijk verzet. Niettemin werd er aanmerking op gemaakt, dat de graaf zonder voorafgaand verlof der Staten met den agent van Venetië had onderhandeld. Maar de oude landsadvocaat wist, slagvaardiglijk, deze oppositie onmiddellijk te bezweren door een verwijzing naar het eerste artikel van 's graven aanbieding, waar te lezen stond, dat de Serenissime Republiek zijn verlof aan de Staten-Generaal zou hebben te vragen. De toestemming werd dus verleend. Het verlof aan den graaf strekte voor een jaar.

Johan Ernst in de Statenvergadering.

Intusschen, de heeren lieten het niet hierbij. Den volgenden ochtend moest Johan Ernst zelf in hun midden verschijnen en van alles nauwkeurig rekenschap geven, wel twee uur lang. Vooral de protestantsche godsdienstoefening in het leger op Italiaanschen bodem hield de gemoederen bezig. In de schriftelijke vermaning, die Hun Hoogmogenden na afloop der besprekingen hun kolonel deden toekomen, [1]) werd hem vooral op het hart gedrukt nog voor het stuk der predikanten te zorgen. Maar tevergeefs poogde Johan Ernst in een gesprek met den gelastigde zijner nieuwe meesters dezen te bewegen nog een artikel over deze zaak aan het verdrag toe te voegen. „Zooals met de Zwitsers en Grauwbunders pleegt gehandeld te worden, zoo zal ook met de Nederlandsche troepen worden in acht genomen." Verder liet zich Suriano niet uit en Johan Ernst zal zich den predikant wel op eigen kosten hebben moeten aanschaffen.

§ 2. DE VOORBEREIDING.

De indruk.

Venetië had dus een graaf van Nassau aangenomen om drieduizend Nederlanders in den Istrischen oorlog te voeren. Het

1) De Jonge a. w., bijlage V, blz. 412.

eerste gevolg was, volgens Suriano, een onbeschrijflijke stijging van het aanzien der Serenissime Republiek in deze landen. Voor de nauwere aanhaling der vriendschapsbanden tusschen de beide staten achtte iedereen het gebeurde van groot gewicht. De Venetiaansche secretaris liet niet na in een opzettelijke audientie (3 Oct.) de Staten-Generaal nog eens voor hun toestemming te gaan dank zeggen. En evenmin verzuimde hij het den landsadvokaat persoonlijk te gaan doen. „Ik zal," schreef hij naar Venetië, „ook in 't vervolg zorgen me erkentelijk te toonen voor zijn gunst en achting te doen blijken voor het gezag, dat hij in dezen staat bezit, *en dat ook de eerzucht heeft van erkend te willen wezen*".

Het spreekt vanzelf, dat de indruk, die op de tegenpartij het nieuws van deze lichting maakte, min gunstig was. In Den Haag toefde de graaf van Egmont, gelijk zooveel Zuid-Nelanders tijdens het Bestand, met de bedoeling om goederen op het gebied der Staten gelegen terug te erlangen. Hij zou nog langen tijd in 't Noorden blijven en velen hielden hem verdacht („hij hangt van de aartshertogen en van de Spanjaarden af, hebbende het Gouden Vlies," merkt Suriano op), van wat er in de Republiek gebeurde. Dezen keer wist Johan Ernst bij een bezoek mee te deelen dat men in België over zijn onderneming kwalijk te spreken was en de toestemming der Staten slecht opnam. Sommigen, zoo beweerde hij, dreigden, dat, gelijk de Staten hun troepen tegen aartshertog Leopold lieten strijden onder den naam van Brandenburg, zoo de Spaansche koning zijn galeien in de Straat en in de Middellandsche Zee wel eens kon laten uitvaren onder den naam van aartshertog Ferdinand. Dit was zeer duidelijk vreesaanjaging. Indien werkelijk door Spanje de doortocht aan de nieuw te werven troepen werd betwist, werd de gansche onderneming in gevaar gebracht. Maar dit gekras zoomin als de in de volgende weken telkens „door kwaadwilligen uitgestrooide" geruchten, dat de Sereni-

sime Republiek en aartshertog Ferdinand op het punt stonden vrede te sluiten (trouwens ook de bedreiging van sluiting der Straat werd vaak herhaald), waren in staat het goede humeur van den gelukkigen „generaal” te bederven.

Johan Ernst's stemming.

Want Johan Ernst was in de wolken over de gelegenheid die hem geboden werd, om aan het hoofd van twee eigen regimenten, in een betrekkelijk zelfstandige positie, werkelijken krijgsroem te behalen. In zijn loopbaan was het de kans, die niet steeds komt, en nimmer terugkeert. Hij voelde dat en tegenover het leven wies zijn kracht met uitbundigheid en overmoed, zooals een jong man staat voor de werken, die over zijn lot beslissen. „*Goede* troepen wil hij leveren,” schrijft Suriano, „en eer verwerven. Ik spoor hem aan in Italië de deugdelijkheid van Hollandsch krijgsvolk te toonen”. Want de diplomaat beschouwde de gemoedsbewegingen, die hij in den krijgsman werken zag, slechts als hefboomen tot voordeel van de onderneming. Zelf bewaarde hij zijn rustige nuchterheid en vereenigde met kracht tot handelen een onverflauwd vermogen tot geduldige waarneming en kritiek.

Schepen huren te Amsterdam.

Het eerste wat Johan Ernst te doen stond, was zorgen voor scheepsgelegenheid. Reeds Zondagavond 2 October vertrok hij naar Amsterdam, voorzien van imperatieve aanbevelingsbrieven voor het college der Admiraliteit vanwege de Staten-Generaal. Hij dacht reeds Donderdag 6 October in Den Haag terug te kunnen zijn. Maar Suriano zag hem niet voor den tienden weer. Zijn frissche geestdrift had haar eersten weerstand van de taaie werkelijkheid ondervonden, en ook Suriano's denkbeelden over de Hollandsche toestanden kregen een schok. Ondanks de medewerking der Admiraliteit had de graaf de reeders alles behalve handelbaar gevonden. Waarschijnlijk had hij er op gerekend — immers ook Suriano sprak van de adressen, die hij had en die hem daartoe helpen zouden —, voor minder dan de met de Serenissime Republiek bedongen

6000 gld. per schip klaar te komen. Reeds de scheepshuur had hem dan een aardige winst kunnen opbrengen. Maar de reeders waren blijkbaar van zijn komst en van het doel ervan reeds van te voren voortreffelijk onderricht. Zij hadden zich onderling over de zaak verstaan en stelden gezamenlijk buitensporige eischen tot 8 en 9000 gld. per schip. Een trust dus, reeds in die dagen een niet ongebruikelijke manoeuvre in de Amsterdamsche handelswereld [1]). Helaas is onze briefschrijver over deze belangwekkende geschiedenis beknopt en duister. Hij vervolgt: „en ofschoon hij (de graaf) verscheidene personen naar Rotterdam, naar Enkhuizen en elders heeft gestuurd, heeft hij mij verzekerd, dat hij door elkaar toch tot de som, die Uwe Doorluchtigheid hem geeft, is moeten gaan." Door aan te kloppen bij Rotterdam en Enkhuizen, heeft Johan Ernst de Amsterdamsche trust dus gebroken, al is hem de gehoopte winst ontgaan. Maar waar heeft hij zijn vijftien schepen nu gevonden? Heeft hij er, en hoevele, buiten Amsterdam gehuurd?

Hoe dit zij, hij was klaar gekomen en de lichting kon voortgang hebben.

Garnizoensplaatsen.

Intusschen moest met het eigenlijk troepenvervoer worden gewacht, tot de Staten-Generaal de plaatsen zouden hebben aangewezen, waar de manschap kon worden ondergebracht tot op den dag der inscheping. De graaf wenschte er Hollandsche dorpen voor, maar de Staten achtten dit ongeschikt om „den overlast, dien het krijgsvolk de boeren zou hebben kunnen aandoen; terwijl men in deze landen trouwens niet gewoon was ooit elders dan in vaste steden (*terre murate*, ook forten) te monsteren." Zij wezen dus verscheidene plaatsen (*piazze*: vestingen, forten) aan, langs de Maas en op

1) Zie hoofdstuk III in de zaak der twaalf schepen. Suriano noemt zulk vereenigd optreden der kooplieden *conventicule*. In 1645 heeft bij het huren van schepen te Amsterdam ook de secretaris Condulmer (vgl. Blok, *Relazioni*, blz. 284) er mede te worstelen.

Tessel, waardoor de monstering meer tijd zou kosten ter oorzake van het heen en weer reizen; Tessel b.v. lag twee dagreizen van Den Haag.

De twintig hoplieden.

Toen deze beslissing viel, had Johan Ernst reeds aan tal van kapiteins kommissie verleend. Hij had trouwens in de allereerste dagen zijn twintigtal al uitgekozen. De tweede October althans was Suriano ontboden bij „de prinses van Oranje," Louise de Coligny, die hem verklaarde, dat zij tot haar spijt te laat was om nog van haar neef Johan Ernst een kompagnie te verzoeken voor een harer beschermelingen (het was de Franschman Monbon) *un suo dipendente*. Met veel betuigingen van aanhankelijkheid aan de Serenissime Republiek, had de oude dame daarom zich bereid verklaard, zelf een vendel aan de regimenten van den graaf toe te voegen, die in het kamp „*la compagnia della principessa d'Oranges*" moest heeten; zij hoopte, dat dit eerste gunstverzoek niet zou worden afgeslagen. Inderdaad aanvaardde de Senaat dit vendel meer.

De hoplieden waren van zeer verschillenden stand, nationaliteit en leeftijd, en ook hun aanspraken op de kommissie van uiteenloopenden aard. Er waren een paar officieren bij van de Fransche regimenten, die sedert Hendrik IV in de Republiek dienden. Voor hen moest verlof worden aangevraagd bij den Franschen koning. Onmiddellijk na de totstandkoming van het kontrakt was een hunner in allerijl naar Parijs vertrokken, met aanbevelingen van Suriano voor den Venetiaanschen gezant aan het Fransche hof en van den ook al door den volijverigen secretaris bewerkten Franschen resident te Den Haag. Men had in groote spanning op zijn terugkomst gewacht, want er werd zeer veel gehecht aan de medewerking van éen dier Fransche heeren, den „sergeant-majoor" [1]) van

---

1) D. i. majoor.

het regiment Franschen van kol. De Courtomer [1]), die uitzicht had op het eerste-kolonelschap over de Fransche troepen, De Rocquelaure, [2]) een man, die reeds 20 jaren in Nederlandschen dienst was. Niet slechts Johan Ernst was er zeer op gesteld dien man onder zijn officieren te krijgen — hij wilde hem kolonel maken van het tweede regiment —, ook de vertegenwoordiger van Venetië achtte dit in het belang van de onderneming. Niet alleen omdat hij De Rocquelaure hoog achtte als een man van moed en bekwaamheid „en die zijn verdiensten met bescheidenheid draagt, zonder pochen, 't geen misschien niet voor allen van zijn natie kenmerkend is", maar ook omdat hij het goed zou vinden, als de graaf naast zich een man kon hebben, „die hem in alle moeilijkheden zou bijstaan", en dat verwachtte hij van De Rocquelaure. Inderdaad werd het verlof zoowel van den Franschen koning als van de Staten en Maurits verworven, eerst einde Oct. echter. Zonder moeite werd van die laatsten ook vergunning verkregen voor een aantal officieren in staatsdienst. Zoo had een vendel de heer van Cloetingen, broer van den heer van Brederode, „van den echten tak". Hij was een beschermeling van Oldenbarnevelt en v. d. Mijle, die hem hadden aanbevolen; „afhankelijk van hen" noemt Suriano hem zelfs, wanneer v. d. Mijle hem later opnieuw aanbeveelt voor een kolonelsplaats [3]). Voorts een Lodewijk van Brederode, die tot ergernis van den eerste beweerde eveneens van de graven van Holland af te stam-

---

1) Deze bizonderheid evenals die in de volgende noot en ettelijke andere dank ik aan de welwillendheid, waarmee de heeren generaal de Bas en overste ten Raa mij de nog niet gedrukte kopie van het derde deel hunner uitgave Het Staatsche leger hebben ter inzage gegeven.

2) Pierre Raymond de Vurigne, heer van Rocquelaure. — Uit Suriano's brieven is mij gebleken, dat de Rocquelaure jongere zoon en katholiek was.

3) Hij heette Reynold (de Bas en ten Raa III) en was een broer van „*The young count van Brederode*", op wiens bruiloft volgens Carleton (Letters, 9) Oldenbarnevelt (in Maart 1616) „*by some disorder*" een ongesteldheid opdeed. Nauwe betrekkingen tusschen den Advokaat en een Hollandsch adelgeslacht kunnen niet bevreemden; dat een jongere zoon daaruit zijn „afhangeling" wordt genoemd, is intusschen niet onmerkwaardig.

men. Deze laatste was vaandrig van het Waalsch regiment van Johan Ernst en stond bij hem zeer in de gunst. Hollanders waren voorts nog de heer „di Wandernoot" Kr. (?) zoon van den gouverneur van Sluis [1]), „die een der dapperste officieren van de Staten is geweest, zelf jong, maar begeerig naar den roem des vaders"; en, minder aanzienlijk, Steven Koop, luitenant-kolonel van het tweede regiment (onder de Rocquelaure dus), een man die reeds een eervolle loopbaan achter zich had en bij den zeeslag van Gibraltar het krijgsvolk aan boord van de schepen had aangevoerd [2]); Leonard Westerbeeck, en „Mon[r]. Famà" [3]), eens kornet onder den ruiterkolonel Walraven van Gent. Deze laatste was page van prins Maurits geweest en zal daaraan zijn fortuin wel niet in de laatste plaats te danken hebben gehad. Het valt althans op, dat een andere gewezen page van Zijne Excellentie op 34-jarigen leeftijd reeds sinds dertien jaren een Staatsche kompagnie bezat en in deze onderneming als luitenant-kolonel onmiddellijk onder den opperbevelhebber aan het eerste regiment verbonden was. „Gio. Weer" noemt Suriano hem, George,

1) Karel van der Noot, heer van Risoires. Wagenaar, IX, o.a. blz. 207 vlg. Vgl. Ten Raa en de Bas, het Staatsche leger, I, blz. 18 noot 1.

2) Ik wil hier reeds even vertellen, hoe aan Koop's carrière bij deze onderneming, die zeer goed begon, een plotseling einde kwam. 't Verhaal is van Linsay, Cort verhael van de reyse der Nederlandsche soldaten, die anno 1616 na Venetien zijn ghereyst (1622). In 't leger voor Gradisca kregen de overste-luitenant Steven Koop en de kapitein-majoor Goleyn (d. i. de man, die met Rocquelaure uit de Fransche regimenten was overgegaan; Suriano noemt hem Gulena) twist. De Franschman daagde den ander uit, „'t welck den selve (Koop) met verscheijdene middelen heeft ghesocht te ontgaen." Eerst na een kras beleedigend briefje, dat hem waarlijk geen keus liet, was de Hollander tot vechten bereid. Hij had het ongeluk zijn wederpartij te dooden, waarop hij, voor de wraak der Franschen niet zonder reden beducht (zij zaten hem aanstonds op de hielen), te paard, ondanks zijn wonden, de Isonzo overzwom en tot den vijand vluchtte. Tegenover de *Signoria* wist hij zich, teruggekeerd, van schuld vrij te pleiten, maar de Franschen waren zoo verstoord, dat men in Italië van zijn diensten geen gebruik durfde maken.

3) Elders noemt Suriano hem met zijn waren naam: Famars. Hij stamde uit een bekende soldatenfamilie. Een Karel van Levin, heer van Famars, die in 1566 het Verbond der Edelen mee had onderteekend en sedert de zijde van den opstand had gehouden, sneuvelde in 1592 bij Ootmarsum: Wagenaar VIII, blz. 367. De hier bedoelde zal Filips zijn: vgl. 4[de] hoofdstuk, § 1.

een neef van den bekenden Sir Francis Vere. Er was voorts nog een „buitengewoon edelman" van Zijne Excellentie onder: de Franschman Mettonis. Maar ook de oudgedienden op de wijze van Steven Koop ontbraken niet: zoo de Duitscher „Haan" met 36 jaren Staatschen dienst, de Engelschman Woodhouse, 16 jaar Staatsch kapitein. De aanzienlijkste heeren in het officierscorps waren ten slotte wel de twintigjarige hertog van Holstein [1]), van wien men nooit verzuimde op te merken dat hij een neef van den koning van Denemarken en van de koningin van Engeland was; en de eveneens zeer jeugdige broer van Johan Ernst, Willem van Nassau, die reeds bij den laatsten veldtocht tegen Brunswijk een kompagnie had aangevoerd.

Een zoo adellijk, zelfs vorstelijk, corps van kapiteins zal te Venetië bevreemding hebben gewekt. Het emplooi van hopman toch was daar heel wat minder in aanzien en Contarini uit in 1610 zijn verbazing over den toestand, dien hij hier ten lande aantrof [2]). Wij zullen zien, hoe Johan Ernst zijn officieren als *gens de qualité* roemde, vergeleken met de aanvoeders der Zwitsersche huurtroepen.

Venetië's snel kontrakteeren met den graaf van Nassau had de aandacht getrokken in de kringen van het huursoldatendom. Men zag met begeerigheid naar den staat die oorlog en geld te bieden had. Johan Ernst ontving vele brieven uit Duitschland van edelen, die hun voornemen te kennen gaven mee naar Italië te gaan om de *Serenissima* te dienen. En Willem was niet de eenige broer, die profiteeren wou. Ook de tweede der zoons van den regeerenden graaf Johan van Nassau-Siegen, als zijn vader Johan geheeten, kwam aan Suriano zijn diensten aanbieden. Voorloopig kon van zijn plan — hij wilde ruiters lichten — niets komen. Ik zal later gelegenheid

---

1) Graaf Joachim Ernst, hertog van Sleeswijk-Holstein (de Bas en ten Raa, III).
2) Blok, *Relazioni*, blz. 65.

vinden iets meer omtrent zijn onderhandelingen met de *Serenissima* mee te deelen [1]).

Vooreerst viel er in zake Johan Ernst's onderneming genoeg te doen. Reeds vóór de kommissies waren verleend, had Suriano aan den graaf een groote som gelds verstrekt. De Venetiaansche regeering had haar resident — in de machtiging door haar aan Suriano verleend, om met Johan Ernst te kontrakteeren, was hij voor het eerst met dien titel genoemd — kredietbrieven overgestuurd tot een waarde van 40000 dukaten (± 100.000 gld.) op de bankiersfirma Gabri, Fortieri en Falconieri te Amsterdam. Deze had aan den graaf, toen hij om de schepen te huren in die stad was, daarop 49400 gld. uitbetaald en Suriano had vervolgens op de Serenissime Republiek een wissel voor 50000 gld. getrokken, te betalen aan Pietro Gabri en Daniël His te Venetië, de correspondenten blijkbaar van Gabri, Fortieri en Falconieri van Amsterdam. Johan Ernst had n.l. geld noodig, en er recht op volgens het kontrakt, voor de handgift en voor de wapenen. Ook moest de Amsterdamsche firma reeds in die eerste weken nog 11000 gld. uitbetalen aan de reeders en nog vóór het einde van October trok Suriano op de resteerende 20000 dukaten (50000 gld) [2]) van den kredietbrief van 40000 een wissel, die eveneens aan Pietro Gabri en Daniël His betaalbaar was. Het bleek echter spoedig, dat Gabri, Fortieri en Falconieri niet in staat waren op den gestelden datum zooveel geld bijeen te brengen. De secretaris moest zich daarom in persoon naar Amsterdam begeven om andere bankiers te zoeken en hij vond de heeren Calandrini en Van der Put, die prompt *hanno fornito à buona parte del bisogno.* Zonder dat daarmee de andere geldtrekking verviel, trok Suriano den 2den November wissels tot een bedrag van 30000 dukaten (± 75000 gld.), één van 15000 op de

Suriano schaft geld.

1) 4de hoofdstuk, § 1.
2) 20000 *ducati da* 2634 *per ducato.*

heeren Calandrini, betaalbaar aan den heer Melchior Noirot te Venetië, en nog een van 15000 op den heer Willem van der Put in de persoon van Pieter, zijn broer. Deze moeilijkheden overvielen de leiders van de lichting, toen zij het reeds volhandig genoeg hadden.

Vijftien vendels gemonsterd.

Want op den laatsten dag van de maand October hadden de graaf en de Venetiaansche secretaris gezamenlijk Den Haag verlaten om te Tessel de reeds aangeworven soldaten in oogenschouw te nemen. Drie kapiteins toch hadden doen weten, dat hun kompagnieën over voltallig waren en ook de anderen begonnen reeds hard op te schieten. Na een dag of tien van vermoeiend en kostbaar heen-en-weer-getrek kon Suriano melden, dat er reeds 15 vendels waren geconstitueerd. De meeste had hij persoonlijk gemonsterd, maar enkele in garnizoen langs de Maas had hij aan Vîmes en nog een ander van zijn personeel overgelaten. Hij was zeer tevreden: het was voortreffelijk volk, en daar de schepen ook bijna alle in gereedheid waren, van mondvoorraad voorzien, door deskundigen onderzocht, — de graaf had een lofwaardigen ijver aan den dag gelegd! — wachtte men nog maar op gunstigen wind om de troepen in te schepen. Volgens raad van Maurits en Oldenbarnevelt beiden wilde men nl. de vendels, naar gelang zij klaar kwamen, doen heenvaren, liever dan met een zoo aanzienlijke vloot als gezamenlijk uitzeilen zou opleveren, onnoodig opzien baren.

Geen verlof tot nieuwe lichting.

De stadhouder en de landsadvocaat toch werden in elke zaak van eenig belang gekend en hun adviezen waren gemeenlijk eensluidend. Zoo ontrieden beiden om nog hangende deze lichting over te gaan, gelijk aan Suriano van uit Venetië, waar men steeds dieper in den Istrischen oorlog raakte, werd gelast, tot het werven van nog duizend man meer; men wilde ook die onder Johan Ernst stellen en het is te begrijpen, dat de graaf, eerzuchtig als hij was, niets liever zou hebben gezien. Maar Oldenbarnevelt wees erop, dat de Staten-Generaal

de toestemming niet zouden verleenen, vóor de thans volle werfplaatsen weer waren ontruimd, daar andere niet beschikbaar waren. Was dit bezwaar het wezenlijke?

Maurits ontstemd over desertie.

't Is zeker, dat de resident van Venetië bij Maurits andere beweegredenen veronderstelde, al sprak ook deze tegenover hem slechts van de volle vestingen. „Johan Ernst", zoo schreef hij, „heeft ontdekt, dat de prins er tegen gekant is, omdat hij vindt, dat op die wijze het Staatsche leger wel wat al te veel goede mannen verliezen zou. Onder Johan Ernst's troepen toch zouden zich meer dan 1500 soldaten bevinden, die uit den actieven dienst der Staten waren gedeserteerd". Suriano liet hierop volgen, dat hij niet geloofde, dat er zóóveel waren, al was het aantal ook zeker groot. Trouwens, hij meende, dat Zijne Excellentie zich reeds had laten gerust stellen — vooral omdat hij toch ook wenschte dat zijn neef goed volk zou vinden! — door het fraaie rapport van den kommissaris, die op last der Staten en van den prins zelf de tochten naar Texel en de Maas had meegemaakt om bij de monsteringen juist te beletten, dat soldaten in aktieven Staatschen dienst er doorheen zouden glippen. Overigens achtte Suriano het waarschijnlijk, dat de kommissaris de opdracht had meegekregen niet alles te zien; maar hij vond dat die heer zich daarvan zoo meesterlijk had gekweten, dat hij het onvermijdelijk achtte hem eenig geschenk te vereeren [1]). De Senaat kon zich met dat inzicht vereenigen — *tout comme chez nous*, zullen de *illustrissimi* gedacht hebben — en machtigde zijn resident van 150 tot 200 dukaten, al naar den stand van het personage, te gebruiken om hem te voldoen. Intusschen, Maurits leek gerustgesteld; maar toen later de Venetiaansche regeering nog eens aandrong op die lichting van duizend, moest haar agent opnieuw antwoorden met verwijzing naar 's prinsen onwil om nogmaals zooveel volk te verliezen. En ook de Staten schenen voor herha-

1) De man heette Wilhem Spronssen: Res. St. G., 29 Oct. 1616.

ling niet te voelen om diezelfde reden. Carleton, met wien de Venetiaansche resident op zeer goeden voet stond [1]) en die aan den anderen kant ook met de Hollandsche heeren vertrouwelijk verkeerde, wist hem te vertellen, dat de vaste overtuiging was, dat er 13 of 1400 man Staatsch volk onder Johan Ernst's troepen scholen. Men bleek dus ook algemeen het fraaie rapport op zijn rechte waarde te schatten.

Laatste toebereidselen.

Zoo was het dan midden November geworden en de termijn door het kontrakt gesteld bereikt. Johan Ernst deed Suriano opmerken, dat het, nadat de kommissies iets later dan gewenscht was, waren verstrekt, als een blijk van Gods bizondere begunstiging mocht worden beschouwd, dat men nu toch zoo goed als gereed was gekomen. De secretaris toonde zich nl. ongeduldig en drong dagelijks met ijver aan op haast maken met het inschepen der troepen, opdat zij bij den eersten goeden wind zouden kunnen uitvaren. Hij had juist nog drie vendels beëedigd te Rotterdam en Vîmes naar Tessel gestuurd om Steven Koop, die daar met het oppertoezicht was belast, aan te sporen. Het hing daar trouwens voornamelijk af van de schepen, die uit Amsterdam of Hoorn en Enkhuizen moesten komen. En de graaf maande tot berusting. „Een dag of vier, vijf meer of minder komt er", zoo meende hij, „weinig op aan, wanneer het erom gaat de laatste hand aan de uitrusting der troepen te leggen". Want de soldaten werden nog voorzien van warme kleeding en van dekens, daar de overtocht koud genoeg kon worden. Maar vooral: de leverancier der wapenen liet Johan Ernst tot diens groote verontwaardiging in den steek. Den 14[den] zou hij ze hebben afgeleverd. De man had zijn krachten wèl overschat, want omstreeks midden October had hij aan den resident rechtstreeks aangeboden, wapenen voor nog 5 of 6000 voetknechten of ruiters met 's graven vloot mee te zenden naar Venetië. Ook een ander koop-

1) Vgl. 2de hoofdstuk.

man trouwens had een dergelijk aanbod gedaan: die had een eigen schip van 200 last en minstens 16 stukken voerend, waarmee hij de partij zou overbrengen. Of hij het was, die thans zijn kans waarnam, blijkt niet. Maar zeker is het, dat Johan Ernst reeds den 20sten met voorbijgang van dengeen die in gebreke was gebleven, bij een ander was klaar gekomen.

Met de inscheping begon het nu ook op te schieten. Maurits bespoedigde die nog door toe te staan, dat twee vendels, te Rotterdam gelegerd, maar wier schepen te Amsterdam gehuurd waren, naar Tessel werden gevoerd om daar te worden aan boord gebracht. „Nu hing het nog slechts van God's wil af" verzuchtte de graaf: want de wind woei hardnekkig uit den verkeerden hoek.

§ 3. TEGENWIND.

Het bleek echter, dat nog andere omstandigheden een spaak in 't wiel konden steken. In de verwachting dat met volle maan de wind naar het Oosten om zou loopen, had de graaf bevel gegeven alle troepen, in 't bizonder ook die aan de Maas, in de schepen te voeren. Maar terwijl hij niet vermoedde, dat er daarbij eenige moeilijkheid zou voorvallen, ontving hij Woensdag 22 November een bericht, dat hem en zijn Venetiaanschen vriend in groote ongerustheid bracht. In één der twee kompagnieën, die te Schiedam lagen, was muiterij uitgebroken. De soldaten verklaarden, dat zij zich niet wenschten in te schepen, wanneer zij niet een maand soldij ontvingen. **Muiterij aan de Maas.**

Den volgenden dag vertrok Johan Ernst, vergezeld van Suriano, dien hij erom verzocht had, en van den kapitein van Maurits' lijfwacht, dien deze daartoe had aangewezen en die volgens den Venetiaanschen briefschrijver „een zeer verstandig edelman" was, naar Schiedam. De heeren bevonden den toestand vrij slecht; een Duitsch soldaat was de belhamel. Maar beloften stilden de ontevredenheid. Wat was 't geval? De soldaten

waren met de zes Fransche stuivers, die men hen dagelijks verstrekt had, niet toegekomen en hadden zich bij hun hospites diep in de schuld gestoken. Misschien zou dit feit alleen hun gemoederen minder bezwaard hebben, maar de Schiedammers, dit voorziende, hadden de voorzorg genomen panden te eischen. Zoo waren de mannen half ontwapend, half ontkleed en zij weigerden in dien toestand scheep te gaan. En inderdaad, er zat niets anders op: na de beloften moest de vervulling komen: de schulden werden betaald. Hierop lieten de mannen zich rustig inschepen. De raddraaier echter en nog vijf, zes anderen oordeelden het wijs zich onzichtbaar te maken. Terecht, want de graaf was van zins hèn althans te doen ophangen en zond in allerijl tot prins Maurits om den veldprovoost en den scherprechter: die kwamen ook nog te middernacht, maar men kon de kerels niet meer te pakken krijgen.

De tweede Schiedamsche kompagnie was onbesmet gebleven, maar de kompagnie van den graaf zelf, die te Dordrecht in garnizoen lag, was slechts door tusschenkomst der stadsregeering te bewegen scheep te gaan. De overige vijf vendels aan de Maas volgden zonder moeite en Johan Ernst deed zijn tent en verdere goederen reeds inladen en was voornemens een deel van zijn gevolg vast naar Dordrecht te zenden.

Intusschen bleef de wind ongunstig.

Moeilijkheden in N. Holland

En toen de graaf en de secretaris van hun uitstapje naar de Maas terugkeerden, wachtte hen in Den Haag een onaangename verrassing. Zij vonden er Steven Koop en Cornelis Vimes, die te vertellen hadden, dat de schepen nu wel alle in Tessel zouden zijn, maar dat er geld noodig was om de panden te lossen, die de soldaten bij de inwoners hadden moeten geven; want dat zij anders weigerden aan boord te gaan. Johan Ernst zag zich genoodzaakt bij Suriano aan te houden om een voorschot, en kreeg na lang bidden — want de secretaris was voorzichtig met het geld zijner meesters — 10000 gld. boven

de som, waarop hij volgens het kontrakt recht had, maar onder voorwaarde, dat zij van de soldij der tweede maand zouden worden afgehouden. Met dit geld vertrokken de twee mannen ijlings en, dank zij de handigheid van Vìmes, die al de rauwe kerels in hun eigen taal te woord kon staan, dank ook de hulp van de stedelijke overheden — twee vendels lagen te Alkmaar, één te Hoorn — gelukte het de soldaten tevreden te stellen en zonder verdere ongevallen aan boord te krijgen. Alleen met de lateren had Vìmes de grootste moeite. Zij eischten geld: zelfs tot twee maanden soldij. Niet zonder levensgevaar, — „Gij kunt het u voorstellen", schrijft Suriano: „waar hij te doen had met zooveel koppen en „de zonen van zooveel vaders"!" — en slechts met de krachtige tusschenkomst der magistraten werden de tegensporrelaars ingescheept.

De hulp der stadsregeeringen was zeker mee te danken aan een aanschrijving van Maurits, die de belangen der lichting in hun zorg had aanbevolen. Het was niet de eenige wijze, waarop hij de onderneming steunde. „Hij denkt aan alles", schrijft Suriano dankbaar: „zijn secretaris heeft *lettere patenti* voor de scheepskapiteins moeten maken: zij kunnen zich dan daarvan of van de mijne bedienen, naar hun gelegen dunkt. Vooral met het oog op de kapers van deze natie is dat van belang. Men heeft hier tijding dat er zich tweeëntwintig ophouden in de nabijheid van de Straat. Overigens vreezen de schippers hen niet, sterk door hun goede schepen en hun goede bemanning." **Maurits' goede hulp.**

Van meer belang misschien nog was de steun, die Maurits' persoonlijke omgang en gedurige raadgevingen voor zijn jongeren neef beteekenden. Onder den onmiddellijken indruk van de zoo plotseling uitgebroken muitzucht zijner troepen was Johan Ernst uit al de hemelen van zijn toekomstverwachtingen in de diepste verslagenheid getuimeld. Zijn geestkracht bleek niet tegen veel zware stooten bestand. Kenschetsend is **Maurits en Johan Ernst.**

het geweeklaag, waartoe hij zich tegenover Suriano vernederde: „Het is nog niet eens, wat de *Signoria* zeggen zal: ik weet dat men mij vertrouwt. Maar ook zélf wensch ik om zoovéle redenen den goeden uitslag." Het was hem niet gegeven in te zien, dat de goede uitslag in de macht van een taaie volharding ligt. En de Venetiaansche diplomaat, hoe schrander en scherpzichtig ook, hoe zelf ook door geen tegenslag te buigen, was in zijn omgang met graaf Johan Ernst van Nassau te veel vervuld van voorgeschreven eerbied, te gereserveerd, te weinig menschelijk, om hem zulk inzicht bij te brengen. Anders Maurits, die met vaderlijkheid betoogt, „dat ons het voorgevallene niet vreemd moest lijken, omdat alle lichtingen van soortgelijke gebeurtenissen vergezeld gaan; het was een bewijs, dat deze niet uit jonge soldaten was samengesteld, want wie het vak niet verstaat, verstaat het evenmin eischen te stellen; er zouden er velen bij zijn geweest, die in Frankrijk hebben gediend en zonder betaling ontslagen waren: daarom eischten ze nu vooruitbetaling; maar dat nooit toegeven! want dan waren ze er met het geld vandoor gegaan!"

Zulke toespraken van de bezadigde, praktische ervaring zou Johan Ernst nog vaak behoeven. 't Is waar, dat voor den tegenspoed, die hem in den eerstkomenden tijd bleef treffen, geen troost gewassen scheen. Dat was het slechte weer, dat het onmogelijk maakte de havens te verlaten.

Tegenwind.

Het werd December en nog steeds lagen de schepen in Tessel en aan de Maas. „Ik bid God", schrijft Suriano, „dat hij uitkomst geve. En ik hoor, dat de soldaten hetzelfde doen, 's ochtends en 's avonds bij hun gebed." De soldaten, opeengepakt in de schepen, hadden zeker wel reden naar den goeden wind te verlangen. Men hoopte nu op de verandering, die de nieuwe maan zou brengen. Maar het werd nieuwe maan, zonder dat de wind omliep en in de haven van Tessel lagen in de eerste week van December al 150 schepen, die niet uit kon-

den loopen, waaronder drie met krijgsvolk en koopwaar van groote kostbaarheid, voor Indië bestemd; de meeste wilden naar de Middellandsche Zee en zouden alle te zamen de Straat passeeren.

Het lijden der soldaten.

Johan Ernst intusschen deed zijn best. Hij bezocht de troepen aan de Maas, preekte er geduld, en vond hen naar omstandigheden welgemoed. Allen dachten: „de wind moet toch éénmaal veranderen". Intusschen liep het jaar ten einde, zonder dat dit geschiedde. In de haven van Tessel, waar het stormweer vrij spel had, verging een koopvaarder; een der schepen van het Venetiaansche krijgsvolk moest de masten kappen. Toch hield men, ondanks het gevaar, de mannen aan boord. Men vreesde meer dan voor hun leven voor desertie, als men ze aan land bracht. Aan de Maas kon men iets doen om hun lot te verzachten. Het ergste was de beperkte ruimte. Tweehonderd man per schip was te veel. Eigenlijk onmiddellijk na de sluiting van het kontrakt had Johan Ernst dat aan Suriano betoogd, maar de resident, die in de brieven van zijn regeering bij alle tevredenheid over het snel verloop der lichting en over de kwaliteit van officieren en manschappen zeer duidelijk het verlangen kon lezen, dat de toch reeds zoo hooge raming van kosten niet zou worden overschreden, waagde het niet hem hierin ter wille te zijn. De zaken waren veranderd, toen „de kompagnie van de prinses van Oranje" door den Senaat was aanvaard. Er waren toen, — daar er bovendien door den graaf zelf nog 100 man meer dan de 3000 werden gelicht: te weten het overschot der kolonelsvendels, die elk 200 man groot waren, — in 't geheel 3250 man te vervoeren en de Venetiaan kon wel niet anders dan goedvinden, dat er alalthans nog een zestiende schip zou worden gehuurd. Niettemin bedong hij nog, dat het slechts 5000 (in plaats van 6000) gld. kosten mocht. Het bleef dus 200 man per schip, iets meer zelfs, hoe dringend Johan Ernst ook had betoogd, dat het der

Republiek eigen belang was, indien de soldaten het ruimer hadden: hun gezondheidstoestand won erbij. In Rotterdam vond men er nu op, dat gedurende lange uren een deel van de bevolking van elk schip op één of meer open schuiten werd overgeladen. Behalve dat er een enkel maal een ongeluk mee voorviel, met het ruwe en koude weer dat kwam, was dit middel haast erger dan de kwaal.

Want heel den winter door woei de wind uit die ééne kwade richting. „De gezondheid der soldaten blijft vrij goed", schreef Suriano. Wij zijn geneigd ons te verbazen over het weerstandsvermogen van het zeventiend'eeuwsche volk. Maar wij moeten eer verwonderd zijn over de snelle tevredenheid van den zeventiend'eeuwschen diplomaat. Want overal waren toch ziektegevallen [1]), en bij Tessel waren midden Januari al vier of vijf Engelsche soldaten bezweken. Suriano weet het aan „het teere gestel der natie". Dit lijkt hoon, wanneer hij erop volgen laat, hoe Johan Ernst geld had gegeven om soldaten, die door het gedurig deinen en schommelen in die ruwe haven aan maagstoornissen leden, in staat te stellen wijn en andere versterkingsmiddelen te koopen.

Suriano's bekommernis.

Men moet den plooibaren secretaris evenwel niet te hard vallen over zijn geschrijf. Hij voelde voor de ellende van de ongelukkige huurlingen niet minder dan zijn tijdgenooten plachten. Maar hij zelf verkeerde ook in een benarde en beklemmende positie. Het ging om de belangen van den staat. Te Venetië zag men reikhalzend naar de „*Fiamminghi*" uit, van wier duurbetaalde hulp men zich veel voorstelde. In iederen wekelijkschen brief toonde de Senaat zich meer ongeduldig en bevreemd. „Waar blijven de troepen? Is het wel werkelijk het weer alleen, dat hen terughoudt?" [2]) Suriano wist ten slotte

---

1) Suriano prijst de regeering van Schiedam, die zonder meer dan de zes stuivers voor dagelijksch onderhoud te eischen, de zieke soldaten in het Stadsgasthuis opnam.

2) Die twijfel in een brief van 27 Jan.

niet meer, hoe hij iedere week zijn Jobstijding: „de wind nog niet gekeerd, de vloot niet uitgevaren" moest inkleeden. „Ik wou", zoo schreef hij den 11den Februari, „dat Uw belang toeliet, dat ik eerst opnieuw schreef, als ik U de uitvaart berichten kon, want Gij weet niet, hoe het mij in de ziel pijn doet U aan zoo aanzienlijke en geheel onvruchtbare kosten onderworpen te zien." Een andermaal: „Daar U mijn oprechte toewijding en liefde voor Uw dienst wel bewust zijn, kunt Gij U voorstellen, hoe zwaar mij de pen wordt, als ik op den dag van het wekelijksch schrijven U weer berichten moet..."

Aanzoeken om geld van Johan Ernst.

Gevoel van verantwoordelijkheid voor het kostelijke geld der *Serenissima*, dat door zijn handen ging, verergerde zijn onrust. „Iederen dag", zoo schreef hij in het einde van Januari, „kunnen mij aanzoeken om voorschotten worden gedaan voor aanschaf van nieuwe levensmiddelen" — de schippers hadden voor 3 maanden ingeslagen en er waren er al 2½ verstreken — „of tot delging van de schulden door de kapiteins in de garnizoensplaatsen achtergelaten". 't Is waar, dat zulke voorschotten op de latere soldij zouden kunnen worden gevonden en er was ten slotte toch geen ontkomen aan. Men kon de soldaten toch niet laten verhongeren noch verkouden — ook hun nieuwe hemden en dekens hadden reeds zwaar geleden — en wat de schulden betreft, de afgevaardigden der belanghebbende steden ter Staten van Holland spraken en Johan Ernst over aan, en deze, als de natuurlijkste zaak ter wereld, wendde zich tot den vertegenwoordiger van zijn Serenissime Meesteres. Maar Suriano zocht uitstel en ontweek zoolang hij kon. Terwijl de soldaten vergingen van verveling, kou en ongemak, trachtte hij hun veldheer op enkele duizenden te beknibbelen. Hij had het reeds geschreven, toen hij het zestiende schip toestond, maar geen van 6 doch slechts een van 5000 gld. „Ik weet wel, dat het weinig scheelt op zulk een geweldige som: maar alles moet meetellen." Men redeneerde te Venetië niet anders. Het

was op uitdrukkelijk bevel, dat de resident met Johan Ernst de vraag ter sprake bracht, op welken dag de soldij gerekend moest worden aan te vangen: op den dag der monstering of op dien der inscheping. Het kontrakt sprak niet klaar en men wilde te Venetië de luttele weken of dagen (voor de verschillende vendels verschillend), die het scheelde, uitwinnen. Suriano begreep wel, dat dit te ver ging en bracht dan ook de ontteltenis van den graaf, toen hij deze meening vernam, met duidelijkheid over. „Schrijf bij de liefde Gods", had Johan Ernst uitgeroepen, „naar Venetië, wat slechten indruk dàt zou maken!" Men kon er zelfs niet aan denken, de verklaringen niet te erkennen, welke enkele kapiteins, die hun vendels voltallig hadden, een paar dagen vóor de generaal en de resident in de gelegenheid waren ze te monsteren, door de stadsregeeringen hadden doen onderteekenen met de bedoeling, van hun dateering af soldij te eischen.

En Suriano was de eenige niet, die kwade gevolgen vreesde van de financiëele benauwenis, waarin de graaf door het verloop der zaak werd gebracht. De reeders, die van Johan Ernst wel reeds, volgens de kontrakten, sommen op afbetaling hadden ontvangen, kregen niettemin hoe langer hoe grooter vorderingen op hem. Zij toch zorgden voor de voeding en het verder onderhoud der soldaten [1]) en de eerst ingeslagen levensmiddelen, die tot Venetië toe hadden moeten strekken, waren nu reeds verbruikt. Zij wenschten daarom eerst — (steeds handelend met gemeen overleg en in nauwe samenwerking [2]),

1) Dit is mij niet gebleken uit Suriano, maar uit de verderop vermelde brieven van de Staten. 't Is waar, dat daar gesproken wordt van „*maistres et mariniers des navires*", d. w. z. schippers, en Claes Jorissen (die trouwens in Heeringa, Levantsche Handel, Rijks Gesch. Publ. n°. 9 en 10, voorkomt), „*marinier du navire appelé le Lion Noir*" toont door zijn naam reeds geen reeder, maar schipper te zijn. Maar 't is moeilijk aan te nemen, dat de schippers een dergelijk risico inderdaad droegen. Zij waren slechts vertegenwoordigers, hun reeders de wezenlijke belanghebbenden. Vgl. de uitweiding over de „patroons", 3de hoofdstuk.

2) Dat die samenwerking wel eens ontdoken werd, blijkt uit het feit, dat den 30sten Jan., dus twaalf dagen na hun algemeene aanbeveling, de Staten een brief richtten tot

— dat de graaf afstand zou doen van zijn recht hun de scheepshuur persoonlijk te betalen en dit rechtstreeks door de Venetiaansche regeering zou laten doen. Maar Maurits en Oldenbarnevelt brachten hen aan 't verstand, dat men den graaf die vernedering niet mocht aandoen. Zij verkregen toen, dat de Staten-Generaal 18 Jan. 1617 een brief richtten tot den Doge, waarin werd verzocht, dat die op hun prompte voldoening zou toezien. Ook dit was niet zeer aangenaam voor Johan Ernst, die overigens aan den Venetiaanschen resident verklaarde, dat hij er zich weinig van aantrok. Hij wist wel, „dat de leiding der staatszaken het zoo meebracht. Het ging nu eenmaal om burgemeesters en dergelijke, die belang bij de zaak hadden, en Monsr. Barnevelt had hen geholpen tot het verkrijgen van dezen brief, om hen, die door de godsdienstgeschillen van hem vervreemd waren, te verzoenen."

De ongerustheid der buitenstaanders was begrijpelijk. In 't begin van Februari, toen de troepen twee en een halve maand lagen te wachten, had de graaf al meer dan 75 000 gld. moeten uitgeven aan onderhoud, aan ziekezorg, aan huur van de open schuiten op de Maas. Al dat geld kwam hem toe van Suriano, die erkennen moest, dat hij „door de harde noodzakelijkheid gedwongen allengs heel wat meer had voorgeschoten, dan hij met vrijen wil gedaan zou hebben." Maar al dat geld was toch maar voorschot en zou van de eerste en tweede maand soldij moeten worden afgehouden. Het kontrakt toch verklaarde, dat de soldaten „op den dag der inscheping en monstering" een maand soldij zouden ontvangen en dat op Johan Ernst de verplichting rustte hen zonder verdere onkosten van den Staat in Venetië te brengen. En Suriano was niet eens een gewillig geldschieter. Elke nieuwe som moest hem met moeite ontwrongen worden. Al wist hij toegeven op den duur onver-

Bedrag der uitgaven.

den Doge om de belangen aan te bevelen van Claes Jooryssen van Rotterdam (zie hiervóór) in 't bizonder. Met wat duistere protectie zulk een brief zal zijn verkregen!

mijdelijk, hij schoof uit, hield zich onvermurwbaar. Dit was geen verstandige taktiek. De uitkomst leerde het.

Muiterij te Tessel.

Juist had hij schoorvoetend opnieuw een chèque van 1000 gld. op zijn Amsterdamschen bankier voor Johan Ernst geschreven, toen, laat in den avond, de graaf in zijn woning verscheen. Hij had een brief ontvangen van Steven Koop. Er was muiterij uitgebroken op één der schepen. De soldaten hadden hun officieren willen dwingen hen aan wal te laten gaan om zooals zij zeiden „zich te verfrisschen en zich te verlichten van de onafgebroken en nu reeds zoo langen tijd geleden ellende". Maar men had hen met goede woorden gepaaid, en Steven Koop, onmiddellijk gewaarschuwd, was naar het schip geijld en had zich uitgesloofd om hen tot bedaren te brengen. De mannen hadden hem gezworen, dat zij aan boord zouden terugkeeren nadat zij zich aan land wat hadden hersteld, en dat zij goedschiks zouden sterven in dienst der Republiek volgens hun eed. Hij had echter niet toegegeven. Ondanks alle beloften verwachtte ieder, dat de troep verloopen zou, zoodra hij vasten grond onder de voeten voelde. Ook Johan Ernst bevond zich nu in een kwellende verlegenheid. „Zij zijn nu rustig, maar alles staat te wachten", schreef Koop. Toch durfde de graaf geen verlof geven hen aan wal te laten. „Dat zou beteekenen zich aan hun bescheidenheid toevertrouwen", meende hij. Hij had een renbode naar Tessel gezonden met zijn betaalmeester, die in 't voorbijgaan te Amsterdam de 1000 gld. innen moest, en Koop kreeg de opdracht geen geld te sparen om de rust te bewaren. Suriano zei, in zijn behendigheid veel vertrouwen te hebben. Hij vergde het onmogelijke. Niemand kon langer die getergde gemoederen stillen met weinig geld en veel goede woorden. Langer dan drie maanden leefden zij nu opeengepakt aan boord van te kleine en ongeriefelijke schepen, in een koude en onstuimige haven. Zij stonden iederen dag op met hetzelfde troostelooze verschiet en hadden tot afleiding van

hun gruwelijke verveling niets dan de beangstigende geruchten, dat Venetië op het punt stond vrede te sluiten, dan de geldzorgen, de ruzies met de inhalige zoetelaars, dan de ziekten die hen teisterden. Zij leden nu in grooten getale aan hevige koortsen, die met aderlatingen werden genezen maar dan een groote slapheid nalieten. Zij stierven er niet aan, troostte zich Suriano. Maar zij zelf vonden het ook zoo genoeg. En een paar dagen na de eerste kwade tijding kwam 's graven betaalmeester in haast uit Tessel teruggekeerd met de dringende bede, dat Johan Ernst zelf zou overkomen.

Het was meenens nu. De oproerlingen hadden een kolonel, een luitenant-kolonel en een sergeant-majoor gekozen. Die niet meededen, werden met scheldwoorden en stokken bewerkt. Toch scheen Koop met beloften de mannen van doortasten te hebben afgehouden.

Krachtige maatregelen.

In Den Haag besloot men ànders op te treden. Maurits ried: onmiddellijk de hoofden te doen vatten, krijgsraad te beleggen en de voornaamste schuldigen terecht te stellen. Zelf stuurde hij bevel aan een te Alkmaar gelegerde Engelsche kompagnie (kapt. Enderson) om zoo snel mogelijk naar Wieringen op te trekken en den graaf bij te staan. Deze vertrok den volgenden ochtend, vergezeld van De Rocquelaure.

Het verloop van de demping der muiterij is niet te reconstrueeren. Suriano geeft niet meer dan de kopie van een vrij beknopten brief van Rocquelaure uit Tessel. Daaruit kan men opmaken, dat de beweging vrijwel beperkt was gebleven tot één schip, onder de kompagnieën van Famars en Westerbeeck. Zonder tegenstand liet zij zich niet fnuiken. Althans de kolonel vermeldt, dat het vendel van Mettonis zich door den graaf gebruiken liet tegen de muiters. Het einde was in elk geval, dat veertien schuldigen er werden uitgepikt en voor den krijgsraad verschenen. Twee daarvan waren reddeloos verloren. Het waren de „kolonel" en de „sergeant-majoor" een Vlaming

en een Ier, die hun korte heerlijkheid boetten aan de ra, waaraan men hen ten aanschouwe van heel de vloot ophing. De twaalf anderen moesten loten; de laatstoverblijvende zou — men kende geen tusschenweg — het lot van zijn twee kornuiten deelen. De man die het slachtoffer van deze afgrijselijke barmhartigheid[1]) had moeten worden — het was een Engelschman —, werd echter door „vele kooplieden en door de inwoners van Tessel" (*di qa città*) verbeden en door Johan Ernst begenadigd.

Goede wind. Vertrek der schepen.

Waarschijnlijk was de graaf ook door een andere omstandigheid genadig gezind. Het geduld der soldaten was maar een paar dagen te kort geschoten. In de laatste week van Februari, onder de bedrijven van het oproer door, was de wind naar den goeden hoek geloopen en de opperbevelhebber kon van zijn aanwezigheid in Tessel nog gebruik maken om de toebereidselen tot de uitvaart te leiden, 'tgeen nog heel wat voeten in de aarde had: want „de reeders of schippers" waren gaan meenen, dat het weer onveranderlijk was, en hadden noch voor voedsel, noch voor drinkwater gezorgd. Onder groote bezwaren, daar wegens den hevigen wind de schepen moeilijk te benaderen waren, geschiedde dat nu in zenuwachtige haast. Toch was het den graaf nog gegeven het vertrek van zes van de acht schepen bij te wonen. Een zevende volgde spoedig. Maar het achtste was enkele dagen tevoren op het strand geworpen en het vendel van hopman Mettonis, dat het borg, aan den dood ontsnapt, wachtte, zoo goed als 't ging bij de eilanders ondergebracht, op de komst van een ander vaartuig, dat met spoed in gereedheid zou worden gebracht.

De graaf van Nassau, die in de eerste dagen van Maart in Den Haag verscheen, was een ander man dan de gedrukte weifelaar, die de stad een week geleden had verlaten. Hij was

1) Die vroeger niet ongebruikelijk was. Vgl. prent van Jacques Callot, Groote Platenatlas van de Boer en Hettema, blz. 117; ook in Scott's Waverley komt het voor.

opnieuw een en al vreugde en goeden moed. Maurits deelde in zijn blijdschap en omarmde hem „ten teeken van ingenomenheid" met de gelukkige tijding. De acht schepen, die aan de Maas hadden gelegen, waren nog in Februari allen uitgezeild, en in de beste orde. Ook daar had het in de laatste dagen echter gespannen en kapitein Goleyn te Rotterdam had zelfs de hulp van de aldaar in garnizoen liggende Fransche kompagnie moeten inroepen, die slechts met geweld — gewonden, gevangenen — de rust had kunnen herstellen.

De reis over land van Johan Ernst

Dat alles was nu echter geleden. De troepen waren op weg. Suriano voelde zich lasten van het hart gewenteld en Johan Ernst, wien het aan moed niet mangelde, bereidde zich vol vuur en ijver voor op de gevaarlijke reis die hij zich had voorgenomen. Hij had nl. van den aanvang af besloten, den weg over land te kiezen, 'tgeen in de omstandigheden van die jaren beteekende, dat hij zich door Spaansch gebied wou wagen. Reeds een paar maanden vroeger was aan zijn broer Willem hetzelfde tochtje gelukt. Maar de Senaat had Johan Ernst door den resident doen waarschuwen: „De Spanjaarden zijn kwaad, dat Willem hun ontsnapt is en de passen worden strenger dan ooit bewaakt". Maar dit bracht in de plannen geen verandering.

Johan Ernst's afscheid in de Staten-Generaal.

Dinsdag 7 Maart verscheen de vertrekkende generaal in de vergadering der Staten om afscheid te nemen. Hij kreeg een toespraak met veel mooie woorden, waarin hem de zaak der godsdienstoefening nog eens bizonderlijk op 't hart werd gedrukt. — De zorg van de wijze heeren voor het zieleheil der soldaten steekt af bij hun onverschilligheid omtrent hun stoffelijken toestand: uit niets blijkt, dat de landsregeering zich iets had aangetrokken van de maandenlange kwelling, waaraan het volk was blootgesteld geweest. Dit leert ons slechts, hoe men in de 17de eeuw tegenover de sociale nooden der maatschappij minder kritisch, meer berustend stond dan wij. Want

de bezorgdheid over de veldpredikers zal niet gehuicheld zijn geweest en het blijkt ook uit iets anders, dat de Staten wel degelijk hart hadden voor de landgenooten, die naar Italië trokken. In een brief toch, dien zij Johan Ernst meegaven voor de Venetiaansche regeering, wordt niet alleen de veldheer met loftuitingen overladen en wegens zijn onverwachte onkosten in de barmhartigheid van den Doge aanbevolen, maar wordt ook aangedrongen op goede behandeling der soldaten. Naar de opvattingen van den tijd zal men daaronder wel in de eerste plaats hebben te verstaan: „betaal hen geregeld". Dàt waren belangen, tot welker bescherming zich de Staten-Generaal geroepen voelden. Zelfs merkte Suriano aan zijn lastgevers op, dat dit één der beide voorname dingen was, die op de onderlinge verhouding der beide Republieken veel invloed zouden kunnen oefenen. Het tweede punt — niet oneigenaardig — was de prompte betaling van de reeders, waarop in den brief eveneens werd aangehouden. Maar dat waren dan ook „burgemeesters en dergelijke".

Zondag den 2den vertrok de graaf ten laatste. Suriano deed hem tot Leiden uitgeleide. Te scheep ging hij tot Keulen, waar hij den 16den aankwam. Begin April zou hij Venetië bereiken.

Geldzaken.

Er was ook over geld gepraat, in die laatste dagen. Allengs had Suriano, zooals wij hem reeds hoorden verzuchten, heel wat meer voorgeschoten dan hij wel gewenscht zou hebben. Hij stuurde nu twee schuldbekentenissen van den graaf naar Venetië; één van 7200 gld. zou slechts van kracht worden, wanneer Suriano, door het onverhoopt in gebreke blijven van een schuldenaar van Johan Ernst, over enkele maanden gedwongen mocht worden enkele rekeningen voor hem alsnog te voldoen; de andere, de voornaamste, was er eene voor de som van 104.266 gld. Alles zou op de soldijen worden teruggevonden. Men bedenke, dat dit niet de eenige betalingen waren, door Suriano voor deze lichting gedaan. Het was enkel

het voorgeschoten geld. Volgens de verplichting van het verdrag had hij nog moeten uitgeven ongeveer 42000 gld. voor de handgift, 62000 gld. voor den eersten termijn der scheepshuur, en een zeer groote som aan soldijen: naar mijn berekening niet minder dan 85000 gld. Dat alles was voor het onderhoud niet voldoende gebleken en Johan Ernst had moeten bloeden onder de bepaling van het kontrakt, dat hij de troepen „van levensmiddelen voorzien en zonder verdere kosten der Republiek naar Italië voeren" [1]) zou.

Wij zagen reeds, [2]) dat het niet altijd gemakkelijk was, de geweldige sommen voor de onderneming benoodigd op de Amsterdamsche geldmarkt te vinden. Gabri, Fortieri en Falconieri waren buiten staat gebleken een tweeden wissel van 50000 gld. met de gewenschte snelheid in klinkende munt om te zetten. Calandrini en Van der Put hadden toen kunnen helpen. Maar „de een zoowel de ander had, om het geld te vinden, het moeten trekken per wissel, deels op Antwerpen, of op Londen, of Frankfort, daar de beurs van Amsterdam zulk een som voor Venetië niet leveren kon. En", aldus vervolgt de resident, „waar ik de eerste 20000 dukaten heb kunnen krijgen tegen 50¾ stuiver de dukaat, zoo is het mij niet mogelijk geweest te verkrijgen, dat Calandrini en Van der Put de 50 stuivers overschreden. Ik moet Uwe Doorluchtigheid daarom eerbiediglijk in overweging geven, dat het in den vervolge voordeeliger zou zijn te Venetië vooruit te betalen in klinkende munt òf *à tutto uso* d. w. z. twee maanden na uitgifte van den wissel, òf *à mezo uso*, al naar Uwe behoeften".

Toen hem kort daarop zijn regeering niettemin opnieuw kredietbrieven tot een bedrag van 40000 dukaten overmaakte — één van 10000 van de heeren Gabri op Gabri, Falconieri en Fortieri; één van 15000 door Melchior Quingetti gericht aan

1) Blz. 23.
2) Blz. 32.

zijn broer Gasparo te Amsterdam, en nog een van 15000 aan denzelfden Gasparo Quingetti gericht door den heer Van Castro — herhaalde hij zijn raad om geld te Venetië te doen storten, „om in de Bank van Amsterdam te worden neergelegd: want in plaats van het verlies dat Gij thans maakt van meer dan 6 percent, zou het U op die wijze tot voordeel uitkomen". [1])

§ 4. Van Wassenhoven.

Het kontrakt. Verlenging van den termijn.

Met denzelfden goeden wind, die de regimenten van den graaf van Nassau Zuidwaarts voerde, verdwenen eindelijk de soldaten, die Van Wassenhoven had gelicht. Want de ondernemende kolonel, wiens eerste pogingen om een regiment op de been te krijgen wij reeds hebben zien mislukken, had het niet daarbij gelaten. Suriano mocht meenen, dat het onmogelijk was volk te werven voor Italië op de voorwaarden, die hij aanvaard had — geld eerst na den overtocht [2]) —, Van Wassenhoven zelf liet zich niet zoo spoedig overtuigen van zijn onmacht om het noodlot te dwingen. Zoodra hij van een ziekte, die hem nog bovendien bezocht had, was hersteld, zag de resident hem opdagen om mondeling zijn naar Venetië gezonden verzoek om verlenging van den termijn toe te lichten. Niet zonder kracht noch welbespraaktheid betoogde hij, dat hij bij meer tijd zonder mankeeren zijn verplichtingen zou nakomen, en hij waarschuwde tegen den laster, die hij wist dat tegen hem in omloop was. Maar de Venetiaan was er de man niet naar om zich door woorden te laten benevelen. „Ik weet niet, wat er van hem te wachten zou zijn", schreef hij. „'t Is waar dat hij met beslistheid sprak. Beveel Gij".

En te Venetië beschikte men gunstig; zeker wel met de

1) Zie voor al de hier voorkomende namen bijlage II.

2) Hij zou dan als handgeld voor iederen voetknecht 12, voor iederen ruiter 15 dukaten ontvangen en als soldij 2100 dukaten voor 300 man in de maand. (Zoo zegt Ouwerx, de consul der Staten te Venetië in een brief aan de Staten Gen., R. A.). Vergeleken met de voorwaarden van Johan Ernst treft de aanzienlijkheid van het handgeld (30 gld. tegen 14 gld.), terwijl de soldij iets lager is (per man en per maand 17½ gld. tegen 19 gld.)

overweging, dat, indien deze voorwaarden een gevaar opleverden, niet de *Serenissima* maar de *condottiere* erdoor bedreigd werd. Want Venetië verbond zich eerst voor het oogenblik, dat de troepen in Italië aan wal stapten. Het spreekt van zelf overigens, dat een man als Van Wassenhoven juist zulk een aanbod deed. Met de titels van Johan Ernst, met den persoonlijken steun van den stadhouder [1]), kon hij niet wedijveren, tenzij hij onder de markt wou werken. Bezield met een blinde begeerte om als kolonel aan het hoofd van eigen troepen in den oorlog te gaan, zich uit waaghalzige speculatiezucht vastklampend aan een onderneming, die hem onbegrensde verschieten bood, aarzelde hij niet. Hij had in September uit Den Bosch (in het Nederlandsch) aan Vîmes geschreven, of er nog geen antwoord was. En toen Suriano in October het eindelijk ontvangen had, kwam hij aldra vol vreugde aangesneld.

Suriano weigert voorschotten.

Zijn termijn werd tot einde November verlengd. Natuurlijk bleef het kontrakt hetzelfde. Hij zou 500 voetknechten en 200 ruiters leveren. Maar in plaats van de laatste zou hij wel 200 voetknechten werven, gaf hij thans te verstaan en hij poogde reeds nu aan de kwelling van de vastgestelde voorwaarden te ontglippen. Hij begon met een voorschot te vragen. Maar Suriano weigerde, daar hij niet in staat bleek pand te geven of een borg te stellen. Het was met de voorschotten aan Johan Ernst een ander geval geweest. Die waren verstrekt, toen de troepen geworven waren en de aanstaande soldijvorderingen als het ware een vast pand konden vormen. Bovendien zou de Republiek heel wat reeds betaald geld als verspild moeten beschouwen, indien die lichting eens verloopen ware. Aan Van Wassenhoven bonden nog geen dergelijke banden. Hij kon dus van den Venetiaanschen agent evenmin gedaan krijgen, dat deze aan de reeders betaling van de scheepshuur zou

1) Hij had wel relaties. Volgens Ouwerx althans was hij een neef „van den Raetsheer Francisco Vrancken". Maar van steun door dien heer verleend heb ik niets gevonden.

waarborgen, 't geen met het oog op 's kolonels wankel krediet zeker geen overbodige weelde zou zijn geweest. Slechts een vrij waardelooze verzekering, dat het volk volgens de bepalingen van het kontrakt zou worden betaald gelijk het in Italië gemonsterd werd, kreeg hij los.

De Staten-Generaal in twijfel.

Suriano zag hem hoofdschuddend na en schreef naar Venetië, dat hij voorzag, dat „met al zijn ijver zijn gebrek aan krediet hem lastig genoeg zal zijn." Inderdaad. De volgende dagen was Van Wassenhoven druk doende om van de Staten-Generaal vergunning tot de lichting en een garnizoensplaats om te monsteren te verkrijgen, d. w. z. hij bezocht een aantal leden en trachtte hen van zijn soliditeit te overtuigen. Tevergeefs echter. Den 17den October ontving de Venetiaansche resident bezoek van den secretaris der hooge vergadering, die hem uit naam der heeren om inlichtingen kwam vragen. „Had de Serenissime Republiek zich verbonden geld voor handgiften te verstrekken? de scheepshuur te bekostigen? bij te dragen voor het levensonderhoud en een maand soldij uit te betalen?" Op al deze vragen, die wel in staat zijn bedenkelijke vermoedens te doen rijzen over de verhalen door den welbespraakten krijgsman aan de heeren Staten opgedischt, moest Suriano ontkennend antwoorden. De secretaris vertrok en zijn meesters beslisten, dat de gevraagde vergunning zou worden verleend, zoodra Van Wassenhoven „waarborg en zekerheid kon geven, dat hij voor schepen en voedsel gezorgd had en dat de soldaten tot de inscheping toe zouden worden onderhouden zonder gevaar dat zij het land benadeelden." De kolonel stond voor niets. „Hij is me komen zeggen", schrijft Suriano, „dat hij morgen naar Amsterdam gaat, alles zal uitvoeren en tot alles bereid is." En hij voegde er met een sceptisch glimlachje bij: „Als hij het doet, moogt Gij hem wèl als een ijverig dienaar beschouwen."

Steun van Johan Sticke.

Het raadsel van Van Wassenhoven's verzekerdheid bleef

voor Suriano niet lang verborgen. Al spoedig vernam hij, dat de ander in Amsterdam, daar hij vóor alles de Staten wilde geruststellen, reeds druk bezig was met het huren van schepen en het zorgen voor levensmiddelen, en dat dit alles hem mogelijk was, omdat hij den financieëlen steun ontving van eene Johan Sticke, zoon van een burgemeester van Deventer, lid der Staten Generaal, broer van den resident des keurvorsten van Brandenburg in Den Haag, Hendrik Sticke. Deze jonge man scheen er zijn zinnen op gezet te hebben den Italiaanschen oorlog mee te maken. Hij had aanvankelijk getracht een hopmans-kommissie van Johan Ernst te verkrijgen, maar was afgewezen, 't geen hij den graaf zeer kwalijk nam. Nu zag hij op deze wijze zijn doel te bereiken en in zekeren zin opende hem deze nieuwe kans nog wijder uitzichten. Want dat hij tegenover den kolonel, die financieel van hem afhing, de houding van een eenvoudig kapitein zou bewaren, kon men wel van te voren onwaarschijnlijk heeten en Van Wassenhoven deed met deze regeling, waar hem de nood toe dwong, reeds van veel van zijn heerlijkheid afstand. Van de drie andere kapiteins — vijf kompagnieën in 't geheel, — was éen een broer van den kolonel, gelijk Sticke een man met eigen vermogen, die daarmee helpen moest de onderneming mogelijk te maken [1]).

Hoe ook, het wàs mogelijk nu. Wel niet zeer vlug, maar toch in 't begin van December waren de schepen klaar en van mondvoorraad wel voorzien en bevonden zich de troepen, een deel in Tessel, een ander deel in Rotterdam en Schiedam op het vereischte aantal of zelfs er boven: 800 man. Wanneer Van Wassenhoven meende, dat hij daarmee zijn doel bereikt had — de werkelijkheid zou hem wel anders leeren. Nog heel wat ernstiger dan de graaf van Nassau werden hij en de zijnen De tegenwind.

1) De namen der beide laatste kapiteins waren Van Loo en De Raet. Alle hoofdofficieren van dit regiment dus Nederlanders.

getroffen door den bijna tot Maart aanhoudenden tegenwind. Zij toch stonden geheel aan hun lot overgelaten tegenover de kosten, die het maandenlange wachten met zich bracht. Voor hen geen vergoeding van scheepshuur, voor hen geen maand soldij, voor hen ook geen voorschotten op de latere gage. Na de ontzaglijke uitgaven, die de handgift, de uitrusting der soldaten, de huur en de voorziening der schepen van hen gevergd moeten hebben, beteekende deze tegenslag zoo goed als ondergang. Zij hadden gespeculeerd op latere winsten, die tegenwind hun dreigde te doen ontgaan. Intusschen gaven zij den strijd niet op.

Pogingen om van Suriano geld los te krijgen.

Op een dag in het laatst van December, dat Suriano zich bevond ten huize van den resident van Brandenburg, de broer van kapitein Sticke, vond hij een ware hinderlaag tegen zich bereid. Op een oogenblik zag hij zich omgeven door de officieren van de ongelukkige onderneming, die hem smeekten in aanmerking te nemen, tot welk een ontzettende kosten zij zich veroordeeld zagen, terwijl zij toch reeds heel de lichting met hun eigen geld hadden voorbereid, met alle uitgaven er aan verbonden. „Zij wilden", schrijft Suriano, „dat ik afschoof, maar ziende, dat ze met mij niet verder kwamen, eindigden ze met te verzoeken, dat ik U om hulp zou smeeken uit hun naam." Zeker kon de secretaris niet dringender smeeken dan met de uitvoerige relazen, die hij van hun ellende naar Venetië schreef en hij toonde ook zelf te verwachten, dat de regeering tegemoet zou komen. Maar hij liet zich tegenover hen niet verder uit, dan dat de *Serenissima* haar verplichtingen zou nakomen, oordeelend, dat de hooge regeering de dank voor haar eigen gunstbewijs diende toe te vallen. Nooit vergat hij, dat hij slechts dienaar was. Van Wassenhoven en de zijnen konden dus met dezen diplomaat geen stap vorderen. Hij doorzag ook onmiddellijk de bedoeling van hun dringend aanhouden om het volk eens te komen bezien. „Zij zouden dan", zoo meende hij,

„pretendeeren, dat de betaling moest aanvangen van den dag van dat bezoek af, terwijl het kontrakt inhoudt: van den dag, dat de soldaten op de rol zijn gebracht, 't geen eerst te Venetië zal geschieden. Ik heb me dus onder verschillende voorwendselen van drukke ambtsbezigheden e. d. onttrokken." Ook een volgende poging weerde Suriano af. Sticke schreef hem, in 't midden van Januari, dat hij naar Tessel, naar zijn schip ging en een lid der Admiraliteit van Amsterdam meenam om dien bij de monstering van zijn 300 voetknechten tegenwoordig te doen zijn. De resident vermeed zelfs hierop te antwoorden, maar zorgde er voor bij zijn eerste ontmoeting met den broer van den hopman, den vertegenwoordiger van Brandenburg, dezen nog eens duidelijk in te lichten omtrent Venetië's verplichtingen, hem het artikel van het kontrakt toonend, waarbij bepaald werd, dat eerst op het grondgebied der *Serenissima* de soldij zou ingaan. De tijd schoot op, de nood werd nijpende. „Ik laat U denken", schreef Suriano 11 Februari, „hoeveel medelijden Van Wassenhoven en zijn kapiteins verdienen, wier volk nu van omstreeks half December is ingescheept en die aan dezelfde ongemakken en onkosten voor levensonderhoud enz. zijn onderworpen als graaf Johan Ernst, die nochtans geld heeft ontvangen om rond te komen, terwijl zij nog niets van U verkregen hebben." Van Wassenhoven was dan ook weer komen klagen en „ook enkele leden van de Staten-Generaal hebben me over zijn beklagelijk lot gesproken en verzocht hem in Uw barmhartigheid aan te bevelen."

De Senaat staat iets toe.

Toen de resident dat schreef, had hij den brief reeds ontvangen waaruit bleek, dat de Venetiaansche regeering inderdaad niet gezind was zich aan de bepalingen van het kontrakt vast te klampen. 't Is waar, dat haar barmhartigheid niet scheutig was. „Indien het U noodig dunkt", zoo had zij zich uitgelaten, „omdat het volk anders zou verloopen, help Van

Wassenhoven dan met geld, met een halve maand soldij bijv., niet anders dan als onverplichte bijstand."

Meer is noodig

Wat was een halve maand [1]) bij de ontzaglijke sommen, waarom het hier ging, terwijl bovendien het einde van de beproeving nog niet te voorzien was! Sticke had van 30 tot 38000 gulden uitgegeven, de broer van den kolonel 16000, en dan waren er nog anderen financieel bij de onderneming betrokken om maar te zwijgen van de onbetaalde rekeningen. De toestand was onhoudbaar. De belanghebbenden vonden noodig, dat er gehandeld werd en kort na de ontvangst van bovengenoemden brief van zijn regeering, kreeg de vertegenwoordiger der Serenissime Republiek opnieuw bezoek van Van Wassenhoven, die hem kort en goed verzocht om een brief van aanbeveling voor den Doge, daar hij voornemens was zonder verder tijdverlies zich over land naar Venetië te begeven.

Van Wassenhoven wil naar Venetië.

Tevergeefs trachtte Suriano hem dat plan te ontpraten door er op te wijzen, dat het zijn naam zou schaden, als hij zijn troepen zoo in den steek liet. De kolonel, wiens opwinding in het beknopte maar fijne verslag, dat de Venetiaansche diplomaat van het onderhoud geeft, duidelijk doortrilt, antwoordde, dat alles overlegd was met zijn hoplieden en met den koopman, die voornamelijk de levensmiddelen voor de soldaten verstrekte. Zelfs had hij van de Staten-Generaal een schrijven verkregen aan de Serenissime regeering van Venetië, waarin zijn belangen werden aanbevolen. Suriano, die zeer goed begreep, dat het om geld te doen was, verklaarde gemachtigd te zijn eenigermate in de kosten tegemoet te komen. „Dat is niet noodig", antwoordde Van Wassenhoven bruusk, meenend: slechts wijziging van het kontrakt kan ons redden. Niettemin voegde hij er dadelijk aan toe: „Hoeveel zou het zijn?" — „Ik antwoordde", schrijft de secretaris, „dat ik hem bij wijze van

1) 2625 gulden ....

onverplichten bijstand met een halve maand soldij kon helpen." Hij zei: „'t Is niet noodig. Dat beetje behoef ik niet. Ik ben besloten naar Venetië te gaan en ik vertrouw er vast op, dat Zijne Doorluchtigheid met mijn belangen en die van hen die mij steunen, zal rekening houden. Ik verzoek U dus om een brief van aanbeveling." Suriano schreef er een in vage termen, en de kolonel verliet hem. Hij talmde echter nog langer dan een week in Holland, maar vertrok over land reizend toen inderdaad, vergezeld van een vertegenwoordiger van de kooplieden, die door onbetaalde leveranties bij zijn lot geïnteresseerd waren.

Bemoeiingen van de Staten-Generaal. „Belangen van aanzienlijken."

Want zoo was het geloopen, dat het nog maar zeer weinig om Van Wassenhoven, maar heel wat meer om de velen ging, die van de mildheid der *Serenissima* delging hunner voorschotten hadden te verwachten. Toen hij kwam om verlof voor zijn onderneming te vragen, hadden de Staten-Generaal volstrekt niet grif aan den gelukzoeker gehoor gegeven. Nu vielen zij de Venetiaansche regeering met aanbevelingen en verzoeken lastig. Want het bleef niet bij den brief van 11 Februari. Een gesprek zette de kleurlooze vormelijkheid van dat schrijven leven bij: de heer Magnus, een Zeeuw, een der leden met wie Suriano het meest omging en die van zijn eigen welsprekendheid in 't algemeen en invloed op den Venetiaanschen resident in 't bizonder een hoogen dunk had, voelde zich geroepen dezen de bedoelingen der vroede heeren duidelijk te maken. Volgens hem moest het kontrakt worden gewijzigd en de betaaltijd aanvangen van de inscheping, evenals bij Johan Ernst's lichting. „De Serenissime Republiek," zoo sprak hij, „moet de uitgaven en de moeilijkheden van dezen man en zijn helpers in aanmerking nemen. Uit een goede behandeling zullen de heeren Staten opmaken, welk een genegenheid zij voor hen bezit en wat zij zich van haar voor de toekomst zullen kunnen beloven." Dit was goed rond en op zijn

Zeeuwsch gesproken. De Italiaan toonde zich niet gekrenkt, maar antwoordde niettemin met preciesheid, dat men, wat de „goede behandeling" betreft, gerust kon zijn en dat Venetië voorts zich strikt aan de bepalingen van het kontrakt zou houden. Dit nam niet weg, dat ook hij inzag — en tegenover zijn lastgevers maakte hij daarvan geen geheim — dat wettisch volhouden in dezen ongeschikt was. Zoolang men prijs stelde op de vriendschap der Nederlandsche Republiek — en men deed dat, al was 't alleen met het oog op volgende troepenwervingen — had men de bizondere belangen harer regeerders te ontzien. Het was een inconvenient in den omgang, maar het was onvermijdelijk. Sticke was de zoon van een lid der Staten-Generaal. Hoe zwaar zulks wegen moest, kon men opmaken uit den brief, dien de Hoogmogende heeren *op grond* van die... verwantschap in Januari 1617 aan de *Serenissima* hadden gericht. [1]) Onder de reeders, onder de leveranciers van wapenen of levensmiddelen, waren burgemeesters of vroedschappen, die in de hooge vergadering hun vrienden of verwanten hadden. „Ik zie maar al te goed," schrijft Suriano, nadat hij weer eens een bezoek van schuldeischers of een onderhoud met een der heeren Staten heeft gehad, „dat er belangen van aanzienlijken onder loopen." Waarom zou Magnus anders

1) B. A., lias Italien 1614—1619. De brief is merkwaardig genoeg om hem hier te doen afdrukken:

„Serenissime Dux.

„Jehan Sticke Escuier, un des Capitaines du Regiment du Colonnel Wassenhoven, „ayant faict levée d'une bonne compaignie de gens de pied à ses grands frais et despens „pour le service de la Serme Republicque de Venise, estant prest pour partir avec le „Seigneur son Colonnel avec le premier bon vent, *estant filz cadet d'un Conseiller de „nostre assemblée, nous n'avons peu laisser pour ce respect*, et en consideration de ses „aultres bonnes parties, et qualitez de valeur, experience, et courage, de le recommander „bien affectueusement à Vostre Serenité, priants qu'il vous plaise le favoriser aux occasions qui s'en presentent, benignement de vos bonnes graces, lesquelles il rendra paine „de meriter par ses bons comportemens, reglement, et discipline, ainsy que nous en „avons plaine confiance. Si nous fera vostre Serenité en cela chose tres agreable, laquelle „nous ne faudrons de recognoistre et retrancher en occurrence semblable, ou aultre à „la recommandation de Vostre Serenitė pour complaire à Icelle, à quoy nous attendants, „supplions le Createur enz....

„de la Haye ce 12 Janvier 1617."

zoo dringend hebben gesproken? Waarom zou later de heer Burmania „de reeders en de zoons van leden der Staten-Generaal in het regiment" [1]) in Venetië's gunst hebben aanbevolen? De koopman die de levensmiddelen had verstrekt, de voornaamste schuldeischer, had van Van Wassenhoven een stuk los gekregen, waarbij deze hem machtigde de halve maand soldij van Suriano te ontvangen. Suriano had dit evenwel geweigerd, omdat de kolonel eerst zelf had afgeslagen en omdat er nog andere schuldeischers waren. Dezen hadden toen gezamenlijk zich tot hun betrekkingen in de Staten-Generaal gewend met het gevolg, dat twee der leden den resident een bezoek brachten om hem over de zaak te onderhouden. Nog erger werd het, toen de reeders om hun geld kwamen. Dat gebeurde echter eerst na den overtocht, daar zij waarschijnlijk een groot gedeelte van hun huur eerst te Venetië zouden ontvangen en er in den beginne op rekenden, dat, eenmaal zoo ver gekomen, Van Wassenhoven wel in staat zou zijn te betalen. Maar ook dit viel tegen.

De berichten, die hier te lande doordrongen over de onderhandelingen van den kolonel met zijn meesters, waren aldra verontrustend. Wel maakte de Venetiaansche regeering reeds in April 1617 4000 kronen, d. i. ± 11300 gld., over, die aan de Rotterdamsche regeering moesten worden uitbetaald om er de Rotterdamsche schuldeischers — te Rotterdam had o.a. Van Wassenhoven's eigen vendel gelegen — mee te voldoen, (de bedoeling was dat geld van de soldijen af te houden); maar daarmee was de put bij lange na niet gedempt [2]). **4000 kronen.**

1) Er waren er dus meer behalve Sticke. Wij zullen later den zoon van een Geldersch lid aantreffen.

2) Over de wijze waarop zich de regeering van haar taak heeft gekweten, is op het gemeente-archief van Rotterdam niets te vinden. De Rotterdamsche schuldeischers in elk geval waren met dit geld nog niet voldaan. Van Sept. 1617 dagteekent een schrijven van Maurits aan den *Dux Serenissimus*, waarin hij de belangen van Corn. Cornz. Jongeneel, burgemeester van Rotterdam, aanbeveelt, die aan Van Wassenhoven leveranties had gedaan. (*Lettere principi* op het archief te Venetië).

§ 5. In Italië. Van Wassenhoven.

Aanvankelijk succes.

Aanvankelijk leek alles goed te zullen gaan. In het midden van Maart was de kolonel in de lagunenstad aangeland en kort daarop, vergezeld van den consul, die vanwege de Staten-Generaal sedert 1615 in Venetië resideerde, Gillis Ouwerx, in het *Collegio* — de Raad van het uitvoerend gezag, samengesteld uit den Doge, diens raadsheeren en de *Savii* — verschenen om er den aanbevelingsbrief van Hun Hoogmogenden te overhandigen. Hij had een hoffelijk en minzaam antwoord ontvangen en was kort daarna vol moed met zijn verzoek om geld voor den dag gekomen. Zooals reeds bleek, was hem daarop gunstig beschikt: in 't begin van April werden de 4000 kronen afgezonden. De Venetiaansche regeering had op dat oogenblik groot gebrek aan troepen. Hiermee schijnt Van Wassenhoven voorloopig tevreden te zijn geweest, temeer omdat hij een belofte van de *Signoria* ontving nopens de betaling van de scheepshuur voor den overtocht van zijn manschappen. Wat er nauwkeuriglijk tusschen hem en zijn betaalsheeren is afgesproken, blijkt mij niet. Zeker is het, dat de grootste ellende er uit is voortgevloeid.

Johan Ernst in Venetië.

In de allereerste dagen van April was ook de graaf van Nassau op het gebied der Serenissime Republiek aangekomen. Hij werd door de steden aan Venetië toebehoorend volgens bevel van den Senaat met eerbetoon en feestelijkheid ontvangen en bereikte de hoofdstad dan ook eerst een volle week later. Ook hier liet de ontvangst niet te wenschen. De Venetianen verstonden het vorstelijke personen te onthalen. Johan Ernst werd een gouden keten ter waarde van 500 gld. vereerd. De stemming werd verhoogd door het gelukkig samentreffen, dat in dezelfde dagen de schepen met het volk kwamen binnenloopen. Hun overtocht was alleszins voorspoedig geweest en

had iets langer dan een maand geduurd. Alle vreeswekkende geruchten van de verleden maanden ten spijt hadden zij noch van de Spaansche, noch van de Napolitaansche vloot overlast ondervonden. Alleen hadden een paar schepen in de Adriatische Zee een gedeelte der vijandelijke vloot ontmoet. Maar na een machteloos bevel om bij te draaien, waren zij haar ontzeild. [1]) De manschappen waren gezond en de Italianen over hun staat en hoedanigheid zeer tevreden.

De regimenten van den graaf van Nassau werden ineens door naar Istrië gebracht. De regeering verlangde, dat zij vandaar onmiddellijk naar het oorlogsgebied zouden worden doorgezonden, maar de graaf weigerde hiertoe mee te werken, indien niet eerst de nog steeds hangende kwestie van zijn eigen en zijner hoofdofficieren bezoldiging werd opgelost. Hij zelf kreeg 1000, Rocquelaure 300 dukaten in de maand, de anderen verschillende sommen naar gelang van hun rang, tot een gezamenlijk bedrag van 700 dukaten in de maand. De reeders voldeed Johan Ernst; maar hij rekende, volgens Ouwerx, den koers van het geld 4 percent hooger dan hij te Venetië gold. Hij deed aldus niet onvoordeelig zaken, ofschoon er al spoedig klachten kwamen over de toegestane maandgelden. Het salaris van den graaf zelf werd voldoende geacht, vernam Suriano in Holland uit de brieven der officieren aan hun betrekkingen, maar dat van de hoofdofficieren was zeer schraal.[2]) 't Is waar, dat hun Hollandsche plaatsen voor hen werden

1) Cort verhael van de Reyse der Nederlandsche soldaten, die anno 1616 na Venetien zijn ghereyst, enz. Beschreven door Jacques Linsay Schotus. Tot Delft, anno 1622. — blz. 7. — Deze schrijver is slechts te vertrouwen over de zaken, die in zijn onmiddellijke omgeving voorvielen. Wat hij over Van Wassenhoven beweert, is alles even onjuist. Hoe De Jonge, die toch de papieren van Ouwerx gebruikt heeft, Linsay's praatjes zoo ernstig kon opnemen, is onbegrijpelijk. — Dit verhaal wordt door Ouwerx bevestigd.

2) In de nota van Lionello, aangehaald op blz. 21 noot, wordt de bezoldiging van een Staatsch kolonel — zonder de inkomsten van zijn vendel — gesteld op 400 gld. in de maand; de luitenant-kolonel krijgt 250 gld.; de majoor 120 gld.; de kwartiermeester 80 gld.: de provoost 40 gld. — Volgens den man, die later Johan Ernst's nalatenschap te regelen had, was zijn salaris allesbehalve voldoende: zie hierachter.

opengehouden, maar de betaling ervan was toch geschorst. En later schreef Johan Ernst zelf, dat zijn officieren waren *gens d'aultre qualité que de se pouvoir contenter de si peu de gage, leur réputation les obligeant à plus grande despence.* [1]) Maar de Senaat vond, dat hij zoo hoog gegaan was als mogelijk, en alleen „uit zuivere genegenheid tot die voortreffelijke natie." [2])

Ouwerx behartigt Van Wassenhoven's belangen.

Hoe ook, Van Wassenhoven's handel was minder gezegend; en de consul zegt niet onduidelijk, dat hij ook minder handig was, aangezien hij zijn volk liet trekken zonder eerst, gelijk de generaal, zijn voorwaarden te hebben doen vervullen. De kolonel was inderdaad goed van vertrouwen. Ouwerx, die al lang de bezorging van zijn pretenties met kracht ter hand had willen nemen, was er er van teruggehouden door 's anders blijmoedige overtuiging, dat de *Signoria* hem meer zou geven, dan zijn eisch was. Maar dit bleek wel anders, toen hij eenmaal met zijn regiment voor Gradisca was. Hij heeft beloften gehad, zegt de consul, „maer nu die soldaten van hier sijn, scheyndt (die Signoria) haer wenich laet soecken." Op hem kwam nu de behartiging van de belangen van den kolonel en zijn schuldeischers, de schippers vooraan, neer.

De Senaat biedt 10 of 12000 dukaten als genadegift.

Gemakkelijk was zijn taak niet. Hij moest nl. trachten de erkentenis van den Senaat los te krijgen, dat Van Wassenhoven recht had op betaling van zijn mannen van den dag af, dat zij in Holland gemonsterd waren. Suriano had juist voorspeld. Maar dat de regeering Van Wassenhoven ooit toezeggingen in dien zin heeft gedaan, is nauwelijks aan te nemen. Waarschijnlijk heeft de kolonel zich door de algemeene betuigingen van verknochte genegenheid, waarmee de Italiaansche staatslieden van zijn tijd zoo gul waren, laten beetnemen. In elk geval wenschte de *Signoria* van geen *verplichting* te

1) In het bezwaarschrift waarover later.
2) *Del. Sen. Secr.* dl. 109, bl. 191, brief van 8 Juni 1617.

hooren. Zij was wel bereid tot tegemoetkoming: 10 of 12000 dukaten wilde zij geven „per modum gratiae, niet per modum debiti." Kolonel Wassenhoven moest dus, „onder bekentenis van niet te pretendeeren per obligatie," smeeken om een aalmoes. In verhouding tot wat de kolonel en zijn kapiteins eischten, waren die 10 of 12000 dukaten niet meer. Want de reeders alleen hadden er nog 11000 (± 28500 gld.) te vorderen [1]; en de soldij der troepen over de rampspoedige maanden van tegenwind zou wel niet veel minder dan 24000 dukaten beloopen hebben. Het stond af te wachten, wat de heethoofdige krijgsman tegenover de stellige onverbiddelijkheid zijner meesters zou beginnen. Zeker was, dat de schrielheid der regeering niet in staat was zijn soldaten met opgewektheid voor hun taak te bezielen.

Ongeregeldheden onder de troepen.

Reeds twee dagen nadat de mannen te Malamocco en Chioggia door gelastigden van de *Serenissima* waren gemonsterd, waren zij „beginnen te clagen over die betalinge" en vervolgens „in disordre geraeckt" [2]. Dat de betaling te wenschen overliet, wordt vooral begrijpelijk, wanneer men uit latere onderhandelingen moet opmaken, dat, hangende het geschil tusschen den kolonel en de *Signoria*, deze laatste ook de 15 dukaten per hoofd, waarop de mannen als handgift volgens het kontrakt onbetwistbaar recht hadden, inhield. Niettemin schijnt het oproer van weinig beteekenis te zijn geweest [3]. Tusschenkomst van Johan Ernst had de mannen gestild — een tusschenkomst, die wel niet zonder baatzuchtige nevenbedoelingen zal zijn verleend: want de graaf had reeds in

Johan Ernst.

1) Zoo zegt Ouwerx. Rekent men, dat de troepen door 5 schepen waren overgebracht, dan kan de huursom niet veel meer dan 30000 gld. hebben bedragen. Volgens den broer van kapt. Sticke had die zijn eigen twee schepen betaald. Rest dus 18000 gld. Het teveel der vordering zal verklaard moeten worden uit de maandenlange voeding, misschien door de reeders aan het volk in hun schepen voorgeschoten. De 4000 kronen aan de burgemeesters van Rotterdam kunnen voor wapenen, kleeding e. d. hebben gediend.

2) Ouwerx.

3) Ondanks de verhalen van Linsay, blz. 8. Ouwerx behandelt de zaak en bagatelle.

Holland te kennen gegeven, dat hij het regiment van Van Wassenhoven onder zijn generaalschap wilde zien gebracht en in zijn eersten brief na de aankomst der Nederlanders wist ook Ouwerx mee te deelen, dat „Sijne Genade [trachtte] om het commando over Wassenhovens volck en de Switsers te hebben." Vooral Sticke, verbitterd wegens de weigering van een kapiteinskommissie, had zich steeds hiertegen verzet. Maar nu scheen ook hij bij te draaien. Ouwerx beweert althans reeds in Mei, dat Van Wassenhoven „tot nog toe wenich eer en reputatie geacquisteerd heeft, doordien sijne officieren en volck hem seer wenich achten, wesende meer geinclineert om onder S. G. graef Johan Ernst te staen, als onder den Colonel, die niet zoo habiel geiudiceert en woirt om alsulcke charge te bedienen". 't Is dus begrijpelijk, dat de graaf niet van zins was nu af te laten, daar de gelegenheid steeds schooner werd. 't Is waar, dat hij ook met heel wat mededingers te rekenen kreeg.

Don Giovanni. Terwijl nl. in Venetië Ouwerx vruchteloos zich inspande om de *Signoria* te vermurwen, was in Istrië het ongeduld der soldaten opnieuw in oproer uitgebroken. Don Giovanni de Medicis, de opperbevelhebber, had moeten ingrijpen en twee belhamels doen ophangen. Hij schreef tevens naar Venetië, dat Van Wassenhoven niet in staat was zijn volk te besturen en men verwachtte daar, dat de regeering er toe zou overgaan den kolonel te ontslaan. Ook don Giovanni's optreden schijnt niet belangeloos. Ook hij aasde op de opvolging, op de survivance kon men dra zeggen, want de Wassenhoven, die in diezelfde dagen, einde Mei, te Venetië aankwam, om persoonlijk zijn belangen voor te staan, was een verloren man. De koorts sloopte hem, die kwade koorts, die het legerkamp bij Gradisca teisterde en waar reeds de jonge Willem van Nassau ternauwernood levend aan ontsnapt was: en niet minder dan de koorts de zorgen.

Allen vielen nu over hem heen. Hij weigerde in de schikking, die de *Signoria* voorstelde, te treden. Hij bleef hardnekkig volhouden, dat hij zijn recht — hij had beloften immers — niet tegen een fooi verkwanselen kon. Hàd hij beloften? Ouwerx, die het eerst schijnt te gelooven, noemt hem nu „wenig voorsichtich in sijne aenslaegen" en voorspelt er hem ondergang en schande door. Zijn officieren, zijn soldaten, zijn schuldeischers, die zich eerst in zijn toezeggingen hadden verheugd, waren nu woedend, dat zijn koppigheid hun ook de mindere voldoening dreigde te doen ontgaan. Zijn kapiteins, zijn broeder niet minder dan Sticke, waren mee uit het leger overgekomen om buiten hem om van de regeering de betaling der reeders te verkrijgen, waarvoor zij borg stonden, en om tevens een heele lijst van klachten en grieven over hun kolonel aan te bieden. De ongelukkige man, ziek als hij was, weerde zich tot het uiterste. Aan de *Signoria*, die slechts een voorwendsel zocht om hem te ontzetten, hield hij voor, dat de officieren hun gravamina aan hemzelf hadden over te geven. Intusschen wist Ouwerx reeds een lijst van mannen te noemen, die intrigeerden om zijn regiment. Don Giovanni had van zijn afwezigheid gebruik gemaakt om zijn soldaten een halve maand gage uit te betalen en hun te verzekeren, „dat hij haer protecteur en vader begeert te wesen en dat hij aen die officieren en soldaeten sal doen betaelen alle tgene sij gerechtelijck van haeren colonel pretendeeren". Graaf Johan Ernst schoof zijn broer Willem naar voren als een geschikt kandidaat. De Engelsche gezant ijverde voor het hertogje van Holstein, neef van de Engelsche koningin naar men zich herinnert. Behalve nog enkele Italiaansche mededingers, was er ten slotte vooral de luitenant-kolonel Sticke, die sterk stond door zijn geldelijke opofferingen en de aanbevelingen der Staten-Generaal.

Van Wassenhoven weer te Venetië, van iedereen verlaten.

Van Wassenhoven's toestand was intusschen hopeloos ge-

Zijn dood.

worden. „Hij heeft hier", zegt Ouwerx, en 't is zijn slotwoord, want in den volgenden brief vermeldt hij zonder kommentaar het overlijden: „hij heeft hier in corten tijt veel schulden gecontraheert, is tegens sijnen luitenant, en capitainen, en insonderhijt tegens sijnen broeder alsoo gepickt, en verstort, dat hy versocht sijnde tot pijs, gerecuseert heeft nu noch inder ewichijt met sijnen broeder te reconsilieeren ten sij dat hy ierstmael in een gevanckenisse gestelt woirde. Godt wil hem een salich sterven verleenen."

De kolonel stierf den 16den Juni. Ouwerx sprak de volgende week reeds de hoop uit, dat „die affairen van het voorsz. regiment nu gereguleerder door de doot van den voorsz. heer Colonel gevoirdert [souden] woirden als voor desen", en dat in verband met een „requeste", aangeboden door den overste-luitenant en de kapiteins om betaling te verkrijgen voor de reeders en zichzelf. Zijn verwachtingen werden slechts ten deele bewaarheid: de belangen van de kooplieden toch, die hem niet in de laatste plaats ter harte gingen, werden door de schikking die getroffen werd, weinig gebaat. Na verschillende conferenties van de officieren met twee door den Senaat gemachtigde leden werd door de regeering het volgende toegestaan:

Schikking met de kapiteins.

De kapiteins zullen ontvangen 15 dukaten per hoofd, volgens de kapitulatie. — Uit vrije gunst een schenking van 8000 dukaten; voorts een leening van 4000, terug te vinden op de soldijen. — Hiermee zouden officieren en manschappen zich tevreden houden. — De soldij zou worden geacht van de ontscheping in Italië te zijn ingegaan. — Reeds ontvangen gelden zouden op deze gift worden gekort.

Ontoereikendheid.

Met deze toezegging — het geld zou later komen — vertrokken de kapiteins naar het leger om te onderhandelen met hun soldaten. Deze gedemoraliseerde bende, door opeenvolgende beloften van hun kolonel, van graaf Johan Ernst, van

don Giovanni bedorven, zal hun heel wat moeite hebben bereid en hun teleurstelling bij de tijding, dat de *Serenissima* weigerde de soldij van de inscheping in Holland te doen ingaan, zullen zij wel met een zeer groot gedeelte van de som, waarop ook de schippers vlasten, moeten hebben afgekocht. Met *beloften op de toezegging ervan*, althans, — en de waarde daarvan zou nog blijken. Maar ook zonder daaraan te twijfelen stonden de kansen der schuldeischers slecht. „Van het gelt dat over sal blijven", zegt Ouwerx, „sullen die capitainen meugen disponeeren om haere crediteurs te betaelen." En hij voegt er aan toe: „Ick sien die schippers swaerlijck aen haere betaelinge geraecken." Niettemin deed hij wat hij kon, en ook in Holland zaten de reeders niet stil.

De stemming in Holland.

De gebeurtenissen in Italië hadden er telkens hun terugslag gehad. Het bericht van Van Wassenhoven's weigering om de 12000 dukaten aan te nemen, had in Juni in de Hollandsche handelskringen een ware paniek teweeggebracht. Dat het de schuldeischers weinig schelen kon, of de soldaten al dan niet op drie maanden soldij recht hadden, laat zich hooren, en er was dan ook slechts één roep over de misdadige dwaasheid van den onfortuinlijken *condottiere*.

De reeders en de Staten-Generaal.

De kooplui waren eerder van dat geval op de hoogte dan Suriano zelf: zij hadden een brief ontvangen van den te Venetië gevestigden koopman Nic. Perez, die naast Ouwerx als hun zaakwaarnemer schijnt te zijn opgetreden. Ook de resident van Brandenburg had zijn inlichtingen; o. a. kende hij den brief, dien de consul over de zaak had geschreven en waarin onder meer stond, dat Van Wassenhoven wel ontslagen zou worden en dat kapitein Sticke dan kans had op het kolonelschap. De broeder liet niet na tegenover den Venetiaanschen vertegenwoordiger te doen uitschijnen, hoezeer ook hij het gedrag van den kolonel afkeurde en hoe Sticke door de groote kosten die hij gemaakt had — en de reeders van de schepen,

die *zijn* 300 man uit Tessel hadden overgevoerd, hadden niets meer te vorderen — als rechthebbende op de opvolging moest worden beschouwd. Wat de minder gelukkige reeders betreft, zij wisten niets eer te doen dan zich tot Suriano te begeven om hem hun nood te klagen. Zij kregen weinig troost. De secretaris, steeds in de weer om het precieze recht zijner meesters angstvallig te bewaken, het aan hen zelf overlatend, of zij het verzachten wilden, betoogde, dat de Serenissime Republiek niets met deze zaak te maken had, dat zij haar verplichtingen voldeed, dat het ging tusschen de schuldeischers en den kolonel. Hij weerde zelfs het verzoek, dat ten behoeve van de heeren beslag zou worden gelegd op de soldij. „De Serenissime Republiek heeft niets te maken in dezen doolhof", daarbij bleef hij. Natuurlijk begaven zich de reeders van Suriano naar hun kennissen onder de leden der Staten-Generaal, en zij wisten het werkelijk zoover te krijgen, dat de vergadering besloot haar secretaris tot den Venetiaanschen resident af te vaardigen om hem over het geval te onderhouden. De heer secretaris sprak volledig in den geest der schuldeischers, maar moest ten slotte toegeven, dat de Venetiaansche regeering in dezen niet anders handelde dan volgens recht. Over Van Wassenhoven haalde hij de schouders op en noemde hem „onwijs".

De opvolging. Het bericht van den dood (begin Juli hier te lande) van den onhandelbaren krijgsman, bracht de begeerten naar de opvolging eerst recht in gang. De resident Sticke verzocht Suriano onmiddellijk de kandidatuur van zijn broer te steunen. Hij bracht opnieuw de geldelijke opofferingen van heel de familie [1]) in herinnering en betoogde, dat zonder de bemoei-

---

1) Waarschijnlijk niet alleen van de Sticke's. Een zuster der broers, Aeltgen Sticke, was in 1603 gehuwd met een zeer gefortuneerd Amsterdamsch bankier, Pieter Maertensz. Hoeffijser, die door zijn zwager Hendrik in nog veel belangrijker en even desastreuze financieele speculaties werd medegesleept: onder zijn bemiddeling leende hij in 1616 248000 gld. aan den keurvorst van Brandenburg, welk geld nooit is terugbetaald; in 1641 ging Hoeffijser failliet. Vgl.: Elias, Vroedschap van Amsterdam, I, blz. 358.

ingen van vader Sticke, den burgemeester van Deventer en lid der Staten-Generaal, van de heele onderneming niets ware terecht gekomen. Nog anderen maakten er zich druk om. Van der Mijle beval den heer Van Cloetinge aan voor 't geval de Republiek zich niet reeds gebonden had: die zou, als spruitend uit zoo hoog geslacht, gezag hebben. Maurits en anderen schenen te wenschen, dat men het regiment nu onder het generaalschap van Johan Ernst stelde; Sticke, hoezeer ook op den graaf gebeten, toonde zich thans bereid zijn wrok door te slikken: als men hem kolonel maakte, vond hij het goed.

Nogmaals de schuldeischers.

Ook de schuldeischers waren opnieuw in beroering gekomen. Niet alleen haalden zij de Staten-Generaal over tot alweer een brief, waarin hun belangen werden aanbevolen, zij wenden er Suriano in den eerstkomenden tijd aan, hun bezoeken als een onvermijdelijk aan zijn ambt verbonden kwaad te beschouwen. Zoodra zij vernamen, dat de *Signoria* van plan was de kapiteins ettelijke duizenden dukaten te schenken, drongen zij er bij den resident op aan, dat dat geld liever tot hun voldoening zou worden gebruikt. Zij zagen het gevaar voortreffelijk, maar wat konden zij? Hun pogingen geschiedden, nadat in Venetië reeds was beschikt. De 24000 gld., die zij tegenover Suriano als hun vordering noemden, konden zij wel als een verliespost boeken — als een van de vele, die de schrikbarende risico van den toenmaligen handel hen deed lijden en die door onevenredige winsten moesten worden opgewogen.

Verloop van het regiment.

En het regiment, dat als pand voor hun tegoed had moeten dienen, bestond aldra niet meer. Reeds in Juli was het door ziekte en desertie sterk geslonken. De wapenen van den vijand in Gradisca deden de rest. Op een nacht werd heel de kompagnie van kapitein Van Wassenhoven in de pan gehakt. Die van kap. Van Loo werd kort daarop gecasseerd. Sticke, die ziek lag aan de heerschende koorts, vond bij zijn herstel een

armzalig handjevol volks gespaard en op het eind van Augustus werden ook hij en De Raet afgedankt, terwijl door de *provveditori* de vendelen van de stangen werden genomen. De dertig of veertig soldaten, die nog restten, zullen wel bij de Italiaansche of Zwitsersche kompagnieën zijn terecht gekomen, waar zij waarschijnlijk heel wat van hun Nederlandsche makkers terug vonden.

De hoplieden en de Signoria.

Sticke en zijn vrienden de kapiteins zakten af naar Venetië en maanden den betaalmeester van de *Signoria* om hun achterstallige penningen. Want van de toegezegde 12000 dukaten — nu het regiment niet meer bestond, hadden zij trouwens niet meer dan 8000 te vorderen — hadden zij nog zoo goed als niets ontvangen. Het was voor de schuldeischers een kans, want dat geld kon nu moeilijk anders dan in hun zakken belanden. Maar de Venetiaansche regeering had zwarigheden genoeg achter de hand om zich aan het betalen te onttrekken. Ouwerx trok zich de zaak van de officieren, wie de handen voor dit werk verkeerd stonden, aan, „want nae mijn oordele haer groot ongelijck geschied is". Maar bij het nazien van hun hopeloos verwarde rekening bevond hij tot zijn en hun verrassing, dat zij allengs al heel wat meer hadden ontvangen, dan zij wel meenden: en dat alles moest op de 8000 dukaten worden gekort. Nog leelijker leek, dat don Giovanni trachtte hun den voet dwars te zetten met de beschuldiging, dat zij bij de hermonstering van Johan Ernst's troepen diens hoplieden manschappen hadden geleend om voltallig te schijnen; maar hiervan werd niet verder gehoord. Intusschen verliep de tijd met vruchteloos solliciteeren. Zelf door de vertegenwoordigers der reeders onverdroten aangemaand tot betalen, brachten de kapiteins maanden zoek met het aanbieden en toelichten hunner pretenties. Nog in Maart 1618 waren zij in Venetië. En hoewel de Staten-Generaal den 30sten Januari opnieuw een brief te hunner aanbeveling tot den Doge hadden gericht,

het resultaat van al hun moeite was nul. De *Signoria* hield vol vele duizenden meer te hebben betaald, dan zij verschuldigd was en de Hollandsche krijgers vertrokken even berooid als zij gekomen waren, Sticke niettemin vereerd met de gebruikelijke gouden keten en met een geschenk van 400 dukaten.

In December 1628 verschenen voor notaris Duyfhuysen te Rotterdam „den Heere Johan van Loo, out 38 jaren", en „Sr Johan de Raet, out omtrent tsestich jaren, Geweldigen vant Ed. Collegie ter Admiraliteyt residerende binnen Rotterdam", elk om te getuigen ten verzoeke van den ander en zich bereid te verklaren te allen tijde onder eede te bevestigen, hoe hij, in 1617 in dienst der *Serenissima* getreden om troepen te lichten tegen 18 dukaten de man onder kolonel Van Wassenhoven, nooit van gezegden kolonel „yet ter werelt" van die 18 dukaten per soldaat had ontvangen, „ende oversulx deselve sijne penningen tot sijne schade noch uytstaende" had [1]). Een verklaring, die bewijst, dat de schuldeischers het de heeren nog steeds lastig maakten en.... dat dezen het met de waarheid niet al te nauw namen [2]).

§ 6. In Italië. De transportschepen.

Toen graaf Johan Ernst met zijn volk naar het kamp voor Gradisca trok, was zijn legertje eigenlijk nog niet voltallig. Na zijn vertrek uit Holland legerde de kompagnie van den Franschen kapitein Mettonis, wiens schip gestrand was, nog steeds in Tessel. Het nieuwe schip, dat in Amsterdam voor hem gehuurd was, talmde nl. veel langer dan men verwacht had en al spoedig zag Suriano den kapitein verschijnen, die

Hopman Mettonis.

1) Boek III van notaris Duyfhuys, f. 49 v.: 13 Dec. 1628; gemeente-archief van Rotterdam.
2) Vgl. blz. 51, noot. — Zie over Sticke nog in bijlage VII.

hem om geld verzocht om zijn troepen op het eiland in 't leven te houden; zij hadden ook nieuwe kleeren noodig. Met een bezwaard gemoed moest de resident 1500 gld. betalen, maar hij verloor zijn geduld, toen in de eerste dagen van April Mettonis' broer om nieuwen bijstand kwam vragen: de soldaten zaten voor 20, voor 30 stuivers bij de inwoners in de schuld. Suriano was van zins te weigeren, maar Maurits, wie hij om raad vroeg, vond het noodig althans iets te geven. Hij gaf 500 gld. en ging naar Amsterdam om den reeder een standje te maken over zijn dralen. Het schip was echter al in Tessel en er werd slechts gewacht op den uitslag van het bezoek van 's kapiteins broer bij den resident. De kompagnie toch, door desertie tot een 120 man verzwakt, was zonder bezwaar aan boord gekomen, maar den ongelukkigen Mettonis hield men met zijn bagage bij wijze van pand aan wal en een half dozijn stevige boeren verloren de deur van zijn herberg niet uit het oog, vast van plan hem niet te laten ontsnappen vóór de schulden waren betaald. Zijn broer bracht slechts gedeeltelijke redding: de 500 gld. reikten niet uit om allen te voldoen. De burgemeesters wisten toen de harten „der geldgierige en hardvochtige inboorlingen" — Mettonis is aan 't woord — te vermurwen en er werd een schikking getroffen: nadat hij in handen der vroede heeren een schuldbekentenis voor 250 gld. had achtergelaten, stond men den penningloozen krijgsman toe zich aan boord te begeven en het schip kon onder zeil gaan. Behalve zijn eigen vendel maakten nog herstelde zieken van andere kapiteins de reis mee en bovendien een twintigtal soldaten, na het vertrek der andere schepen door een paar sergeants geworven ter aanvulling van onvoltallig geraakte kompagnieën. Het ongeluk achtervolgde echter den Franschen kapitein. Het schip geraakte zonder ongeval door de Straat, maar in de Adriatische Zee, ter hoogte van Ragusa, werd het aangevallen door de vloot van den

onderkoning van Napels, en daar het geen geschut voerde en een slecht zeiler was, kon het niet beter dan de haven van Ragusa binnenvluchten, waar de soldaten zich aan land redden, maar waar het schip werd uitgehaald en in beslag genomen. Mettonis met zijn mannen werden door de Turken, naar Ouwerx verzekert, „lieffelijck ontfangen" en naar Cattaro op Venetiaansch gebied geleid.

De hertog van Ossuna.

De bedrijvigheid van den onderkoning dagteekende reeds uit het voorjaar. Reeds in Februari wist Ouwerx mee te deelen, dat hij zich ten oorlog rustte en dat hij o. a. een aantal Hollandsche bootsgezellen in dienst nam, wier schepen (vier in getal) hij te Napels had in beslag genomen. Tegen wie die rustingen bedoeld waren, was niemand twijfelachtig. De oneenigheid tusschen Venetië en den hertog van Ossuna was reeds oud, en niets begrijpelijker, dan dat een Napolitaansch regent in botsing kwam met den staat, welks aanmatiging van een dominium in de Golf de economische ontwikkeling van Italië's oostkust beknelde. De oorlog met Ferdinand van Stiermarken, de slechte verstandhouding met den goeverneur van Milaan, die Venetië's krachten reeds goeddeels in beslag namen, waren voor Ossuna tegelijk een aanleiding en een kans. Zonder zich te storen aan de aanmaningen tot ontwapenen, die hem vanuit Madrid gewerden, nam hij tegenover de Serenissime Republiek een ronduit vijandelijke houding aan en men verkeerde te Venetië weldra in de grootste onrust over den toestand. Het dominium in de Adriatische Zee was een zaak, die de oude Republiek na aan 't hart lag en de volstrekte onmacht om het tegenover een doortastend vijand te handhaven werd in de komende maanden met pijnlijke schaamte gevoeld.

Beslag op de Hollandsche schepen. Gedwongen indiensttreding.

In plaats van den handel met een snel uitgeruste vloot tegen den indringer krachtig te beschermen, moest Venetië hem geheel den zomer door in ondraaglijke boeien slaan. Terwijl

de Napelsche vloot, nog lang niet ten volle gereed, reeds stroopte op de verbindingslijn tusschen de lagunenstad en het leger in Istrië en er proviandschepen buit maakte, zag de regeering zich genoodzaakt beslag te leggen op alle koopvaarders op dat oogenblik te Venetië aanwezig. De Republiek, wier Arsenaal eens in 100 dagen 100 galeien had uitgerust, moest nu van de handelsvloot van haar jonge mededingster uit het Noorden gebruik maken. Want Hollandsche schepen vormden den voornaamsten inhoud van de Venetiaansche haven [1]) op dat oogenblik gelijk op andere, en terwijl Ouwerx uit naam van de schippers reeds tegen de beslaglegging protesteerde, deed de Senaat door een kommissie de schepen onderzoeken, en vervolgens begin Maart, onder bemiddeling van den consul, met vijf schippers een kontrakt sluiten. Gedwongen zeker; niettemin niet ongunstig. [2]) De reeders in Holland waren tevree: Suriano vernam dat van Oldebarnevelt, terwijl men zich te Venetië ongerust maakte, dat er ontevredenheid bestond. Dit pleit voor de handigheid der vertegenwoordigers daarginds.

Koopvaarders als oorlog-schepen.

Wat de zaak in beginsel betreft: niemand had er op tegen, mits de betaling goed was, zijn schepen tegen om 't even wie

---

1) Er waren er toen tien. In Februari 1616 achttien.

2) „In substantie" waren de voorwaarden, door twee schippers bedongen, de volgende: „Inden iersten Joost Adriaense, schipper van het schip genaempt den groeten oraengieboom, gemonteerd met 32 gotelingen 19 steenstucken, 70 mannen en amunitie naer advenant, Jacop Sturm schipper van het schip den groeten tiger, gemonteerd als boven, conteeren (*sic; bedoeld: contenteeren*) ons te weren die rep. tegens enen igelijcken uuytgesondert UHo. Mo. en dat voor 2200 d[ten] voor ieder schip ter maend. — Dat die buyt een helft sal wesen voor het schip en bootgesellen, en dander helft voor die rep. en soldaeten. — Te mentioneeren voor een termijn van 6 maenden of noch andere twe maenden bijaldien die rep. belieft. — Te betaelen twe maenden op die hand en van 2 tot 2 maenden anticipate. — Voor het ontfangen gelt sullen die schippers cautie stellen, alsmede voor het geschut, amunitie van orloge (die haer sonder enigen cost off interest sal gelevert woirden) en anders, tgene dienst vant schip soude mogen gelaeden woirden. — Die scheepen en victualie van dien woirden vrij van ancoragie en allen tollen geëxpedeert. —

Met dese selve conditien sijne mede geaccordeert inden dienst van dese heeren schipper Jacop Cornelisz Pater, het schip den vergulden Stuer, schipper Willem Jacopsz, het schip den vergulden Dolfijn, en schipper Henrick Sijmonsz Withoeft, het schip die gratie Godts, die twe iersten voor 1300 d[ten] ijder schip, en het schip die gratie Gods voor d[ten] 1200, die schepen gemonteerd met 20 stucken geschuts, en 40 mannen." Ouwerx.

te doen vechten. Suriano had reeds in November 1616 aanbiedingen ontvangen van tot den oorlog uit te rusten schepen. Hij had een gesprek gevoerd met een Amsterdamsch reeder, die hem als zijn meening gezegd had, dat 't het verstandigst was de schepen niet te huren, maar te koopen en ze te verzekeren 't zij op de beurs van Amsterdam, 't zij op die van Venetië: zoo deden en doen de Staten, als zij hun vloot uitzenden. Als nog verstandiger evenwel had hij iets anders aangeprezen: „het zou de Serenissime Republiek niets kosten, wanneer zij zich openlijk tegen de Spanjaarden wilde verklaren en patenten uitgaf tot het *andar à loro danni*", kaperbrieven dus. De hertog van Savoye had dit vóór eenigen tijd willen doen en zou het hebben uitgevoerd, „wanneer de Staten niet eerst op hun openbare en persoonlijke belangen hadden gelet en voorts als zij zeker van 's hertogen betrouwbaarheid waren geweest." Maar een dergelijk avontuurlijk optreden lag niet in de lijn van het voorzichtige Venetië. Een aanbod uit Rotterdam om schepen met 80 of 100 man te leveren tegen 5000 of 6000 gld. in de maand, alles inbegrepen, kruitverbruik, averij enz., was eveneens verwaarloosd. Suriano had intusschen niet nagelaten zijn regeering te doen weten, dat onder de schepen, die het krijgsvolk van Johan Ernst overbrachten, er zes waren, die uitmuntend tot den oorlog konden worden uitgerust. En hij noemde een man, die bij die bewerking nuttigen raad zou kunnen verschaffen, kapitein Pack, die ook Johan Ernst voor scheepszaken placht te raadplegen, een man met een zeer aanbevelend verleden, een gewezen zeeroover nl., die van de Staten-Generaal zijn pardon had verkregen, gelijk zoovele zijner soortgenooten [1]).

De Napelsche vloot beheerscht den Golfo.

En inderdaad, men kon te Venetië meerdere versterking uitstekend gebruiken. Het had al genoeg verbazing gewekt, dat de gevreesde galeienvloot van Ossuna de schepen met het

1) Vgl. 3de hoofdstuk, § 1.

Nederlandsche krijgsvolk ongehinderd had doorgelaten. Men meende, dat zij bij Sicilië kruisend hen opwachtte, terwijl men in de haven van San Marco nog druk in de weer was de vijf in dienst genomen schepen sterker te bewapenen: de twee grootere kregen nog 16 groote metalen stukken elk, de kleinere „naer avenant". Daarna waagde de Venetiaansche vloot het echter nog niet de taak, die op haar rustte: zuivering van den Golf, krachtig aan te vatten; zij school roerloos in een Dalmatische haven. De 40 galeien en 16 schepen van den onderkoning stroopten straffeloos de heele zee door. Schipper Cop, die Mettonis overvoerde, moest het ondervinden en hij was de eenige niet. Een koopvaarder, schipper Wit uit Enkhuizen, werd naar Brindisi opgebracht, en gedwongen de Napolitaansche vloot te versterken 1). Het was te voorzien,

1) Vele anderen werden in de Middellandsche Zee opgevangen. Hoe het hun in den Napolitaanschen dienst verging, leeren ons de mededeelingen van Ouwerx. Schipper Henrick Henricksen Cop — van het schip van Mettonis — had zijn schip te Brindisi gelaten, zoo vertelt de consul in September 1617, om persoonlijk te Napels om betaling te verzoeken voor den tijd, dat hij in dienst was geweest, en voor de levensmiddelen, die de Spaansche soldaten hem hadden afgegeten. Nadat hij 20 dagen had gesolliciteerd, was de onderkoning zelf tegen hem uitgevallen, dat hij een *vigliacco* was, en dat men hem en zijn volk had behooren aan het leven te straffen. De schipper, ontsteld, maakte zich uit de voeten en begaf zich over Venetië naar het vaderland, zijn schip in handen der Napolitanen achterlatend. De onderkoning zou gezegd hebben tot iemand, die voor Cop een goed woord deed: „Ick en vraege naer Godt niet, noch naer den paust, noch den duevel, noch oick naeden Coninck niet, sal ick dan naede Hollanders vragen!?", — een uiting die, authentiek of niet, een niet onaardige karakteristiek is van de eigenmachtige en oploopende natuur van den befaamden hertog van Ossuna. (Hoe Wätjen, die Nied. im Mitt., blz. 191, er toe komt deze trotsche woorden op rekening van den Hollandschen schipper te stellen — hij trekt er conclusies uit! — is me een raadsel. De plaats is voor geen tweeërlei uitleg vatbaar.) — Schipper „Jacop Jansen emmecoemen" had 8 mnd. gediend en daarvoor 1100 dukaten ontvangen (men vgl. de Venetiaansche huren!): op een request kreeg hij ten antwoord, dat hij 300 dukaten teveel had gehad.

Schipper Cop had over 't geheel weinig reden tevreden te zijn over zijn reis. „S. G. Graeff Johan Ernst", schrijft Ouwerx, „oft om beter te seggen die menisters" — 't was in de dagen, dat de graaf reeds doodziek was, — „weigeren buyten recht en redene den schipper oft desselve commissie hebbende die verdiende vrachten te betaelen, omdat den schipper tot Venetia niet gelevert heeft."

De schippers behoefden niet steeds voor den Napolitaanschen dienst geprest te worden. De hooge vrachten verlokten menigeen koren uit Zuid Italië te gaan halen. (Vgl. Wätjen, a. w., blz. 122.) Zoo meldt 5 Oct. 1618 de Senaat aan Suriano, dat de Ven. vloot een te Napels gecharterd Hollandsch vaartuig met graan heeft opgebracht en de lading te Venetië heeft doen lossen. (*Del. Sen. Secr.* 113, 36).

dat hetzelfde lot de schepen zou treffen, die nog in de Venetiaansche haven lagen, zoodra zij de thuisreis gingen aanvaarden, daar toch de vloot der *Signoria* niet in staat was hen te beschermen.

Nieuwe beslaglegging. Protesten van Ouwerx.

De regeering zag zich dus genoodzaakt opnieuw beslag te leggen op alle schepen onder haar bereik. Dat gebeurde tegen het midden van Juni. Het waren voornamelijk de schepen, die het volk van Johan Ernst en Van Wassenhoven hadden overgebracht, die door dezen maatregel werden getroffen. Nog een elftal bevond zich te Venetië. Hun schippers hieven luide protestkreten aan. Ouwerx verscheen herhaaldelijk in het *Collegio* om op hun ontslag aan te dringen. Het eenige wat hij bereikte, was dat er twee in dienst werden genomen [1]). Daarmee waren de andere niet tevreden, maar de gedeputeerden tot de oorlogsvloot, Nani en Morosini, beweerden, dat er buiten de twee gekozene geen voor den krijg geschikt waren. Zij wenschten dan althans schadevergoeding, maar de regeering — haar houding tegenover Van Wassenhoven en zijn officieren bewees het — was tot mildheid weinig geneigd. Niet zonder reden: de kosten van den oorlog putten de geldmiddelen van den staat uit en men was reeds bezig met allerlei nieuwe belastingen — op huishuur, op erfenissen, enz. — te trachten de zaken loopende te houden. Ouwerx werd dus op zijn protesten met de gebruikelijke Italiaansche taktiek te woord gestaan: groote beleefdheid en betuigingen van goedgezindheid, vage toezeggingen, die den tijd deden verstrijken. In Juli kwam hij voor de zesde maal voor de heeren en sprak nu krachtiger. Hij deelde het besluit van eenige schippers mee ook zonder licentie door te gaan en liever hun borgstelling van 1000 dukaten te verbeuren, dan op deze wijze langer hun

1) „Ick hebbe desen dach gecontracteert om schippers Rocchus Pietersz. van Schiedam en Henrich Willemsz. Buys van Rotterdam in dienste van dese rep. taccordeeren, gelijk geschiedt is met schipper R. P. die voor 3 maanden 2625 d^ten voor den tijd ontf. sal — en aen Buys woirden 3300 d^ten per 3 maenden gepresenteert." (Brief van 30 Juni 1617).

geld in armoe te verteeren. Anderen wilden, zoo zei hij, over land met hun volk naar 't vaderland terugkeeren. En allen waren het er over eens, dat zij zelfs in Spanje nooit zoo waren behandeld. Maar de Venetiaansche regeerders zullen wel hebben begrepen, dat dit slechts looze dreigementen waren. Zij deden althans niets; en de Hollandsche schippers deden ook niets. Niet, dat zij niet werden verteerd van ongeduld. De consul schrijft, dat hun zijn krachtige taal nog niet krachtig genoeg was: zij hadden wel gewild, „dat ick geadjungeert hadde dat enige burgemeesters en persoonen van staedt aan haer reden (= reedden) en dat U. Ho. mo. ter instantie van haer sullen resentiment bethoonen, maer hebbe niet goed geacht mij sonder ordre van U. H. te largeeren en sulx te seggen." Ouwerx toonde een juist onderscheidingsvermogen in zake diplomatieke gepastheid. Het is overigens niet onaardig op te merken, hoe zelfs de schippers van „burgemeesters en persoonen van staedt" zich voelden. En in Holland was men tegenover Suriano, gelijk men zal zien, al evenmin kieskeurig in zijn middelen, als de zeelui verlangden dat de consul zou zijn.

Protesten in Holland.

De berichters over de sequestratie te Venetië waren hier aangekomen, vergezeld van gelijksoortige omtrent beslagleggingen in Spanje en Sicilië. De Middellandsche Zee was een zeer onveilig vaarwater geworden. Maar de Hollandsche kooplui waren er de mannen niet naar om zich dat alles te laten welgevallen. Protesteerden hun schippers te Venetië en elders, zij roerden zich niet minder in het vaderland. Suriano ontving al dadelijk een schrijven van Calandrini, zijn bankier, die bij een der vastgehouden schepen geïnteresseerd was. Hij trachtte hem met klem van redenen de gegrondheid van den maatregel uiteen te zetten, die, alles wel beschouwd, in het belang van de reeders was. Hij zorgde er ook voor aan zijn

1) U. H. G.

kring van kennissen die voorstelling duidelijk te maken en berichtte met voldoening aan zijn lastgevers, dat men de wijsheid van Venetië's handelen algemeen erkende. Maar Suriano was wel eens meer optimistisch over zijn eigen kracht van overreding, en wat voor de Haagsche regenten misschien aannemelijk was, zag er heel anders uit in de oogen der Amsterdamsche, Rotterdamsche of Schiedamsche kooplui. Den 19den Juli schreef de resident [1]), dat er veertig reeders uit de verschillende Hollandsche steden in Den Haag waren aangekomen om van de Staten-Generaal hulp te verkrijgen zoowel tegenover Spanje als tegenover Venetië. Hij begreep onmiddellijk, dat hij nu te vechten had voor zijn zaak. De kooplui, die tegenover de Spaansche aanmatiging niet minder wilden dan een vloot van twintig oorlogsschepen uitzenden — ook Ouwerx durfde later in 't *Collegio*, toen een der Venetianen op het Spaansche voorbeeld wees, verklaren, dat de heeren Staten mans genoeg waren om tegen hèn een oorlogsvloot uit te rusten! — de kooplui waren gematigder ten opzichte van de Serenissime Republiek, maar zij verlangden toch met kracht, dat hun schepen op staanden voet geslaakt (— 't was hùn zaak, wat er van komen mocht —) of wel in Venetiaanschen dienst zouden worden genomen. Suriano zorgde hen vóor te wezen bij de Geldersche afgevaardigden, die die week voorzaten; en bezocht ook Oldenbarnevelt, bij wien reeds een afvaardiging uit de reeders was geweest, om het standpunt van zijn lastgevers nogmaals uiteen te zetten. Hij meent weer, dat hij deze laatsten — dat de Gelderslui voor zijn redeneering ontvankelijk waren, is niet onmogelijk — goed gestemd achterliet. Toch was het slotwoord van den stroeven en voorzichtigen Advokaat geweest, „dat het goed zou zijn de belanghebbenden iets te geven." En inderdaad was de zaak hiermee niet afgeloopen.

---

1) U. H. G.

De reeders en de Staten-Generaal.

De kooplui boden in de Staten-Generaal een verzoekschrift aan en hun Hoogmogenden zonden dadelijk hun secretaris tot Suriano om in den geest van dat rekwest op loslating of indienstneming der schepen aan te dringen. De resident antwoordde hierop in hun vergadering, toen hij daar voor een andere zaak moest wezen. Maar ook hierbij bleef het niet. Niet alleen ontving de Venetiaansche vertegenwoordiger bezoeken van de reeders zelf, wie hij vruchteloos het staatsbelang poogde in te prenten — „hun eigen belang weegt hun zwaarder", moest hij erkennen; — ook Maurits en Oldenbarnevelt hielden hem voor, dat de kooplui genoegdoening moest worden verschaft, ook met het oog op nieuwe diensten, die de Serenissime Republiek van hen kon noodig hebben. Gewichtiger was echter nog, dat de Staten-Generaal alweer een brief tot den Doge richtten — gedagteekend 31 Juli —, waarin zij voor de belangen der reeders opkwamen. En toen Suriano den volgenden dag in hun midden verscheen om mededeelingen over den oorlog vanwege zijn regeering te doen, werd hem uit de vergadering de brief nog eens mondeling toegelicht. Ja, de voorzitter ging zoover, den resident der *Serenissima* onder 't oog te brengen, „dat in de schepen en in hun bevrachting heeren van de regeering dezer landen aandeel hadden", en: „aan het gezicht, dat de heer voorzitter trok bij het uitspreken van deze woorden, kon ik wel begrijpen, dat er ook onder de aanwezigen zoo waren." De Venetiaan voegt er aan toe: „er hangt dus veel van af en naar redenen van staat luistert dit volk niet." De Advocaat van den Lande zelf gaf hem een karakteristieke toelichting tot deze laatste waarheid. Hij wist mee te deelen, dat de reeders van de schepen voor de nieuwe troepenlichting, die op dat oogenblik werd voorbereid, van de Staten-Generaal waarborg zouden eischen, dat hun te Venetië onmiddellijk zou worden betaald en toegestaan te vertrekken. „Laat uw regeering dus", zoo ried hij, „de andere schippers òf scha-

deloos stellen voor het oponthoud, òf in dienst nemen." Suriano wees op *le ragioni di buon governo*. „Alles goed en wel", vond Oldenbarnevelt, „maar dat helpt niet bij den particulier, die op zijn belang staat" [1]). — „Gij moogt dus", zoo besluit de secretaris tot de *Signoria*, „den aard van dit volk wel in overweging nemen, en hoe zij alleen door hun persoonlijk belang worden bewogen ...."

Het beslag opgeheven.

Maar toen de brief der Hoogmogende heeren in Venetië belandde, waren de Nederlandsche schepen al vertrokken — zonder schadevergoeding. En ofschoon Ouwerx een Italiaansche vertaling in den Senaat voorlas en met een kernachtige toespraak begeleidde, er werd besloten niets te geven; waarschijnlijk, schrijft de consul, omdat men de eigen onderzaten en andere natiën daarmee ontstemd zou hebben.: immers, „het arrest [was] generael geweest."

De regeering had het beslag opgeheven, omdat de Napelsche vloot zich uit den Golf had teruggetrokken. Wel had zij de oude Republiek nog angstige oogenblikken bezorgd. Terwijl de Venetiaansche vloot, waarvoor de zeven Nederland-

1) Deze wijze van spreken is zeer zeker heel wat beter in overeenstemming met de bij uitstek Nederlandsche bewindvoering van Oldenbarnevelt dan de woorden, die Suriano hem elders (U. H. G. 257 vlg.) in den mond legt tegenover de klagende reeders. Hij zou gezegd hebben, dat ze de inbeslagneming van hun schepen in Spanje slechts aan zichzelf hadden te wijten, „daar zij, geleid door de verlokking der winst, hun schepen naar Spanje stuurden, waar ze niet noodig hadden, en dat ze nu hem kwamen lastig vallen." Zulk een uitspraak doet eer denken aan iemand als Leycester, niet aan een man, in wien het niet opkwam scheiding te maken tusschen een abstrakt begrip van staat en den stand van den handel en zijn belangen. Het antwoord van de reeders, dat Suriano vermeldt, voert eveneens terug in den tijd van Leycester. „Men antwoordde hem, dat zij niet uit geldgierigheid naar Spanje gingen, zooals hij scheen te willen doen verstaan, maar om met de winst de lasten die tot behoud van het land benoodigd zijn, te kunnen dragen." Zulk een les behoefde de oude Advocaat niet. De resident had zich waarschijnlijk laten vangen door een van de anti-Oldenbarneveltiaansche lasterpraatjes, die in die dagen welig opschoten. Dat Oldenbarnevelt in deze zaak minder geneigd was tot dreigen met de gepantserde vuist dan Maurits, dat laat zich, bij het verschil in beider verhouding tot het Bestand, wel hooren. En ook, dat de kooplieden in dezen gelijk in andere zaken te rade gingen met hun oogenblikkelijk belang, meer dan met de blijvende behoeften van den staat. Zij lieten dan ook niet na Maurits tegen Oldenbarnevelt uit te spelen.

sche koopvaarders, die haar waren toegevoegd, nu juist geen versterking beteekenden [1]), stil in haar schuilplaats bleef, drong de Napelsche eens — in de tweede helft van Juli — tusschen haar en de stad door en maakte er twee rijkbeladen galeien buit, ter waarde (naar men schatte) van 1.200.000 dukaten, die door hun geleide smadelijk in den steek werden gelaten. Dit veroorzaakte groote opschudding en vrees te Venetië. Men maakte zich ongerust over 't lot van andere schepen, die met proviand en volk (om in het groot tekort te voorzien had men ondanks het gemor een duizend burgers uit 72 parochiën der stad gedwongen dienst te nemen) op weg waren naar de vloot; maar deze bleven gespaard door hun voorzichtigheid: halverwege wendden zij en keerden naar Venetië terug. „Deze havene", zoo besluit Ouwerx een der sombere brieven, waaraan ik deze bizonderheden ontleen, „is sonder gearmeerde schepen, die casteelen sonder volck en den arsenael sonder galeijen die bereijt sijne ten orloge te gebruycken; soo dat hier enige galeijen oft schepen quamen gelijck gevreest woirt, souden wenich resistentie vinden." Maar, gelijk gezegd, de vloot van den onderkoning tastte niet door en Venetië kon herademen — voor korten tijd.

§ 7. In Italië. Johan Ernst.

Schaarschte van troepen.

Het was intusschen ook voor Gradisca niet voordeelig gegaan. Heel het jaar 1616 deed zich het gebrek aan volk nijpend gevoelen, en zelfs hoe langer hoe meer, want er was groote sterfte onder de troepen — men beweerde, dat er in Augustus 1616 reeds meer dan tienduizend waren bezweken, meerendeels zonder hun vijand te hebben gezien —, zonder dat men in staat was de leemten aan te vullen. Uit Duitschland en Zwitserland bleef het onmogelijk soldaten te krijgen.

1) Zie 3de hoofdstuk, § 3.

Eens gebeurde het, dat een Duitsch edelman met groote moeite en kosten langs onbekende wegen 100 man over de Alpen bracht. Daarmee was men niet gebaat. En ook in Italië werd het werven bemoeilijkt. Op aanstoken van de Spanjaarden sloten Genua en Modena hun grenzen voor hulpvolk ten dienste van de Serenissime Republiek. Savoye had zelf troepen noodig. Men ging er toe over ballingen terug te roepen, mits zij of persoonlijk dienst namen, of een plaatsvervanger stelden. Men stuurde zelfs een driehonderdtal Kretenzers in den oorlog, *more majorum* gewapend met pijl en boog [1]).

Werkeloosheid van Johan Ernst's troepen.

Reikhalzend had men naar de Hollandsche hulptroepen uitgezien. Toch, toen zij in de eerste dagen van April 1617 waren aangekomen, bleek van haast om hen naar het gebied van den oorlog te voeren al heel weinig. Langer dan een maand liet men hen in garnizoen in de steden Pirano, Isola [2]) en andere plaatsen van Istrië, dat tot basis aan de Venetiaansche krijgsverrichtingen strekte. Eerst 11 Mei ontvingen zij patenten om op te breken en werden te scheep naar Monfalcone, ten zuiden van Gradisca, gevoerd, waar zij opnieuw een maand lagen, vóór zij bevel kregen op te rukken ten einde aan de belegering van Gradisca, die nu al haast anderhalf jaar duurde, deel te nemen.

Moeilijkheden over 't opperbevel.

Oorzaak van deze vertragingen waren de moeilijkheden, die Johan Ernst opwierp, zoodra hij tegenover zijn meesters stond. Wij zagen reeds, hoe de consul hem verstandig prees (in een brief van 12 Mei), dat hij geweigerd had te vertrekken, vóor de betaling van hem en zijn hoofdofficieren was geregeld. Er was meer dan dat. De graaf had van den beginne af geweigerd zich onder het bevel te stellen van don Giovanni de Medici [1]), zich beroepend op het artikel van de kapitulatie,

---

1) Al deze bizonderheden uit Ouwerx.
2) Linsay, blz. 9.
3) Natuurlijke zoon van Cosimo I.

volgens welke hij slechts aan den Generalissimus der Venetiaansche strijdmacht of aan de *Provveditori generali* — de vertegenwoordigers van den staat — gehoorzaamheid verschuldigd was. Don Giovanni had den titel van *Maestro del Campo generale;* de *ill^mo^* Lando, een Venetiaansch *nobile*, stond met hooger rang boven hem; maar althans vóór Gradisca, waarheen men ook Johan Ernst bestemde, was don Giovanni onbeperkt gezagvoerder. De Venetiaansche regeering wenschte dus in 't belang der eenheid in het bewind van zaken, dat de nieuwe troepen onder het bevel zouden komen van den man, die tot nog toe het beleg had geleid. De tijd verliep onder de pogingen, die de *Signoria* aanwendde om den graaf tot toegeven te bewegen.

De indruk in Holland.

In Den Haag werd het geval, zoodra men er, in de eerste helft van Mei, kennis van had, druk besproken. Suriano, steeds waakzaam, speurde ijverig naar de meeningen en werd niet moe het standpunt van zijn regeering te verdedigen en Johan Ernst's ongelijk toe te lichten. Daar hij zeer goed wist, hoe groot het overwicht was, dat prins Maurits oefende over zijn neef, zoowel door zijn persoonlijkheid als door den machtigen invloed, die den ander baten kon, was hij er vooral op uit hèm te bewerken. Hij durfde evenwel de teere kwestie niet het eerst aanroeren en bij een onderhoud op 6 of 7 Mei zweeg ook Maurits er over, ofschoon hij in vage termen verklaarde een brief aan den graaf te hebben geschreven, waarin hij hem vermaande, „meer ernaar te streven zooveel mogelijk reden tot tevredenheid te geven en goed zijn dienst te verrichten, dan naar iets anders." Maar enkele dagen daarna wist iedereen van de zaak: de *ordinario* uit Italië had verscheidene brieven van personen uit 's graven omgeving meegebracht en in 't bizonder de heer Dimmer, raadsheer van den prins [1]), was uitvoerig ingelicht door zijn zoon, die auditeur-generaal

1) Mr. Erick Dimmer: Elias I, 54.

der troepen en surintendant van het huis [1]) van Johan Ernst was. De vader liet Suriano den brief lezen [2]), die ongeveer het volgende bevatte. „Wij zouden reeds in het kamp zijn, indien er niet een onbeteekenende moeilijkheid was gerezen over het bevel; maar die zal wel spoedig zijn opgelost, want aan den eenen kant beijvert zich de Senaat om een bevredigende schikking te vinden, en aan den anderen kant betoont zich de graaf zeer redelijk, daar hij bereid is don Giovanni te gehoorzamen, indien het bevel maar van den Senaat of van den Generalissimus komt; en 100, 200, 400 en meer van zijn soldaten, ja heel zijn regiment en zijn eigen persoon naar de omstandigheden en volgens den wil van don Giovanni te laten gebruiken, indien deze hem slechts van de ondernemingen op de hoogte brengt." Dimmer wilde dezen brief ook aan Zijne Excellentie laten lezen en Suriano bereidde hem op die ontmoeting voor, door een betoog over het hooge belang van de kwestie.

Maurits richt vermaningen tot Johan Ernst.

Maar Maurits was uit zichzelf reeds overtuigd genoeg. Hij ried Dimmer, gelijk deze aan den Venetiaanschen resident oververtelde, zijn zoon te schrijven, dat ook hij den graaf zou aansporen zich te schikken en de gelegenheid om zulk een eervollen dienst te bekleeden niet te bederven. En daar Suriano tevens van een van 's prinsen ondersecretarissen [3]) had vernomen, dat de brief, waarop deze de vorige maal gezinspeeld had, bovendien nog de aanmaning bevatte „om op zekere punten niet zoo lastig en overgevoelig te wezen, ten einde de gunst der Venetiaansche regeering te verwerven", achtte hij het gepast onder voorwendsel van andere mede-

1) In Nederlandsche stukken wordt hij eenvoudig *hofmeester* genoemd.

2) Die dus waarschijnlijk in het Fransch gesteld was. Gemeenlijk schreef de auditeur-generaal aan zijn vader echter in het Nederl. (Huisarch. van H. M. de Koningin). — Over Suriano en onze taal vgl. blz. 120 vlg. en 4[de] hoofdst. § 1.

3) Later wordt Suriano nogmaals door een der onder-secretarissen van Z. E. ingelicht. Hij noemt dan den naam: de heer Van Dil.

deelingen Maurits nogmaals te bezoeken en dank te zeggen, voor wat hij aan zijn neef had geschreven. De prins sprak de hoop uit, dat de zaak in orde zou zijn, vóor zijn brief Venetië bereikte.

Ook de Engelsche gezant, die van Venetiaansche zaken steeds goed op de hoogte was — hij had zijn koning bij de Republiek van S. Marco vertegenwoordigd vóór zijn Haagschen tijd — sprak Suriano over het geval aan. Hij meende, dat het wel weer de gewone listen en practijken der Spanjaarden zouden zijn, die men achter deze zaak moest zoeken, en hij verdacht in 't bijzonder den Spaanschgezinden Franschen gezant te Venetië ervan, Johan Ernst door verkeerde inblazingen van den goeden weg te hebben afgebracht. Interessanter is, dat ook de kapitein van Maurits' lijfgarde, die den resident mee van Maurits' inzicht in de kwestie wist te vertellen, meende, dat een slecht raadgever de schuld moest hebben. Hij zocht die echter in 's graven onmiddellijke omgeving, iemand „die om vooruit te komen of met een ander doel hem onverstandige denkbeelden in het hoofd praatte. Want de graaf was een allerbeste man, maar 't was gemakkelijk slechten invloed op hem te oefenen, indien men het wel aanlei en met geduld voortzette. Maar het was óok gemakkelijk hem met zachtheid te leiden en tot alle goede besluiten te brengen. Hij, de kapitein, kende hem goed uit jarenlangen omgang." Hij verwachtte ten slotte, dat Johan Ernst „meer noch min" zou doen wat Zijne Excellentie hem geschreven had.

Schikking. En inderdaad, den 9^{den} Mei was Maurits' brief verzonden, in de eerste week van Juni kwam hier het bericht, dat de geschillen waren bijgelegd. Uit wat de Senaat aan Suriano schrijft [1]), blijkt weliswaar, dat dit geschied was, vóor het schrijven van zijn neef den graaf had bereikt. Maar onmiddellijk na de overeenkomst had Johan Ernst nieuwe bezwaren

1) *Del. Sen. Secr.*, dl. 109, bl. 160. Brief van 2 Juni 1617.

opgeworpen en dat die zoo spoedig waren overwonnen, schreef men toe aan den invloed van Maurits' juist van pas komend woord. De Senaat droeg zijn resident dus op, den prins te gaan dank zeggen voor zijn bemoeiing en spoorde hem aan te zorgen, dat door Maurits, Dimmer en wie hij bewerken kon, zou worden voortgegaan met in de goede richting op den graaf te werken. Men zag zelfs in „aanmaningen van daarginds" op eenmaal het middel tegen de algemeene onhandelbaarheid der Hollandsche helpers en wenschte brieven van Maurits voor de schippers van de in dienst genomen koopvaarders. Daarover later.

Wrok van weerszijden.

Ingevolge de schikking had Johan Ernst eindelijk Venetië — het terrein der onderhandelingen — verlaten en zich naar Istrië begeven om zijn troepen in den oorlog te voeren. Het was geen gelukkig voorspel tot de onderneming geweest. De graaf, gedwarsboomd in zijn allereersten aanloop tot die hoogheid, waarnaar hij zoo hartstochtelijk streefde, voelde zich vernederd door het opgeven van zijn pretenties, en zijn wrok richtte zich voornamelijk tegen don Giovanni, dien hij in 't vervolg verdacht van stelselmatigen toeleg om hem in zijn eer te treffen. Terecht misschien. Het laat zich althans hooren, dat de *Maestro del campo* met meer argwaan en hoonend zegebesef dan met verheugde hartelijkheid den man ontving, die met zooveel moeite er toe gebracht was moeten worden zijn meerderheid te erkennen. Ouwerx veronderstelt, dat don Giovanni's mededingen naar de survivance van Van Wassenhoven slechts voortkwam uit een zucht Johan Ernst in de wielen te rijden: „uuyt pick omdat S. G. graef J. E. gerecuseert heeft onder zijn commandament te staen." Dat was in dezelfde dagen, dat de overeenkomst tot stand kwam. Spoedig zouden er heel wat ernstiger redenen tot vijandschap over en weer bestaan.

De aantocht der beide Nederlandsche regimenten was door

Krijgsverrichtingen.

schitterend succes in den aanvang bekroond. Twee sterke schansen vielen hun aanstonds in handen, de eerste zonder slag of stoot, de tweede na hardnekkige tegenweer; beide in de eerste vierentwintig uren na hun aankomst. Hevige slagregens beletten thans echter het voortgaan en er werd vóór alles een kamp opgeslagen.

Ik wil eerlijk bekennen, dat ik er niet in ben geslaagd mij uit de mij ten dienste staande bronnen een klare voorstelling te vormen van de nu volgende krijgsverrichtingen [1]). Het is mij daarom te meer onmogelijk een oordeel uit te spreken over de gegrondheid van Johan Ernst's bezwaren tegen de opperste leiding. Niettemin kan ik in hoofdzaak meedeelen, en hier en daar toelichten, waarin zijn bezwaren bestonden.

Grieven van Johan Ernst tegen de opperste leiding.

Een telkens weerkeerende grief van den graaf was, dat van de plannen, die hij aan den opperbevelhebber overlegde, geen notitie werd genomen. Naar het schijnt bevond don Giovanni zich niet bij Gradisca, maar bij Goritia (Görz), meer naar 't Noorden. Tevergeefs drong Johan Ernst er op aan, dat men eerst Gradisca zou nemen en zijn krachten niet versnipperen. Hij wees op het gevaar, dat de stad, door te weinig troepen onvoldoende ingesloten, van levensmiddelen zou worden voorzien en wilde om dat te verijdelen een fort Stella nemen. Hij werd daarentegen gedwongen zijn troepen te gebruiken tegen een andere schans, in een boschje, Robia, die naar zijn waarschuwing voor zijn macht te sterk zou blijken. De uitkomst bewees in dit geval, dat hij gelijk had. Toen hij, om niet door langer tegenspreken voor een lafaard te worden aangezien, die schans bestormde, werd hij met groote verliezen afgesla-

1) Die bronnen zijn: het verwarde en onbetrouwbare verhaal van Linsay, dat echter op alle andere voor heeft, dat het niet spreekt tot menschen die al van de zaak op de hoogte zijn en dus niets bekend veronderstelt; — de verslagen die Suriano geeft van zijn gesprekken met M. e.a., die juist aan dat euvel in hooge mate lijden; — een vrij uitvoerig geschrift, waarschijnlijk van einde Juli, waarvan J. E. zijn ontslagaanvrage aan den Senaat deed vergezeld gaan: zijn apologie, gesteld in vaak door een Italiaansch overschrijver verhaspeld en duister Fransch; — heel enkele opmerkingen van Ouwerx.

gen. De Rocquelaure werd bij die gelegenheid ernstig gewond. Ook hij blijkt van meening te zijn geweest, dat deze onderneming te zwaar was en hij diende don Giovanni op een hoonende opmerking van rake repliek: „Don Joan de Medici", aldus Ouwerx, „seyde dat hij moet hadde met 100 man hem in die bresse" (er was een bres in de schans) „te logeeren, waerop Monsr de Roccoloir antwoordde „en als ick met thien man daer in waer, soude U. E. repoisseeren en tegenstaen."" Wijst deze altercatie reeds op een weinig vriendschappelijke verhouding, volgende gebeurtenissen verergerden de onaangenaamheden. Johan Ernst had een volledig plan op schrift gesteld om de gevreesde proviandeering door den vijand onmogelijk te maken. Men had hem hierom verzocht, toen een slechts door het breken van een vlot verijdelde poging de gegrondheid van zijn waarschuwingen had bewezen. Het plan werd aanvaard, maar niet uitgevoerd en eenigen tijd daarna slaagde de vijand er inderdaad in, levensmiddelen binnen Gradisca te brengen. „Ook toen", schrijft de graaf, „was ik onschuldig aan den smaad, die mij hierdoor was aangedaan". Een smaad nog verergerd, doordat een poging om de terugtrekkende vijanden te achtervolgen, mislukte — door den onwil van don Giovanni's ruiterij om Johan Ernst naar behooren te steunen. Welk een indruk dit alles maakte op de manschappen, kan men opmaken uit het boekje van Linsay, die kortweg spreekt van „de quade practijcken ofte verraderie van don Jan de Medici". [1])

Verloop der troepen.

Onder die bedrijven waren de troepen van den onvoorspoedigen krijgsman tot een schamel hoopje weggeslonken. Carleton had wel gelijk met zijn uitspraak [2]), dat de meening bevestigd was, „*that tramontans do not so well in the wars of Italy as Italians on this side the mountains*". Toch waren er bijzondere omstandigheden, die de buitengewone snelheid verklaren, waarmee deze regimenten, die de tevredenheid van

1) Blz. 14. 2) Letters, p. 163.

Maurits en de bewondering der Venetianen hadden opgewekt, te gronde gingen. Het was niet alleen het klimaat, dat hen sloopte. Wel vertelt Linsay, dat reeds te Pirano onmatigheid in 't genot van wijn en vruchten een aantal van zijn makkers deed bezwijken: en ook de regens gevolgd door groote hitte, maakten talrijke slachtoffers: Linsay noemt [1]), behalve drie andere hoplieden, onder de aan ziekte gestorvenen de heeren van Cloetingen en Brederode; de dood spaarde den echten noch den valschen tak. Maar het vuur van den vijand was ook niet zonder uitwerking: ons „Cort verhael" vermeldt drie kapiteins, die in de eerste maanden sneuvelden. Er kwam bij, en dit was een grief te meer van Johan Ernst tegen de opperste leiding, dat de zieken onvoldoende verpleging genoten.

Duurte in het kamp. Maar het ergst van al was toch wel een misstand, die niet alleen de sterfte verhoogde, maar ook een rampspoedige desertie ten gevolge had, en waarvan de graaf en de Venetiaansche regeering elkander de schuld toekaatsten. Er heerschte in het kamp een ontzettende duurte van levensmiddelen. Johan Ernst en de zijnen hielden vol, dat dit kwam, doordat de fouragedienst der Venetianen onvoldoende was. De regeering beschuldigde hem daarentegen, dat hij zijn hoplieden toeliet een schandelijken handel met de levensmiddelen te drijven, terwijl zij bovendien aan de soldaten de volle soldij niet uitbetaalden. In elk geval was een niet te stremmen desertie er het gevolg van en het bevorderde alweer de ontstemming der Nederlandsche officieren, dat de opperbevelhebber niet verhinderde, dat de gedrosten dienst namen bij de Zwitsers en Italianen, waar zij, zooals Ouwerx zegt, „int aensien van haere capiteinen militeeren, alsoo te paerde als te voet."

In Den Haag. Maurits. Dat al deze gebeurtenissen in Den Haag de stof tot vele gesprekken leverden, laat zich hooren. Suriano had er heel wat mee te stellen. Op hem rustte, als steeds, de taak *à tort et à*

1) Alles blz. 19.

travers de partij van zijn regeering op te nemen en haar inzichten voor te staan, en, het moet gezegd, hij deed het met ijver en niet zonder succes. Na het getob over het kommando waren de overwinningsberichten binnengekomen, die de beste verwachtingen hadden gewekt. Men sprak reeds over den aanstaanden val van Gradisca als gevolg van de voortreffelijkheid der Nederlandsche troepen. Maurits, die eerst in de belegering van die sterke plaats, die steeds van nieuwen levensvoorraad kon worden voorzien, weinig heil had gezien [1]), was nu vol tevredenheid. Suriano had hem nooit tot zijn genoegen krijgskundige inlichtingen kunnen verschaffen, maar thans had de prins van Rocquelaure een penteekening ontvangen van de streek, waar gevochten werd [2]). Bij een volgend onderhoud bracht de secretaris niettemin een te Venetië [3]) gedrukten plattegrond van het beleg van Gradisca mee. Maar toen was de stemming al minder hoopvol. Het bericht van de nederlaag voor de schans Rubia, waarvan Suriano tevergeefs getracht had in Maurits' oogen de schuld op Johan Ernst te doen vallen [4]), was tusschenbeide gekomen. Maurits had natuurlijk ook van zijn neef en van anderen uit het kamp zijn inlichtingen en hij blijkt ernstig bezorgd over de wijze, waarop de zaken van hooger hand werden geleid. En het bericht over de hulpverleening aan de belegerden tengevolge van het veronachtzamen van 's graven plan was niet geschikt om hem gerust te stellen.

De oorzaken der duurte. Kwade praktijken der hoplieden.

In die laatste kwestie trok men trouwens algemeen voor Johan Ernst partij. „De brieven der Hollandsche soldaten", schrijft Suriano, „geven eensgezind de voorstelling, dat de zaak zou zijn voorkomen, als de meening van graaf Johan Ernst was opgevolgd." Minder eenstemmig was men over de oor-

1) U. H. G. 154. Hij herinnerde aan het beleg van Oostende.
2) U. H. G. 194.
3) U. H. G. 222: niet *hier*, gelijk *costi* daar verkeerdelijk staat vertaald.
4) U. H. G. 213.

zaken van de duurte in het kamp, van het verloopen der regimenten dus. Wel gispte men algemeen, dat de opperbevelhebber de desertie toeliet, ja men zei zelfs in de hand werkte. Maar dat de duurte een gevolg was van slechten fouragedienst, scheen toch bezwaarlijk vol te houden. Maurits, voor wien al die tegenslag pijnlijk genoeg was en die natuurlijk poogde zijn neef te verdedigen zoolang het ging, wilde eerst wel in overweging geven, dat weggeloopen soldaten allicht geneigd zijn kwaad te spreken van hun meerderen. Ook Oldenbarnevelt trouwens wierp de schuld op de fourageurs [1]). Dat was de voorstelling, die uit het kamp werd gegeven door hen, die hun eigen zonden te bedekken hadden: Suriano vernam van de vrouw van 's graven betaalmeester [2]), dat b.v. de provoost vier dergelijke brieven had geschreven [3]). Maar niet alleen beijverde zich de resident zelf om tegenover al zijn bekenden in het licht te stellen, hoe het overloopen van de soldaten naar de Zwitsers, die immers niet meer soldij hadden, bewees dat de Nederlandsche kapiteins met de betaling knoeiden; hoe de duurte slechts van zwendel het gevolg kon zijn: de kapiteins schaamden zich niet de nering van zoetelaars te drijven [4]); — van voor Gradisca kwamen allengs ook mededeelingen van de slachtoffers: allen verlangden vurig naar het einde van den dienst, toch beschuldigde niemand de *Signoria* van slechte betaling. En in het begin van Augustus kwamen zelfs een paar soldaten in Holland aan, die uit het vendel van kapitein Lodewijk van Brederode waren gevlucht: zij bevestigden de brieven, die over dien gunsteling van den graaf van Nassau reeds kwade noten hadden gekraakt; hij dreef een volslagen handel in levensmiddelen en maakte daardoor het

1) U. H. G. 246.

2) Hij heette Abraham Pesyn, naar mij is gebleken uit stukken op het Huisarchief van H. M. de Koningin, lias 1355.

3) U. H. G. 268.

4) U. H. G.

bestaan van zijn mannen haast onmogelijk [1]). Maar de vrienden van den adellijken zoetelaar zochten het bedekt te houden en wisten de deserteurs zooveel vrees aan te jagen, dat zij zich niet in Den Haag durfden vertoonen en nalieten den vertegenwoordiger van Venetië te bezoeken. Niet iedereen overigens was op dat stuk zoo nauwgezet als deze zorgzame vrienden. Op den duur trachtte men den misstand niet te loochenen. „Iemand", schrijft Suriano, „zei me glimlachend, dat de kapiteins, voor zoo korten tijd in dienst, ervan wilden halen wat ze konden". En later riep op dezelfde wijze de betaalmeester van Johan Ernst's Waalsch regiment hier te lande, toen hij, na vruchtelooze pogingen om het beleid van generaal en hoplieden in alles tegen den slagvaardigen Venetiaan te verdedigen, tezeer in het nauw werd gebracht, ten slotte uit: „En hadt gij dan gewild, dat zij naar zulk een ver land onder zooveel ongemakken gegaan waren om niet wat voordeel te behalen?!" De resident lei — niet ten onrechte — over deze opmerking eenige verontwaardiging aan den dag, maar de ander wist niets beters te antwoorden. Zelfs Johan Ernst in eigen persoon wilde de handelwijze van zijn kapiteins — het inhouden van een deel der soldij althans — op soortgelijke wijze vergoelijken [2]). Het is begrijpelijk, daar ontkennen onmogelijk was geworden. Ouwerx schreef op het eind van Juli zonder twijfel toe te laten, dat, „bij occasie dat die capitainen veel te veel op haer profijt geattendeert hebben, meyningen (*sic*) soldaet groete armoede heeft geleden, soo dat dieselve beclagende haer over die clene gagie, en groete penurie van vittualie haer capitainen geabandoneert hebben ...."

---

1) Uit een brief van 8 Aug. 1617. Het is opmerkelijk, dat Linsay een dergelijk verhaal doet, waarin de naam van denzelfde gemengd is.

2) De kenschetsende plaats in het bezwaarschrift aan de *Signoria* luidt: „ . . . *mes officiers qui ne peuvent donner tant de gages que les Suisses, leurs compagnies estant petites. Veu aussy que mes Capitaines sont gens d'aultre qualité que de se pouvoir contenter de si peu de gage, leur réputation les obligeant à plus grande despence.*"

Ontslagaanvrage van Johan Ernst.

De gevolgen intusschen van de inhaligheid der officieren waren noodlottig geworden. Na anderhalve maand in den oorlog te zijn geweest, was „dien schoonen trop crijchsvolck" van 3250 koppen versmolten tot een tuchtelooze bende van niet meer dan een 400 man. Johan Ernst, verbitterd door de tegenwerking van zijn bevelhebber, ontmoedigd tot radeloosheid toe door het falen van de onderneming waarvan hij zooveel verwacht had, knarsetandend om den ten deele onverdienden smaad waarmee hij zijn krijgsmansnaam bevlekt zag, wist geen anderen uitweg dan ontslag. Op het eind van Juli stuurde hij Vîmes (die zich blijkbaar onmisbaar had weten te maken en in zijn dienst was overgegaan) en andere van zijn dienaren naar Venetië om het aan te vragen. Er schoot hem inderdaad wel weinig anders over. De mannen die hij nog had, toonden zich ongezind langer onder hem te dienen en de Senaat erkende tegenover Suriano ronduit, dat men de weggeloopen soldaten onder andere vanen aannam, ten einde te voorkomen, dat zij tot den vijand zouden vluchten. Niettemin verklaarde de graaf, nadat hij eerst zijn voornemen om aan Rocquelaure het kommando over te laten had te kennen gegeven, zich tegenover den *Provveditore* van zins nog in het kamp te blijven ten einde het volledig verloop der troepen te stuiten; en onmiddellijk daarop zond hij weer een zijner edelen tot den Senaat om desondanks het ontslag te verzoeken [1]).

Ongenoegen van Maurits.

Maurits had, zoodra hij van dit plan van zijn neef vernam, toegezegd, dat hij zijn invloed zou aanwenden om hem ervan terug te houden. Toen Suriano hem enkele weken later, 15 Aug., van de officiëele aanvrage verwittigde, toonde hij een snel bedwongen ongenoegen. „Hij antwoordde: „heeft hij dàt gedaan?!" Ik zei van ja en hij voegde er aan toe: „mijn brief zal hem nog niet hebben bereikt."" Intusschen verzuimde hij niet opnieuw te schrijven. Het was duidelijk, dat hij zich in de

1) *Del. Sen. Secr.* dl. 109, bl. 268.

eer van zijn geslacht getroffen voelde, en zijn sterke, wilskrachtige geest verzette zich tegen het denkbeeld, dat de schande geminderd zou worden door het verlaten van den bedreigden post. Te meer omdat er vanwege den Senaat weer nieuwe klachten inkwamen, die op een bedenkelijk gebrek aan leiding van den graaf wezen. Terwijl de soldaten voortgingen hun vendels te verlaten om bij de Italianen dienst te zoeken, maakten de kapiteins de meest ontoelaatbare zwarigheden met de betaling. Daar er in Juni geen monstering was geweest, eischten zij de soldij op grond van de verouderde [1]) die nog in Istrië was geschied; en bij de nieuwe schouwing hadden zij getracht de Serenissime Republiek te bedriegen door de soldaten van de eene naar de andere kompagnie te doen slippen, naarmate de monstering opschoot. Ondanks dat alles scheen ook de Senaat de zaak nog niet verloren te achten: hij deed althans moeite Johan Ernst te houden. De *Provveditor generale* kreeg opdracht om den graaf in antwoord op zijn ontslagaanvrage te bezoeken en hem met de vleiendste beleefdheid tot blijven te bewegen. Tot groote verontwaardiging van de hoffelijke Italianen had de Germaan op deze plichtplegingen zijn ontstemming getoond door norsch te zwijgen. En intusschen woekerde het bederf voort.

---

1) Bij het bespreken van deze onregelmatigheden met Maurits kwamen ook de Hollandsche gebruiken ter sprake. De regeering te Venetië maakte bezwaar de soldijen aan de kapiteins te blijven uitbetalen, — *pour cause* ! Maar de prins verklaarde, dat zulks nu eenmaal de vaste gewoonte in het Staatsche leger was: men deed zoo tot meerder aanzien van de officieren en een correctief tegen misbruiken was, dat men aan klachten van de soldaten tegen hun hoplieden een gewillig oor leende. (Vgl. U. H. G. 245). Steeds stond de weg open tot de stedelijke overheid, tot de Staten, of tot den Stadhouder. — Men riep de soldaten voor de betaling kop voor kop met naam en toenaam op. Zoo doet men overal, merkt Suriano op: zelfs gebruikt men elders *il segno*: een herkenningsteeken voor elk man. „Dat doet menhier zelden, ofschoon de bizondere kommissarissen der steden ook hierin soms nauwgezet en ijverig zijn; maar gemeenlijk, wanneer een kommissaris naar een garnizoensplaats gaat om te monsteren, doet hij een burgemeester of een ander, die in de stad vertrouwd is, en die de menschen kent, roepen, om terwijl de soldaten voor de bank (de betaalbank of -tafel) worden geroepen en gemonsterd, op te letten, of er de een of andere burger onder is; maar hoeveel ijver zij ook aanwenden, zij kunnen niet vermijden vaak bedrogen te worden."

De prinses-douairière.

Maurits riep in ongeduld, dat hij wenschte zelf daarginds te zijn om de zaken op orde te stellen. Hij was de eenige niet in de familie, die zich ergerde over neefs onfortuinlijkheid. Zonder de zelfbeheersching, die 's prinsen uitlatingen tegenover den Venetiaanschen diplomaat kenmerkte, deed zich de oude prinses van Oranje hooren, wier strengheid trouwens aldra bleek van persoonlijke motieven niet vrij te zijn. „Ik heb gisteren avond," schrijft Suriano, „mij wel een uur met haar over Johan Ernst onderhouden; zij liet mij brieven lezen, éen van den graaf zelf en éen van andere hand, in welken laatsten van alles de schuld aan don Giovanni werd gegeven. Maar de prinses was van oordeel, dat haar neef zonder oneer aan don Giovanni, die immers een bejaard man was, had kunnen gehoorzamen." Een volgend maal liet de oude dame zich verder uit. Het had haar steeds gespeten, zeide zij, dat in plaats van Johan Ernst niet graaf Hendrik, haar zoon, gegaan was: die zou er de zaken niet zoo leelijk bij hebben laten liggen! Suriano haastte zich te bejammeren, dat hem daarvan, toen het nog tijd was, geen woord was gerept. Zij antwoordde, dat zij en haar zoon de kans van Johan Ernst niet hadden willen bederven, toen hij met het aanbod was vóór geweest. Bovendien zou Hendrik grooter getal van troepen hebben willen gehad: uit hoofde van zijn rang. De resident hernam, dat hierop iets te vinden viel, en de moeder eindigde, dat haar zoon te allen tijde bereid was. De onderhandelingen waren geopend: Suriano briefde alles over naar Venetië en men zal zien, dat de regeering aldaar op de voorstellen inging [1]).

Willem van Nassau.

Frederik Hendrik zelf sprak niet over deze zaak met den Venetiaanschen secretaris. Wèl over Johan Ernst. Op een keer dat Suriano hem sprak „in zijn tuin", toonde de graaf zich zeer slecht tevreden over het gedrag van zijn neef en hij beaamde ook, dat Maurits hevig ontstemd was. Hij geloofde niet,

1) 3de hoofdst. § 1.

dat er nog iets van de zaak zou kunnen terechtkomen: niettemin, terugkeeren moest Johan Ernst nooit: „zijn generaalschap neerleggen, desnoods, maar dan nog liever dienen als eenvoudig *cavaliere* dan terugkeeren!" Karakteristiek was ook zijn uiting over den broer van den ongelukkigen *condottiere*, Willem van Nassau. Die had een aanbod aan den Senaat gedaan tot het lichten van ruiters, gelijk ook de middelste der broers, Johan, reeds gewild had. De Senaat had Suriano opgedragen, daar hem de jeugd van den kapitein een bezwaar leek, inlichtingen omtrent hem in te winnen. Maurits had op 's residenten vraag naar den persoon van zijn jeugdigen neef, gezegd: „ik ken hem niet, ik heb hem maar tweemaal gezien", en op het vernemen van zijn aanbod om troepen te werven, „begon hij te lachen", vertelt Suriano, „zoodat ik, daar de graaf van Levensteyn er bij was, het beter achtte niet voort te gaan" [1]. Frederik Hendrik echter verbloemde zijn wrevelige geringschatting geenszins: „Men doet goed", zei hij schamper, „eerst te leeren wel op zijn voeten te staan en niet zoo snel mee te draven om een hoog kommando te hebben" — „Na de mislukking van Johan Ernst", zoo besluit onze briefschrijver, „zullen deze prinsen zich voor Willem niet van harte interesseeren" [2].

Ongenoegen van de heeren Staten.

Johan Ernst had het wèl verkorven! Ook de heeren Staten, die Suriano placht te spreken, toonden zich zeer misnoegd over den slechten afloop van de onderneming en verklaarden, dat zij er de eer van de natie en van het land door achtten

1) U. H. G.

2) De Senaat zag het niet anders in. „Willem van Nassau", schreef hij den 4den Jan. 1618, „houdt steeds aan, zelfs om lichting van 1000 paarden. Uw inlichtingen omtrent dezen persoon en over den dunk, dien men in zijn eigen land van hem heeft, zijn echter strijdig met zijn pretenties. De soldaten hebben zich trouwens openlijk uitgelaten niet onder zijn kommando te willen staan". Niettemin wachtte de Senaat zich wel hem te ontstemmen, gesteld op goede verstandhouding met zijn geslacht. — Willem van Nassau was wat haastig; maar Frederik Hendrik zou later in hem een van zijn beste onderbevelhebbers vinden.

aangetast. Alleen Oldenbarnevelt, ofschoon beginnend met de betuiging, dat hem het gedrag van den graaf veel leed deed, herhaalde nog eens alle beschouwingen, die ter verdediging konden worden aangevoerd. De duurte der levensmiddelen was gevolg van de slechte fourage en ook van de bergachtige gesteldheid van het terrein, waar Johan Ernst kampeerde: dat bleek uit het feit, dat in het kamp van don Giovanni overvloed en milde prijzen heerschten; de slechte verzorging van zieken en gewonden; het in den wind slaan van de plannen, enz. Maar de resident, na een hoffelijke dankbetuiging, bestreed punt voor punt de beweringen, en de oude Advokaat eindigde niet minder heusch, met den ander geluk te wenschen met zijn keur van inlichtingen, waarop Suriano besloot met het kompliment, dat het hem verheugde ZEd. van de waarheid te hebben overtuigd, omdat hij bij machte zou zijn vele weifelaars om te praten.

Johan Erns schikt zich. Kans op verbetering van den toestand.

Terwijl men in Holland zoo slecht over hem te spreken was, ontving de graaf de brieven van Maurits. Er was eenige verbetering ingetreden. De troepen waren weggevoerd van het bergterrein, dat hun zoo duur te staan was gekomen. Er was tevens afgesproken, dat, zoodra de tien maanden van hun diensttijd verstreken was ('t geen in September gebeuren zou), de regimenten zouden worden gereorganiseerd tot één, van een klein aantal vendels. De graaf schijnt er over gedacht te hebben ondanks alles te blijven. „Hij heeft mijn brieven zeker ontvangen", zei Maurits, toen Suriano hem dit meedeelde. „Als hij de eerste begrepen heeft, dan zal hij de volgende zeker nog wel beter begrepen hebben; want ik heb hem in de termen, die noodig waren, gezegd, dat hij moèst blijven, zich goed gedragen en zijn plicht doen. Ik heb het hem ronduit gezegd!" Aan de tafel der prinses-douairière, zoo vernam de secretaris, had de prins gezegd: „Mijn neef behoort niet terug te keeren en als hij het doet, doet hij verkeerd; als ik daarginds

was, zou ik liever honderdduizendmaal de aarde met mijn nagels opkrabben, dan vandaàr gaan, en temeer zijnde voor een belegerde stad." Als men dergelijke uitingen verneemt, wil men gaarne gelooven, wat Dimmer aan zijn vader schreef, dat de graaf bij het lezen van Maurits' brief in hevige woede was geraakt. Tal van andere brieven zullen hem trouwens reeds in prikkelbare stemming hebben gebracht, want de prinses van Oranje, Frederik Hendrik, Van der Mijle [1]) en anderen beloofden Suriano achtereenvolgens — en hielden woord — te zullen trachten den verdwaalde met hun vermaningen in het rechte spoor terug te brengen. Hoe ook, boos of niet, er moest gehoorzaamd worden, want — de Venetiaansche resident merkt het niet zonder voldoening op — Maurits' raad was met bevel gelijk komen te staan. Johan Ernst bereidde zich dus voor om van zijn kommando te maken wat er nog van te maken viel.

Dood van Johan Ernst.

Maar het was hem niet gegeven het vervallene te herstellen. Omstreeks het midden van September werd ook hij door den rooden loop aangetast en den 27sten dier maand [2]) overleed hij te Udine, waar hij tevergeefs om genezing te zoeken zich had heen begeven.

„Het was", zegt Linsay, „een Heere met vele loffelijcke deuchden begaeft, als voorzichticheyd, lanckmoedicheyd, cloeckharticheyd, wackerheyd, soberheyd: ende in crijchshandel wel ervaren, die niet alleen wiste zijn soldaten te commanderen, maer tegen den vijand selve voor ginck. Waeromme zijn doodt niet alleen bij de Nederlanders seer is beschreyt, maer oock van de Signorie beclaeght." [3]) Onze lijkrede moet anders luiden. In het jaar, dat wij van Johan Ernst's leven

1) Die ook soms een brief van den graaf ontving.

2) Brief van Dimmer aan Johan van Nassau, Huisarchief van H. M. de Koningin. Ook Onwerx: dat De Jonge (blz. 75) weifelt tusschen einde Aug. en 17 Sept. bewijst, hoe slecht hij de brieven van den consul heeft gelezen.

3) Blz. 21.

hebben meegeleefd, hebben wij hem leeren kennen als een man, wiens levendige aard hem met moed tot handelen en durven bezielde; maar die de sterke volharding miste om overeind te houden wat zijn eerste aandrift had opgeworpen; een man die eerzucht genoeg had om geen opperbevel te verdragen, maar gezag en overwicht te weinig om zijn ondergeschikten in den band te houden. Zijn heele loopbaan was eervol, ja schitterend geweest. Maar tegen de laatste onderneming, waartoe de omstandigheden, zijn omgeving en zijn overmoed hem drongen, bleek hij niet opgewassen en zijn einde was smadelijk.

Zijn begrafenis. Het lijk, gebalsemd, werd naar Venetië gevoerd, waar men, niet zonder „solliciteeren" vergunning verkreeg het in een kerk te plaatsen. Maar „naederhandt heeft den Patriarcha", zoo vertelt Ouwerx, „doen commandeeren aen alle priesters en parochianen tselve cadaver niet te begraven, hoewel geen impediment gemoviert en heeft over het begraven van het cadaver van S. E. den heere van Cloetingen" 1). Toch was dit niet de eerste maal, dat het begraven der ketters moeilijkheden schiep. Suriano hoorde in diezelfde dagen van den heer Van Brienen, afgevaardigde ter Staten-Generaal, dat diens collega „Westerool" 2) zich bitter over Venetië beklaagde, omdat aan zijn zoon, die onder Van Wassenhoven was uitgetrokken en ginds overleden, begrafenis in gewijde plaats was geweigerd, ondanks aandrang en aanbod van geld. Suriano kon weinig troost geven: zoo gaat het nu eenmaal in Italië. Maar de ander was zeer onder den indruk van het geval en betoogde nog uitvoerig, hoe men in Nederland anders te werk ging in soortgelijke omstandigheden: „wij hebben zelfs den agent van den koning van Marokko in een kerkhof be-

1) Inderdaad vertelde v. d. Mijle aan Suriano, dat Cloetingen begraven was in het klooster van de „*Padri de' Servi*".

2) Westerloo? Een *kapitein* van dien of een dergelijken naam heeft zeker in Van Wassenhoven's regiment niet gediend.

graven en uitgeleide gedaan; en dat was een Jood!" Zeker was men te Venetië minder verdraagzaam. Het overschot van Johan Ernst althans vond er geen rustplaats: het werd naar „zijn vaderland" overgebracht en „bij zijn voorouders" bijgezet. [1])

De erfenis.

Niet dan met groote moeite hadden de vertegenwoordigers van Johan den Middelste, een Duitscher en de Hollander Philibert Vernatt van Delft [2]), einde Januari 1618 van de *Signoria* 600 dukaten losgekregen om het vervoer te bekostigen [3]). De vader toch trachtte nog er van te halen wat hij krijgen kon. Veel was het niet. Vernatt, die de voornaamste rol speelde bij de onderhandelingen — hij stond bij de Venetianen zeer in de gunst en werd in October 1617 tot ridder van San Marco verheven — schreef bij herhaling aan zijn lastgever te Siegen, dat de *eccellentissimi* tot geen schadevergoeding voor wat ook en tot geen *donativo* van eenigerlei aard te bewegen waren, omdat hun het denkbeeld niet te ontpraten was, dat Johan Ernst in hun dienst wel 150.000 *scudi* zou hebben overgelegd. *„Il y a assez gaigné"*, vond men. Maar men maakte zich wel zeer overdreven voorstellingen. Naar het schijnt, had de graaf ondanks allen tegenslag niet verloren op de onderneming. Hij liet ten minste een klein vermogen na van 70 à 80000 gld.; weliswaar niet onbezwaard. 60000 gld. had hij naar Holland overgemaakt, onmiddellijk nadat hij in 1617 de reeders had voldaan. Hoe hij reeds toen zooveel winst had gemaakt, kan ik niet nader verklaren. Zeker is, dat hij sinds-

---

1) De Jonge, a. w., blz. 76. Op zijn sterfbed had de graaf meer dan eens den wensch geuit in *Arnhem* begraven te worden. (Huisarchief van H. M. de Kon., lias 1355.) — Dat de houding van Venetië hier ergernis wekte, spreekt vanzelf. Suriano vond er zich zeer verlegen mee en was opgetogen met een verzekering van zijn regeering (*Del. Sen. Secr.*, dl. 111, bl. 105: br. v. 18 Jan. '18), dat er niets ongewoons was voorgevallen en dat nooit door haar vertegenwoordigers aan iemand begrafenis was geweigerd, — een ontkenning, die niets dan een onoprechte bekentenis is.

2) Zie Bijlage I.

3) Huisarchief, ib.: Vernatt aan Johan den Middelste.

dien bitter weinig gevorderd was. De 1000 dukaten, die hij maandelijks als generaal ontving, waren, zoo verklaart Vernatt, voor de keuken al niet voldoende geweest en zoo waren ook zijn inkomsten vanwege zijn vendel opgeteerd. In Italië was dus niet veel meer dan een 14000 gld., berustend onder Pieter van der Putten. Met dat geld had Vernatt, die, daar Dimmer aldra naar Holland vertrok, ook als boedelberedderaar moest optreden, den grootsten last. Schuldeischers doken van alle kanten op en telkens werd — Ouwerx als gelastigde van den reeder van Mettonis begon er mee — op heel de som beslag gelegd, soms voor twijfelachtige bedragen van 100 tot 500 dukaten. Wat hij er ten slotte van heeft weten te redden, weet ik niet. Veel zal het zeker niet geweest zijn.

Het geld in Holland werd behandeld door den heer Dimmer Sr. Johan de Jonge, die zeer veel schulden had, had op die 60000 gld. zijn hoop gevestigd. Tevergeefs riep hij echter den steun van Willem Lodewijk bij zijn vader in. [1]) Hij moest met 30000 tevreden zijn. Wij zullen zien, hoe het hem in andere opzichten met het treden in zijns broeders nalatenschap nog heel wat slechter verging. [2]) De rest van de 60000 ging aan tal van kleine schulden, aan reiskosten van Johan de Middelste's afgezanten en aan honoraria. [3])

De troepen.

Wat zijn beide regimenten betreft, toen hun tien maanden waren verloopen, had de *Signoria* de dienstbetrekking hernieuwd, maar op nieuwe voorwaarden. Zij verhoogde de reeds hooge soldij nog met een kleinigheid (tot 19½ gld. in de maand) en deed de twintig vendels tot een getal van twaalf terugbrengen. Ook dat was nog veel voor de „400 weerbare mannen", waarvan Ouwerx sprak. Maar dat aantal was op wonderbaar-

1) Huisarchief.

2) Derde hoofdstuk, § 1.

3) Huisarchief. De oude heer Dimmer zelf kreeg voor zijn moeiten 500 gld. — De kamerdienaar van Johan Ernst, die hem 18 jaar gediend had, Godefroey Hache, een Hollander — hij schrijft Hollandsch aan een Duitscher — had te vorderen en kreeg ruim 1500 gld.

lijke wijze aangegroeid, toen er in drie garnizoensteden van den omtrek vanwege de hooge regeering was afgekondigd, dat deserteurs binnen een bepaalden termijn werden ingewacht en dat elk die in gebreke bleef, met den strop zou worden gestraft. Volgens Linsay namen kompagnieën van 40 man thans tot 160 toe en in 't geheel waren er weer een 2500 manschappen bijeen. [1]) De Rocquelaure werd generaal, tot bitteren spijt van Willem van Nassau, die gedacht had zijn broer op te volgen. In Januari 1618, na lang dralen, had de Senaat hem deze beslissing meegedeeld. De heeren deden alle moeite de pil te vergulden. De jonge graaf kreeg mooie verzekeringen op schrift, dat de Ser^{me} Republiek hem steeds tot vriend zou zijn, en mondeling, dat men bij de eerstvolgende gelegenheid van zijn diensten zou gebruik maken. Maar Willem vertrok aanstonds uit Venetië, daar hij niet onder De Rocquelaure wilde staan: zijn vendel liet hij onder zijn luitenant achter. Zoo woedend was hij, dat Vernatt alle moeite had hem te overreden een *donativo* van 1000 *scudi*, dat de *Signoria* hem aanbood, aan te nemen: „een weigering", aldus de Delftenaar tot graaf Johan, „zou hem met deze heeren voor goed in onmin hebben gebracht."

De herboren troepen bleven nog langen tijd voor Gradisca schermutselen en werden later in verschillende steden van de *Terra ferma* ingekwartierd. Te Bergamo begroetten de vendels, die daar gelegerd waren, in den zomer van 1620, naar Huygens vertelt, den buitengewonen gezant der Staten-Generaal op zijn doortocht naar Venetië met musketsalvo's. In 1622 kwam De Rocquelaure, voorgoed in dienst der *Serenissima* overgegaan, nog eens naar Holland om te verzoeken om achterstallige soldij en om zijn te Aardenburg gelegerd Staatsch vendel te verkoopen. Ofschoon hij door elkeen, in 't bizonder door den prins, met de grootste onderscheiding werd ontvangen, en ten spijt van Suriano's voorspraak, kreeg hij niet meer

1) Cort verhael, 21 vlg.

dan een vleiende toespraak van den voorzitter der Staten-Generaal en een gouden keten met een penning, die aan den eenen kant San Marco, aan den anderen den Nederlandschen Leeuw vertoonde, ter waarde van 2500 à 3000 gld. Hij had voor zich en voor zijn overleden broer, die zijn luitenant geweest was, 9 of 10000 dukaten te vorderen. Maar 't was een slechte tijd om om geld te komen.

De Rocquelaure zag Venetië niet terug. Op de terugreis stierf hij in de buurt van Montpellier.

TWEEDE HOOFDSTUK.

SURIANO ALS DIPLOMAAT.

§ 1. ALLERLEI.

Suriano had berust. Hij zou vooreerst niet worden teruggeroepen, dat was duidelijk. De troepenlichting, die zoo onmiddellijk na zijn aankomst zijn toezicht was gaan vereischen, had hem de eerste maanden vastgehouden en zij was nog niet ten einde, of er werd een nieuwe op touw gezet, die ook niet weinig tijd in beslag zou nemen. Bovendien waren er diplomatieke besprekingen aangevangen tusschen de Nederlandsche staatslieden en den Venetiaan, wier einde bij de wederzijdsche breedsprakigheid, voorzichtigheid en achterdochtigheid niet te voorzien was.

In het huis, dat hij in Augustus 1616 „*per modum provisionis*" had gehuurd, kon hij zich dus thuis gaan voelen. Hij zal het wel met de noodige weelde hebben uitgerust, want hij was, hoezeer het hem smartte van het geld, er zeer op gesteld als resident van de Serenissime Republiek goed voor den dag te komen. Vooral in deze stad, „in 't gezicht van zooveel vertegenwoordigers van vorsten en aanzienlijke heeren, die hier wonen of dagelijks doorreizen" [1]), gelijk hij schrijft bij de mededeeling, dat hij zich genoodzaakt ziet een karos aan te **Suriano thuis.**

1) Inderdaad signaleert Suriano in zijn brieven een onafgebroken reeks van diplomaten en adellijke officieren, zendelingen van Duitsche vorsten, van den Franschen koning, van Zweden enz. tot Maurits of de Staten en op de doorreis naar Engeland.

schaffen: „het is niet mogelijk minder te doen". Nog een offer aan de grootheid van zijn lastgevers waren de vele maaltijden, die hij aan de leden der regeering, aan de hooge officieren en hun kring van adellijke kennissen, aan de andere leden van het *corps diplomatique* moest aanbieden. Frederik Hendrik was wel de aanzienlijkste gast, dien hij meermalen aan zijn tafel zag; ook Willem Lodewijk deed hem een enkel maal die eer aan. Wij zullen zien, dat Maurits hem eens een kort bezoek bracht. Klein kan de woning van Suriano niet geweest zijn. Ik heb niet kunnen nagaan, uit hoeveel leden zijn „*famiglia*" bestond. Maar behalve de bedienden had hij zeker meer dan één klerk, en zooals straks ter sprake zal komen, een huiskapelaan. Bovendien was er heel wat ruimte voor logé's. Telkens vermeldt de resident, dat hij dezen of genen geherbergd heeft „*in questa casa di V^a^ Ser^tà^*" en op het eind van 1619 trok de nieuwbenoemde gezant Lando op zijn doorreis naar Engeland met zijn gevolg van edellieden en zijn secretaris bij hem in.

Financiëele nood.

En dat alles in zulk een duur land! Wij hebben Suriano's jammerklachten daarover al vernomen. Dat hij ze zoo vaak herhaalt en ook de kostbaarheid en onvermijdelijkheid tevens van het leven naar Venetië's stand zoo breed uitmeet, was niet zonder bedoeling. „Ik ben arm," schrijft hij: „ik kan de Ser^me^ Rep. niet vertegenwoordigen, gelijk zij verdient: ontsla mij." Hij wist wel, dat daarvan geen sprake kon zijn, maar in 't begin van October 1616 bereikte hem het antwoord, dat hij begeerde: verlof zijn tot nog toe gemaakte bizondere onkosten op staatsrekening te brengen. Niet steeds was de regeering te Venetië zoo vlug van bevatting. 's Residenten traktement en vergoeding voor zijn huishouding waren onvoldoende. Zonder gratificaties kon hij het niet volhouden. En niet steeds ontving hij ze zoo „eervol", als hij het zelf noemt, als eene van 300 dukaten (750 gld.), die de Senaat hem in April

1617 toekende als een bewijs van tevredenheid over zijn ijver, getoond bij de onderneming van Johan Ernst. Vooral later, toen de Venetiaansche financiën door den oorlog en daarna door den gewapenden vrede steeds meer in de war raakten, moest hij gemeenlijk maanden achtereen van brief tot brief al duidelijker, dringender, ten slotte wanhopend worden, voor ging blijken, dat men zijn brieven las, in zijn vaderstad. En 't ware nog te wenschen geweest, dat het louter om gratificaties ging, in die booze jaren! 't Ging meest om geregelde betaling te verkrijgen van zijn vast inkomen, waar zijn zaakwaarnemer maar al te vaak vruchteloos om aanhield bij de *Zecca,* en zonder 't welk onze arme diplomaat genoopt werd, tot schade van zijn en zijner meesters naam, zich diep in de schuld te steken [1]).

In December van het jaar 1616 had hij gevraagd, dat men hem zou toestaan zijn huishouding uit te breiden met een kapelaan. „Tot nog toe" zoo schreef hij, „heb ik het voorrecht gehad de mis te mogen bijwonen in de woning van mevrouw de prinses de Ligne, die hier voor particuliere zaken heeft vertoefd [2]); maar daar zij nu op 't punt staat te vertrekken en ik geen andere gelegenheid heb deze christelijke oefening te plegen, en het toch zoowel uit christenplicht als welstaanshalve" (men bewondere de praktische samenkoppeling) „noodzakelijk is, dat ik er niet zonder blijf, zal ik een priester moeten nemen. Ik heb het steeds verschoven onder voorwendsel en laat mij bekennen ook met de hoop hier niet lang te zullen blijven ...." Het verzoek werd toegestaan en voortaan werd Suriano's woning er eene, waar Katholieke vreemdelingen vaak de mis kwamen hooren, 't geen hem tevens de gelegen- **Huiskapelaan.**

1) Zie het Besluit. Venetië maakte het nog niet zoo erg met hem, als onze regeering met hare gezanten en consuls in de Middellandsche Zee-landen. Vgl. Wätjen, die Niederländer im Mittelmeergebiet.

2) Evenals de graaf van Egmont dus. Zij was hier ter zake van eenige landgoederen, die zij, nu het tijdelijk vrede was, van de Staten-Generaal hoopte terug te verkrijgen.

heid tot soms niet oninteressante gesprekken over het laatste politieke nieuws verschafte [1]).

Den Haag als beurs van politiek nieuws. Over 't geheel leverde het politieke nieuws de stof tot heel wat gesprekken van den ijverigen diplomaat. Reeds in die dagen was Den Haag een belangrijk middelpunt, voor wie de staatkunde van Europa wou waarnemen. Meer dan ooit was de staatkunde van Europa één. Ik wees de algemeene groepeering reeds in de Inleiding aan. Op hoever uiteengelegen gebieden ook, het was één strijd, die, zij 't door vele machten en met afwisselend geluk en ongelijke geestkracht, werd gestreden: de strijd tegen de Habsburgsche overheersching, of, zooals de term luidde, tegen „de monarchie van den koning van Spanje". En de Hollanders waren bij die kwestie zoo na betrokken, vooral sinds zij bij het in gebreke blijven der machtigeren door de zwakken als leiders werden beschouwd, dat hier alle inlichtingen met gretigheid werden ontvangen. Behalve dat de staat bij de eigenlijke gezanten — slechts in Frankrijk, Engeland en Turkije —, residenten — bij Frederik van de Palts en bij den keurvorst van Brandenburg — en consuls — als Ouwerx te Venetië — werd ingelicht, werden verscheidene particulieren door correspondenten uit alle hoeken van Europa op de hoogte gehouden. De kooplieden in Amsterdam ontvingen van hun handelsvrienden of van hun faktors geregeld politieke verslagen: van hoeveel belang kon het hun niet zijn een vrede of een oorlog snel te weten. De adellijke officieren, die in Den Haag intrigeerden om bevordering, hoorden uit Duitschland en overal vandaan van hun wapenmakkers de kansen op nieuwe wervingen. De prins had een ontelbare me-

1) Dat er niet alleen vreemdelingen, maar ook tal van Hagenaars hun devotie kwamen doen, en dat dit zelfs meer dan eens (17 Maart 1618, 8 Febr. 1619, 5 Febr. 1620) de Staten van Holland bracht tot klachten en vermaningen, blijkt uit Suriano's eigen brieven nergens. — Een Jezuiet verklaart, dat de kapellen van de Fransche en Venetiaansche gezanten sinds 1617 vaak te klein waren om alle geloovigen te bevatten. (Knuttel, De toestand der Ned. Katholieken ten tijde der Republiek, I, blz. 88 vlg.)

nigte verwanten en cliënten, wier belang het was hem sommige zaken te doen weten. De vreemde gezanten en de talrijke doortrekkende of kort vertoevende vreemdelingen brachten het hunne bij. En dat alles werd in Den Haag spoedig gemeen goed van heel die talrijke wereld van diplomaten en politici, voor wie weinig geheimen veilig waren en die leefde van beschouwen, praten, plannen maken.

Suriano in elk geval had aldra heel wat betrekkingen in de hofstad, met wie hij kon spreken *„delle cose del mondo"*, gelijk hij zelf het pleegt uit te drukken, en het is aardig op te merken, met hoeveel moeite hij zich moet losrukken, wanneer hij in Nov. 1617 in 't belang van een troepenlichting Den Haag moet verlaten voor .... Delfzijl. Delfzijl! een plaats, vanwaar hij, „ver van alle beschaafd verkeer," geenerlei politieke berichten aan zijn regeering weet te sturen.

Hartelijke ontvangst.

Het is niet verwonderlijk, dat de Nederlandsche staatslieden hem met vertrouwen ontvangen hadden. Men twijfelde hier te lande niet aan Venetië, dat niet om toevallige grieven, doch uit oorzaak van zijn levensbelang bedreigende en noodlottig uit den loop der dingen voortvloeiende toestanden vijandig tegen de Habsburgers overstond; en zeker had men geen helder denkbeeld van de ebbe van levenskracht, waar durf en macht der oude Republiek op waren afgevloeid. Zoo rekende men zelfs weinig met de Spaanschgezinde partij, die overtuiging of bewustzijn van gevaar te Venetië had in 't leven geroepen.

Maurits en Suriano.

In de Inleiding heb ik reeds aangestipt, hoe voorkomend de ontvangst was, die aan Suriano bij zijn eerste bezoek van Maurits' wege te beurt viel. Wij hebben daarna gezien, van hoe groot nut bij de troepenwervingen den resident 's prinsen voorlichting en daadwerkelijke steun waren. Van hoeveel bezoeken van onzen diplomaat bij den Stadhouder is reeds sprake geweest! Er was tusschen de beide mannen op den duur een

inniger verstandhouding ontstaan, dan gemeenlijk tusschen menschen in hun omstandigheden zal voorkomen. Uit de uitvoerige verslagen van zijn lange gesprekken met den prins, die Suriano volgens die goede gewoonte van de diplomaten der *Serenissima* naar Venetië zond, blijkt, met welk een genoegen van weerskanten de omgang werd onderhouden. Maurits vorschte, de ander antwoordde: nooit kon hij over de Italiaansche zaken omstandig genoeg zijn. Maar ook: Maurits uitte zich, en de ander luisterde. Maurits was van nature mededeelzaam en openhartig [1]). Hij mocht graag praten over wat hem op een oogenblik bezig hield, en zeggen waar 't op stond.

Kleef-Guliksche kwestie. Jacobus I bemiddelt.

Dit bleek al bij de eerste aangelegenheid, die gedurende Suriano's residentie de gemoederen in de Haagsche diplomatieke kringen warm maakte.

In November 1616 [2]) verklaarde de Spaansche gezant bij het Engelsche hof aan Jacobus I, dat de koning zijn meester met smart zag, dat het verdrag van Xanten [3]) onuitgevoerd bleef; dat hij voor zich bereid was de door zijn troepen bezette plaatsen te ontruimen; en dat hij de Staten tot eind Februari 1617 den tijd wilde laten het voorbeeld te geven, na welken datum hij zich door het verdrag niet meer gebonden zou achten. De Engelsche koning, gevleid door den invloed, dien men hem, niet de eenige bemiddelaar van Xanten [4]), scheen toe te kennen, spande zich aanstonds vol ijver voor de zaak en deed de opening van Spanje door Carleton aan de Staten-Generaal overbrengen, gereed op hun Hoogmogenden bij weigering den blaam van den Europeeschen vrede in gevaar te brengen

---

1) Zie het oordeel van Jeannin bij Fruin, Verspr. Geschr. V, blz. 6.

2) Carleton, Letters, p. 70.

3) Waarbij de Kleef-Guliksche erfkwestie was geregeld door een verdeeling van de landen onder beide pretendenten. De bepaling echter, dat geen plaatsen in het gebied door derden bezet zouden blijven, was niet uitgevoerd: de Aartshertogelijken en de Staatschen beiden hielden, wat zij hadden; de eersten in 't bizonder Wezel.

4) Ook Maria de Medici had bemiddeld.

mee te helpen schuiven [1]). Men doorzag in Den Haag de bedoeling der Spanjaarden en trachtte, zonder zich bloot te geven, door uitstel, door uitvluchten, van de moeilijkheid af te komen. De Fransche regeering, ontsticht, dat men haar passeerde, deed de Staten door Du Maurier ondershands bewerken om niet op het voorstel in te gaan. Dat de Spaansche gezant te Parijs zich in anderen zin dan zijn collega te Londen had uitgelaten, versterkte het wantrouwen in Spanje's bedoelingen.

Argwaan van Maurits.

„Mij dunkt," zei Maurits met een lach, „dat het voorstel de roode vlag is, die de groote *Tamburlano* uitstak ten teeken, dat er geen kwartier meer werd gegeven: want zij verklaren, dat zij de vestingen zullen houden, als wij voor eind Februari niet toegeven."

Hij had bij zijn eerste ontmoeting met den Venetiaan in Augustus den eisch, dien de Spanjaarden aan de *Serenissima* stelden, om te beginnen met veroverde plaatsen terug te geven, vergeleken met hun optreden in zake Kleef—Gulik. „Vertrouw de Spanjaarden niet," dat was het antwoord op al de vragen van zijn politieken katechismus. Ontelbare malen herhaalde hij het tot Suriano in den loop der jaren, en ten slotte schreef deze eens: „*De Spanjaarden zijn sluw* (*fini*), zooals de heer prins Maurits pleegt te zeggen." Over de werkelijke macht van den koninklijken bemiddelaar maakte hij zich geen illusies: hij wist heel goed, hoe Jacobus door oneenigheid met het parlement tot geen buitenlandsch optreden in staat was. En hij was ook op zichzelf naar diens bemiddelen niet begeerig. Het verdrag van Xanten zelf — althans zoo verklaarde hij aan Suriano — beschouwde hij als een groote fopperij en toen hij later vernam, dat dezelfde Wotton, die in 1614 Jacobus had vertegenwoordigd en die nu in Venetië gezant was, bemiddelen moest tusschen de *Serenissima* en Ferdinand, waarschuwde hij opzettelijk tegen hem. Geen

1) Carleton, Letters, p. 82.

wonder, dat hij bij deze gelegenheid zoo grif niet wenschte toe te geven. Hij niet alleen trouwens. Zelfs Sticke, de resident van Brandenburg, betoogde aan Suriano, dat zijn meester de garnizoenen zeker gaarne zou zien vertrekken om den overlast, dien het land van ze ondervond, maar dat hij tezeer vreesde voor de Spanjaarden om ze te kunnen missen.

van Carleton zelf.

Het merkwaardigst van al is echter wel, dat Carleton zelf alles behalve overtuigd schijnt te zijn geweest van de oprechtheid der onderhandeling, die men hem gelastte in te leiden. Niemand ontkomt aan den invloed van zijn omgeving. De vreemde gezanten in Den Haag geloofden allen meer of min in het Spaansche spook. Natuurlijk, Dudley Carleton was een dienaar en hij gehoorzaamde, maar toen Suriano hem op den man afvroeg: „Gelooft gij, dat de Spanjaarden oprecht te werk gaan: het stellen van een fatalen termijn is zoo geheel hun gewone manier van doen ..." ; toen antwoordde hij: „Ik weet niet, of zij oprecht te werk gaan, maar ik moet u bekennen, dat de Spanjaarden listig zijn, en dat zij met onderhandelingen aankomen, wanneer ze òf geen gelegenheid òf geen geschikt jaargetij hebben om met daden op te treden; en ik heb in de jaren, dat ik de eer heb in mijns konings dienst te zijn, opgemerkt, dat zij steeds in December eenige opening van onderhandeling doen, die zij rekken tot Maart: dan beginnen ze een veldtocht en voeren in den zomer hun plannen uit." Het oordeel van den gezant over de staatkunde van den koning, in wiens dienst hij de eer had te zijn, is scherp genoeg. Maar Jacobus bracht de uitvoerders van zijn koninklijken wil dan ook wel vaak in een moeilijk parket. Zijn plannen tot het befaamde Spaansche huwelijk (om hiermee van de Kleef-Guliksche bemiddeling, die tot niets leidde, af stappen) waren later voor Carleton weinig minder lastig, en in Sept. 1620 zei „iemand" tot Suriano: „de Engelsche gezant verstaat de zaken van Duitschland, Bohemen, Grauwbunder-

land wèl en weet wat gedaan moet worden, maar zijn koning verstaat het niet aldus."

Carleton en Suriano.

Men zal hebben opgemerkt — en nog gelegenheid hebben die opmerking te herhalen — dat tusschen Carleton en Suriano groote openhartigheid bestond. Zij kwam van éen kant, ik haast mij het er bij te voegen. Want in hoe hoofsche bewoordingen de Venetiaansche secretaris ook de dankbaarheid zijner meesters placht te betuigen voor de vriendschap, die de Engelschman hem in zijn kwaliteit van gezant op last zijns konings in verschillende zaken [1]) bewees, hij was er de man niet naar om in een diplomatieken omgang den diplomaat af te leggen en *mensch* te zijn. Een eigenaardig voorval bewijst het, dat ik verhalen wil om het licht, dat het op Suriano's karakter doet vallen.

De secretaris had ook de bevelen van het befaamde college der *Inquisitori di Stato* [2]) te gehoorzamen. In het najaar van 1617 verzochten dezen om inlichtingen over de geheime correspondentie, die Dudley Carleton met een onbekende te Venetië onderhield over staatsgeheimen. Men weet, hoe de Venetiaansche Republiek waakte voor geheimhouding, hoe zij steeds door angsten voor verraad werd beklemd. Onze resident had spoedig uitgemaakt, wie Carleton's correspondent was: de Fransche geneesheer van de Engelsche ambassade te Venetië, Asselineau. Ook den inhoud van enkele brieven kwam hij te weten, maar 't was niets bijster belangrijks: berichten over de onbetrouwbaarheid van don Giovanni de Medici, die ook onder 't gemeen in omloop waren. — Suriano meldt niets omtrent de wijze, waarop hij achter het briefgeheim van zijn Engelschen vriend was gekomen. Maar karakteristiek is het verzoek, waarmee hij eindigt. „Laat, indien het mogelijk is, niet blijken, dat ik het ben, die dit heeft uitgebracht. Mijn

1) Bondgenootschap, twaalf oorlogschepen.
2) Archief te Venetië: *Inquisitori di Stato*, *Haja*, no. 445.

omgang toch met den Engelschen gezant is vaak zeer dienstig voor de belangen van den staat".

Du Maurier en Suriano.

Heel wat minder vriendschappelijk dan de verhouding tot Sir Dudley was die tot Aubéry du Maurier, den Franschen gezant. Ik wees reeds in de Inleiding aan, hoe de stemming der Venetianen ten opzichte van Frankrijk in de laatste jaren niet al te gunstig was en hoe vooral de kwestie der Alpenpassen telkens tot onaangenaamheid aanleiding werd. Het was ook deze zaak, waarover de beide diplomaten elkander onophoudelijk in 't haar zaten. Du Maurier deed al zijn best de houding van zijn regeering uit den nood der tijden te verontschuldigen en Suriano gaf hem omslachtig hoffelijke antwoorden, waarin wantrouwen, ja soms hoon duidelijk genoeg doorklonken [1]).

Du Maurier's positie.

De man wiens taak het was Maria de Medicis' tot Spanje neigende politiek aannemelijk te maken en de Katholieke regeering voor te spreken ten koste van de oproerige Hugenootsche grooten — verwanten van Oranje! —, had in het anti-Habsburgsche Den Haag geen benijdenswaardige positie [2]). Hij leefde er in een sfeer van wantrouwen en verdachtmaking. Oldenbarnevelt kon begrijpen, dat het een eisch van vooruitziende staatkunde was, zich het officiëele Frankrijk te vriend te houden; hij kon onderscheiden tusschen het protestantisme van Bouillon en de zijnen en hun baatzuchtige en beginsellooze muitzucht; 't was voor de meeste Calvinistische Hollanders een baast tegennatuurlijke ontrouw aan zichzelf, troepen te leenen aan den maarschalk d'Ancre om er de opstandige prinsen mee te bestrijden. En toch moest Du Maurier, met 's Advokaten trouwe hulp, juist daartoe meer dan eens de Staten-Generaal bewegen. Nooit onder zooveel bezwaren, als in 't begin van 1617; hij werd toen bijgestaan door een buitengewoon gezant, La Noue, ondanks den goeden klank van

1) Het eerste gesprek : U. H. G., blz. 95.
2) Zie voor dit alles: Ouvré, Aubéry du Maurier (1855).

zijn naam hier overigens geenszins *persona grata*, een afhangeling van d'Ancre.

Verzoek om hulp voor de prinsen.

Suriano, die meer met Contra-Remonstranten en met Maurits dan met de Barneveltsche partij omging, toont in zijn berichten over deze kwestie ten duidelijkste, hoe ook hij onder den invloed van zijn omgeving stond. Hij vertelt onmiddellijk na La Noue's aankomst (Febr. 1617), hoe men gelooft, dat de gezant in opdracht heeft andere troepen dan de Fransche regimenten van de Staten-Generaal te vragen, en hoe hij Oldenbarnevelt gebruiken zal om de gezindheid uit te vorschen. De Advokaat intusschen, zoo verwacht „men", „zal voorzichtig zijn, omdat hij in deze godsdiensttwisten niet weinig gezag verspeeld heeft" [1]). En inderdaad, de zaak schiet slecht op. Het verzoek is gedaan, maar het antwoord der Hoogmogenden blijft uit. De gezanten zijn ontevreden en toonen het elk naar zijn aard: La Noue met zooveel hartstocht als zijn flegma gedoogt, Du Maurier met zijn gewone levendigheid. Die „levendigheid" van een man, door zijn modernen biograaf als een voorbeeld van gematigdheid, op 't vreesachtige af, geschetst, [2]) wordt „losheid van tong" en „scherpheid", wanneer Suriano in Maart niet zonder leedvermaak vertelt, hoe brieven der gezanten door de prinsen zijn onderschept, die er kopie van aan de Staten hebben gezonden om die te doen zien, hoe men over

---

1) Hoeveel reden er voor den ouden staatsman bestond, voorzichtig te zijn met zijn Franschgezinde politiek, blijkt uit het volgend verhaal. „De goeverneur van Bergen op Zoom is sinds geruimen tijd ziek. De heer Barnevelt heeft met gezegden goeverneur onderhandeld om zijn tweeden zoon in die betrekking te schuiven, en hij heeft het zoover gebracht, dat hij nog bij 's goeverneurs leven dien zoon in het bewind over die vesting heeft gekregen; en hij zal ongetwijfeld het goeverneurschap verkrijgen. Aan de benijders van den heer Barnevelt geeft dit stof tot ergernis; *behalve nog de argwaan, die men voedt wegens zijn afhankelijkheid van Frankrijk, daar het de voornaamste grensvesting van Zeeland naar den kant van Brabant is*, slechts ruim 5 mijlen verwijderd van Antwerpen." 18 April 1617. Men weet, dat Stoutenburg na den val zijns vaders uit dat goeverneurschap is ontzet.

2) B.v. a. w., p. 219.

hen durft spreken. [1]) Hoe de zaak intusschen ook mocht slepen, de gezanten waren vastbesloten elk middel om tot hun doel te geraken aan te grijpen. Zij verschenen in de Staten van Holland, om die aan te zetten tot het geven van een voorbeeld: zulk een optreden, dat zeker tegen de bestaande diplomatieke gewoonten indruischte, wekte, verzekert Suriano, veel ergenis; maar het werkte: de Staten van Holland gingen voor. Zeeland, Friesland en Gelderland waren echter ongeneigd te volgen: het verdrag was niet op hulp tegen *binnenlandsche* vijanden bedoeld, hielden zij vol, maar tegen *Spanje*. Maurits haalde de schouders op en liet zich tegenover Suriano niet verder uit, dan „dat hij meende, dat het zenden der troepen niet tot 's konings belang zou strekken." [2]) Maar Oldenbarnevelt stond aan de zijde der gezanten en die werd door geen kleinen tegenstand vervaard; van „voorzichtigheid" blijkt weinig: met de stemmen van Friesland en Zeeland tegen, bij afwezigheid van Gelderland en Groningen, terwijl Overijsel blanco stemde, werd in de vergadering van 26 April der Staten-Generaal het besluit om de gevraagde troepen toe te staan doorgedreven. „*De violente resolutie*," [3]) zoo noemde men het. En al die hevigheid voor niets.

Dood van d'Ancre.

Want twee dagen vóor dit besluit viel, (maar het bericht bereikte Den Haag pas later), was te Parijs de maarschalk d'Ancre vermoord en hiermee was de toestand tot in den grond veranderd en de hulp overbodig geworden. De vreugde over dien ommekeer was algemeen. Men bespiedde de gezanten, die

---

1) Suriano deelt geen bizonderheden mee. Hij zegt van Du Maurier: „*essendo solito haver tal volta libera la lingua, et più facile la penna.*"

2) Men vergelijke deze uitspraak met de volgende van Aerssen om te begrijpen, wat zij precies beteekende en beseffe dan tevens den invloed van den hartstochtelijken en scherpzienden Brabander op zijn vorstelijken vriend: „Aerssen ne manqua pas de dire que, comme dans les autres prises d'armes, le roi allait encore être condamné aux dépens, et que d'ailleurs le secours avait été demandé sans son autorisation. C'était faire de La Noue et de Du Maurier des agents de Concini." Ouvré, a. w., p. 249.

3) *La resolutione violenta.*

zich beiden even verheugd als elkeen voordeden; „men denkt,” aldus Suriano, „omdat zij inzagen, dat de volksstemming het zoo verlangde; maar men kon wel zien, dat in 't bizonder de heer Du Maurier inwendig smart gevoelde.” [1]) Maurits was zoo opgewekt, bij 't eerste onderhoud na die heugelijke tijding, als Suriano hem nog nooit gezien had. Hij verwachtte niets dan goeds van de toekomst voor Frankrijk van deze gebeurtenis. „Dat de toestand en het bewind van Frankrijk veranderd zijn,” zei hij, „is belangrijker dan de dood van d'Ancre. Voor mij, 'k wou dat hij nog in leven was. Maar 't schijnt dat zonder zijn dood de zaken niet tot rust konden komen.”

Men verwachtte veel, — o. a. dat Du Maurier nu wel zou worden teruggeroepen (de wensch was vader der gedachte) als Bouillon, die hem „*mon petit traître*” placht te noemen [2]), weer aan 't hof tot invloed kwam. Maar ofschoon hij met verlof ging, hij kwam weer terug en de toestand bleef over 't geheel dezelfde.

Vijandschap tegen Du Maurier na den dood van Oldenbarnevelt.

Zelfs werd de spanning nog heel wat sterker door de gebeurtenissen van 1618 en '19, toen Du Maurier door zijn trouw aan den Advokaat zich den haat en de woede van heel de anti-Barneveltsche ligue op den hals haalde. Zijn houding en die van Boissize, den buitengewonen gezant, die hem bijstond, in de kritieke dagen van proces en terechtstelling, zijn bekend genoeg. Suriano meldt er geen nieuws van. Wel kan men uit de brieven van den Venetiaan in de volgende jaren nagaan, hoe onaangenaam de toestand voor den gezant temidden der kwalijk bedongen vijandigheid geworden was. Door zijn partij trekken in de zaak, die zoozeer aller hartstochten had gaande gemaakt, kon men hem niet meer zien in zijn sacrosancte

1) Volgens Ouvré was dit juist andersom: La Noue verloor zijn beschermer, maar Du Maurier kreeg de zijne — Villeroy e. a. — terug.

2) Over de oorzaken van de veete tusschen Bouillon en Du Maurier zie Ouvré.

persoon van gezant. Zelf beklaagde hij zich over het gebrek aan égards te zijnen opzichte in acht genomen: zoo moest hij b.v. het bericht van het in Den Haag gesloten bondgenootschap tusschen Nederland en Venetië uit Parijs vernemen. En de heeren Hoogmogenden staken hun gevoelens niet onder stoelen of banken; tegenover Suriano althans waren zij uiterst openhartig. Toen in 't begin van 1620 hier de open brief bekend werd, dien de Grauwbunders hadden gericht tot den Franschen gezant in hun land Giffier, waarin zij dien heer op onzachte wijze de les lazen, zei een der Hoogmogenden tot den Venetiaanschen resident: „Flinke kerels, die Grauwbunders, dat ze dien Giffier zoo danig de waarheid zeggen: wij durven Du Maurier maar niet aan." En een ander, toen bekend werd, dat de brief, die hier in druk werd uitgegeven, op last der Staten werd opgehaald en dat zulks op verzoek van Du Maurier was geschied: „Hij heeft gelijk. Want men zou kunnen zeggen: *mutato nomine fabula de te loquitur.*" Men leze overigens in het werkje van Ouvré het onderhoud van den gezant met Maurits in dezelfde dagen over de benoeming van gezanten voor 't Fransche hof — een zaak, waarop ik later zal moeten terugkomen — om zich een denkbeeld te vormen van de wederzijdsche verbittering.

Thans over de partijtwisten meer in 't bizonder.

§ 2. SURIANO EN DE PARTIJTWISTEN.

Toestand in 1616.

De Venetiaansche secretaris was in den zomer van 1616 in een land gekomen, waar reeds de geprikkelde en onredelijke stemming heerschte, die tot den noodlottigsten burgertwist zou leiden. Reeds was de gemeente in hevige beroering en weigerde zich rustig te houden onder de predikanten, die haar conscientie verfoeien moest. Reeds kreeg de standvastigheid der heerschende remonstrantsche regenten dien boozen trek van hard-

nekkige aanmatiging, waardoor de andersgezinden hun verontwaardiging tot haat voelden groeien. En reeds hadden de vijanden van den ouden Advokaat gevat, dat dit de zaak was, die hem ten val kon brengen; en ook de prins ging partij kiezen.

Suriano orienteert zich.

Het blijkt uit Suriano's brieven duidelijk, dat hij tijd noodig had om in de verwarde toestanden thuis te raken. In de eerste maanden hervat hij telkens de poging om aan zijn lastgevers klaar te maken, wat toch de geschillen zijn, die de gemoederen bezig houden, en ofschoon hij ze telkens van een andere zijde benadert, tot een diep begrip ervan is hij niet gekomen. Blijkbaar nu eens onder den indruk van een pas gevoerd gesprek met een remonstrantsgezinde — b.v. de heeren V. d. Mijle, Van Brienen [1]) of Du Maurier, — dan van een met een tegenstander — tot zijn veelvuldigsten omgang behoorden de Zeeuw Magnus, de Fries Burmania, Carleton en Aerssen zelf — tracht hij nu de opvattingen der „*predestinanti*," „ook „*contraremonstranti*" of .... „*Gomorristi*" genoemd," recht te doen wedervaren, vermeldend, dat zij den oudsten godsdienst belijden, waar de opstand om is aangevangen; en zet een andermaal uiteen, hoe de remonstranten in de steden, waar zij in de minderheid zijn, evenmin vrijheid van oefening kunnen verkrijgen als hun tegenstanders elders: „en vooral die van Amsterdam worden verdacht heel het land te willen regeeren, omdat zij machtig zijn in handel en geld, en gaan door voor zeer stijfhoofdige verdedigers van hun overtuiging en dat zij die ook aan anderen willen opdringen."

Het is geen wonder, dat de Katholieke Italiaan, die geen Nederlandsch kende [2]), onzeker stond tegenover de ingewikkelde

1) Bizondere antipathie van Carleton, die zich vroolijk maakt over 's mans beweerde afstamming van ... Brinio: Letters, blz. 216.

2) Dit blijkt meer dan eens. Vgl. 4de hoofdst. § 1. — Waarschijnlijk onderhield onze vriend zich in het Fransch met de meeste Nederlandsche staatslieden. Zijn toespraken in de Staten-Generaal waren althans somtijds in het Italiaansch: hij

kwesties, die met het diepst geloofsleven en met de onnaspeurlijkste kronkelgangen van de inwendige staatkunde onzer voorouders zoo innig samenhingen. Eén bewering, die nl. paste in zijn eigen denksfeer, maakte diepen indruk op hem en telkens weer besloot hij een relaas van de nieuwste gebeurtenissen op dit gebied met de vage veronderstelling, dat de Spanjaarden er zouden achter zitten. Want hij zag wel, dat de twisten de kracht van onzen staat verlamden: zoo men het hem niet om strijd verzekerd had, hij ervoer het zelf gevoelig genoeg bij de onderhandelingen, waarover ik nog te spreken heb. De regeerders waren onderling zoo verdeeld, dat zij ook over de noodigste zaken niet tot overeenstemming konden geraken, zoodat de staatsmachine soms met geen inspanning op gang te krijgen was. Dit alles beloofde voor de Spanjaarden zooveel voordeel, dat het niet bevreemdt, wanneer de tijdgenooten er hun „listen" als oorzaak van zochten. Het leedvermaak te Brussel, vanwaar Suriano geregelde berichten ontving door een aldaar gevestigd Venetiaan Pasini, leidde mee tot dien argwaan. Men volgde in de hoofdstad der Aartshertogen de twisten met zulk een belangstelling! 't Is waar, dat men er soms met meer hartstocht dan wel-ingelichtheid over de zaak scheen te spreken. 1)

Behoedzaamheid vereischt. Suriano dan slaagde er niet in de diepste gronden der geschillen, temidden waarvan hij was aangeland, te peilen. Toch

---

schrijft b.v.: „zij die Italiaansch verstaan, gaven teekenen van instemming"; of: „die onze taal machtig zijn, legden mijn bedoeling aan de anderen uit." Maar dit zal wel geen regel zijn geweest en alleen zijn voorgekomen, wanneer het er om ging de precieze woorden van een brief zijner regeering te herhalen.

1) Bij afwezigheid van den resident uit Den Haag schreef Pasini rechtstreeks aan den Senaat, 30 Sept. 1617: „De vicaris-generaal van Holland, thans te Brussel vertoevend heeft aan monsgr. Morra, den nuntius, verslag gedaan, dat in Holland *nel conveato nationale* in dat gewest gehouden, in 19 zittingen dat zij samen zijn geweest, geenerlei middel om tot overeenstemming te geraken is gevonden; integendeel, zegt hij, dat zij elkaar van weerskanten veel smaadwoorden hebben toegevoegd, en hij houdt vol, dat zij tot een burgeroorlog moeten komen, als God er zijn machtige hand niet tusschen legt."

kon hij zelf van den beginne af niet geheel er buiten blijven. Hij merkte al spoedig, dat voorzichtigheid vereischt werd. De Advokaat, dien hij bij zijn aankomst een onbestreden oppermachtigheid waande, bleek hem aldra omringd van haters en benijders. Wij zagen reeds, hoe hij hem van een teveel aan Franschgezindheid hoorde beschuldigen. Aan meer verdachtmakingen ontbrak het niet: wij zullen zien, hoe Aerssen onbeschroomd den vreemden diplomaat tegen Oldenbarnevelt trachtte in te nemen en hoe verscheidene leden van de Staten-Generaal en de prins zelf hun wantrouwen te zijnen opzichte voor Suriano niet verheelden. In heel den loop der onderhandelingen, die door de eerste jaren van het residentschap sleepten, sprak de partijstrijd mee en het zal blijken, hoe de Italiaan het slechts aan de behoedzaamheid zijner regeering dankte, dat hij den weg niet bijster werd.

Behoedzaam was ook hij wel. Maar de innerlijke zwakheid der remonstrantsche regentenpartij doorzag hij eerst, toen de feiten volstrekt onmiskenbaar werden. Hij wist, dat Oldenbarnevelt's positie zoo sterk niet was, als hij tevoren had gemeend. „Hij heeft in deze twisten heel wat verloren", herhaalt hij een paar malen. Wij hoorden Johan Ernst verzekeren, dat de advokaat concessies aan 's graven reeders moest doen, wier steun hij door de godsdienstaangelegenheden had verloren [1]: dat waren wel voornamelijk de Amsterdamsche regenten onder die reeders. Niettemin blijft Suriano, ondanks zijn nauwe betrekkingen tot den prins en menschen als Aerssen en Magnus, hem houden voor den man, zonder wien in dezen staat niets geschiedt: hij zegt het nog den 1sten Augustus 1617, wanneer Maurits de ziekte van Oldenbarnevelt noemt als oorzaak van het horten der zaken. Hij gelooft nog in Juli, toegevend, dat er hard tegen hem wordt uitgevaren, „dat hij zich aan de geesten van velen in deze gewesten zoodanig heeft Misvattingen.

1) Zie blz. 43.

weten op te leggen, dat ik niet kan inzien, dat zijn benijd gezag zoo spoedig zal kunnen worden omvergeworpen." [1]) Zijn misvatting schijnt te moeten worden teruggebracht op een andere. Hij zag niet, welk een krasse, dagelijks onverzoenlijker wordende tegenstelling bestond tusschen Maurits en den Advokaat. Misschien is de beschouwing niet geheel onjuist, waarmee hij in Januari 1617 het verhaal van de tusschenkomst des Stadhouders ten gunste der Haagsche Contra-Remonstranten besluit, alsof Maurits' „gezag en wijsheid" thans „het kwaad [had] afgewend"; hij meende, dat het aan diens sussen en voorspraak te danken was, dat de verontwaardigde gemeente het plan had opgegeven „verleden Zondag vóor het huis van den heer Barnevelt te gaan preeken." Ook later, wanneer hij hoort, dat tegen den Advokaat bedektelijk bedreigingen zijn geuit, gelooft hij — en ook dan is er misschien eenigen grond tot zijn opvatting, — dat behalve de voorzichtigheid van den ouden staatsman vooral het gezag van Maurits heilzaam werkt, „dat tong en hartstochten der slechtgezinden in toom houdt" [2]). En nog den 25sten Juli, nàdat de prins zijn opzienbarenden kerkgang naar 't Voorhout had volbracht, geen twee weken vóor de Scherpe Resolutie, schrijft Suriano [3]): „De tegenstanders bedienen zich van den heer prins Maurits als van een tegenwicht tegen den heer Barnevelt. Maar ofschoon die twee machten in dit bewind tot uiting komen, de éen zoowel als de ander wordt door de wijsheid van den bezitter bestuurd, en al schijnt het dat het tusschen hen om den voorrang gaat, daarom ijlen zij nog niet naar dien afgrond, dien de lieden van weinig doorzicht vreezen en de slechtgezinden wenschen." Het spreekt vanzelf, dat de kort hierop volgende gebeurtenissen — 's Advokaats lang-

1) U. H. G. 258.

2) U. H. G. 122: 16 Mei 1617.

3) U. H. G. 259: 25 Juli 1617. Het gaat over de beslagleggingen (vgl. blz. 82, noot.) De vertaling in U. H. G. is onjuist.

durige afwezigheid in Vianen, zijn vrijwillig huisarrest na zijn terugkeer in Den Haag — ook Suriano's geloof aan 't wankelen brachten. In Groningen, waar de resident in October 1617 een korten tijd vertoefde, vernam hij van den Advokaat, die toen juist te Utrecht was, weinig goeds. En toch meent hij in November weer, nadat hij eerst heeft vermeld, hoe sommigen van de afwezigheid des gevreesden staatsmans uit de Statenvergadering gebruik willen maken om tot de oprichting van een West-Indische Compagnie te doen besluiten — en dergelijke pogingen mochten toch voorloopers van den val heeten! — dat „de heer Bernvel", die voortgaat het huis te houden en zich nog vrij zwak voordoet, ofschoon hij nog van vrijwat haat omringd is, niettemin gewaardeerd wordt om zijn bekwaamheid, waarmee hij zich steeds handhaaft in het aanzien van zijn betrekking en zijn gezag."

Het is trouwens een bekende waarheid, dat de tijdgenooten tegenover verschijnselen, die voor het nageslacht het naderend onheil luide aankondigen, een opmerkelijke doofheid aan den dag leggen: de uitslag helpt ons bij de interpretatie. Oldenbarnevelt was nog steeds machtig, niet alleen door de volgzaamheid van zijn aanhangers, ook door zijn uitgebreide zaakkennis en de helderheid van zijn geest, die hem hielpen verzet te fnuiken. Suriano zag dat niet onjuist. En niet alleen hij eerde het gezag, zoolang het nog niet volledig gebroken was. Wanneer Oldenbarnevelt na zijn Utrechtsche vakantie in Den Haag is teruggekeerd, zegt de resident: „Ik heb hem een bezoek gebracht, gelijk ook de andere gezanten." Het is of hij zeggen wil: het bevreemde U niet, ik doe als zij. Inderdaad, een tegenstander als Carleton waagde het nog niet zulk een beleefdheid te verzuimen. Intusschen, juist met hem volgde eenige dagen later de bekende hevige botsing naar aanleiding van het pamflet „de Weeghschael."

Men kan uit wat ik gezegd hebt, voldoende besluiten, dat

Gering belang van Suriano's brieven voor deze zaken.

het gewicht van Suriano's brievenreeks voor de kennis van de twisten van het Bestand niet zeer groot zal zijn. Met de uitvoerigheid en scherpzichtigheid van Carleton's berichten b.v., voor wien het dan ook een voornaam gedeelte van zijn taak was er zijn regeering over in te lichten en die zelf een niet onbelangrijke rol erin gespeeld heeft, — 't geen trouwens een aansporing verstrekt hem met voorzichtigheid te gebruiken, — zijn de brieven van den Venetiaan in de verste verte niet te vergelijken. Wel zal het zijn belang hebben, straks na te gaan, hoe hij zelf, zonder blijk te geven het recht te beseffen, ten halve in den strijd werd meegesleept. Maar toch, ook in zijn opmerkingen en mededeelingen over gebeurtenissen is wel het een en ander, waarmee wij ons voordeel kunnen doen. Wij leeren eruit, hoe de toestand zich voordeed aan een zeker niet zeer zaakkundig, maar toch gansch niet onscherpzinnig vreemdeling. Wij hooren zoo nu en dan een weerklank van de stemming in den kring van Haagsche politici, waaronder Suriano verkeerde. Hoe zou het geheel zonder belang kunnen zijn de verslagen te lezen, met dien bizonderen takt der Venetiaansche diplomaten bewerkt, van een reeks van gesprekken in de kritiekste tijden gevoerd met menschen als Aerssen, Carleton, Du Maurier, met Oldenbarnevelt en Maurits zelf! Vooral de gesprekken met Maurits, waarvan wij den vertrouwelijken toon kennen, zullen wij met gespannen aandacht beluisteren.

Zaak van „de Weeghschael".

Over het geval, dat ik reeds aanstipte, van het pamflet „De Weeghschael", is de Venetiaansche secretaris zeer uitvoerig. De Engelsche gezant, uit wiens eigen brieven [1]) men kan afmeten, hoe hoog hij de beleediging opnam en hoe in zijn zeventiend' eeuwsch brein [2]) geen oogenblik de gedachte rees, dat ook maar een zweem van ironie hier niet misplaatst zou zijn geweest,

1) Letters, p. 206 vlgg.

2) Men nam in Engeland de zaak niet minder zwaar op. De koning was zeer ontsticht en liet een rechtvaardiging, door Carleton in de Staten-Generaal te brengen, opstellen door den aartsbisschop van Kantelberg.

liet zich tegenover zijn Venetiaanschen collega nog heviger uit, — heviger zelfs, dan hij, tot bezinning gekomen, zelf kan hebben aangenaam gevonden.

Men weet, wat het geval was. Carleton had op 6 Oct. 1617 een rede gehouden in de Staten-Generaal, waarin hij op bevel van zijn koning niet weinig had uitgepakt tegen de Arminianen en hun leer. Die expositie was door al te ijverige vrienden vertaald en in druk uitgegeven. In de tweede helft van November verscheen daarop een anoniem antwoord, getiteld „Weeghschael om . . . te overwegen de Oratie van Dudley Carleton." [1]) Het was te verwachten geweest, dat de uitdaging tot verweer zou prikkelen. Maar de gezant zag het anders in. Hij verdacht van het auteurschap niemand minder dan De Groot en Wtenbogaert, ten deele op gronden, die hem zelf niet tot eere verstrekken. Hij was te gevoeliger getroffen, daar het zeer goed geschreven pamflet hem verweet tegen zijn eigen overtuiging in te spreken en vooral, daar het op rake wijze het Basilikon Doron van den theologischen koning en diens handelen in zijn eigen Engelsche kerk in tegenspraak bracht met zijn vermaningen tot de Nederlandsche Staten-Generaal. Dat was, zoo brieschte Carleton tot Suriano, „tegen elk gebruik, elke rede, tegen het *jus gentile.*" Maar erger was nog, dat Oldenbarnevelt, aan wien hij evenals aan den voorzitter der Staten door middel van zijn secretaris beklag had laten doen, hem geantwoord had, „dat hij geduld moest hebben, geen stappen in deze zaak moest doen, het op zijn beloop moest laten." [2]) Aan de Engelsche regeering meldt sir Dudley dat zeer leukjes. [3]) Tot Suriano sprak hij „in deze formeele woorden" (en de Venetiaansche resident dorst ze niet dan in geheimschrift overbrieven): „Ik heb den heer Barnevelt steeds voor een man van wijsheid

1) Knuttel, Catalogus no. 2366 vlg.

2) De Advokaat bracht ten slotte de zaak in de Staten van Holland, maar liet daar zijn voorstel op niets uitloopen. Letters, p. 216.

3) Letters, p. 207.

en verstand gehouden, maar nu zie ik heel wel, dat hij gek is ...." Hij voegde er aan toe: „Het kan niet anders of dit zal mijn ondergang worden, of die van iemand anders, en voor mij ben ik niet bang, aangezien ik gedaan en gezegd heb, wat mij door den koning was bevolen; maar anderen zullen er misschien berouw van hebben."

Daar Carleton geen genoegen wenschte te nemen met de aanschrijving van de Staten aan de gewesten om naar schrijver en drukker een onderzoek in te stellen, verscheen hij den 25sten November in hun vergadering en hield er een uitvoerige rede, waarvan hij aan zijn regeering verslag deed [1]), maar waarvan hij slechts een beknopt uittreksel aan de heeren Staten achterliet, „*that it might appear unto them I was not fond of appearing in print, to which this might likewise have been subject*," gelijk hij zelf verklaart. Suriano leert ons echter, dat hij de pikantste passages ook in het verslag voor den Engelschen staatssecretaris achterwege liet, waarschijnlijk omdat hij niet noodig vond, dat men te Londen zijn al te hevige en persoonlijke geraaktheid zou bevroeden. Hij had, aan de groene tafel toegelaten, verklaard, dat hij gehoopt had, dat hem zonder dit opzettelijk verzoek zou zijn recht gedaan: hèm liet men ongewroken, „maar meer dan één was in Den Haag gegeeseld, alleen maar omdat hij gezegd had — misschien in dronkenschap — dat hij een van de heeren Staten bij de mis had gezien; (hij noemde geen naam, maar allen begrepen, dat hij Mons. Barnevelt wilde verstaan)." Na deze schampere toespelling had hij nog in den volgenden bitteren uitval zijn hart lucht gegeven: „Alle gezanten zien aandachtig toe op wat gij doen zult. Stelt gij hierop geen orde, dan voel ik me niet langer veilig. Ge zoudt dan wel eens niet meer kunnen weten hoe te doen, als men mij de keel afsneed!" Men weet, hoe de zaak verliep. Al Carleton's hevigheid kon Holland niet bewegen het plak-

1) Letters, p. 207—210.

kaat, waartoe door vier van de zeven gewesten was besloten, op de Generaliteitsdrukkerij te doen drukken: het werd toen aan de afzonderlijke provinciën toegezonden. „De Hollandsche heeren", weet Suriano te vertellen, „vonden, dat het proclameeren in stof als deze, het verbranden van boeken en dergelijke een „ick en weet niet wat" van den naam van Inquisitie heeft, een naam die innig gehaat is in dit land ..." Later verklaarde de Engelsche gezant, dat hij tevreden was met wat hij had verkregen; maar zijn Venetiaansche vriend had hieromtrent een andere meening. Hij meende zelfs nog in Juni 1618, toen Carleton met verlof naar Engeland ging — een verlof, waarvan hij gelijk bekend één dag voor de gevangenneming van Oldenbarnevelt terugkeerde, — dat de gezant voor goed afscheid nam, uit ergernis over het verloop van de zaak van het pamflet. 1)

De waarschuwing tegen een overval van den prins.

Hoe ook, er waren gebeurtenissen in overvloed gekomen, die de Weegschaal van het schouwtooneel der burgertwist hadden verdrongen. Nog in diezelfde Novemberdagen ving Maurits een rondreis langs een aantal Hollandsche steden aan, om hen in persoon te bewegen tot bewilliging in de Nationale Synode. Suriano's uiting over het doel schijnt weer diezelfde vergissing ten aanzien van 's prinsen houding tegenover de partijen te verraden, die ik reeds besprak. Hij ging, meende de resident, om de dagelijks wassende oproerigheid van het gemeene volk, die door de vrijheid van spreken wordt begunstigd, te bedaren .... Maar dat de Remonstrantsche partij die hulp vreesde, bleek al te duidelijk uit een geval, dat heel wat tongen in beweging bracht. De prins had Den Haag 's nachts

1) Het belang van deze bizonderheden dunkt me hierin gelegen, dat zij een verklaring kunnen geven van de felle, persoonlijke vijandschap tegen Oldenbarnevelt, waarvan in den tijd van het proces de Engelsche gezant blijk geeft. „Dudley Karleton is uw vriendt niet", gelijk den Advokaat in de gevangenis werd geschreven (Brandt, Rechtspleginge, blz. 13). Men gevoelt zich nu nog meer op zijn hoede tegenover Carleton's venijnige brieven.

na den 26sten, een Zondag, verlaten. Op den avond van dien dag was er een schrijven uit Den Haag naar Leiden afgezonden, waarin de regeering van die stad werd gewaarschuwd „op te passen, daar Z. Ex. zich van twee vendels voetvolk deed vergezellen en men niet wist, wat hij voor had." Nog 's nachts werd de raad tezamen geroepen en men overlegde de beste middelen van verweer, terwijl men tevens de waarschuwing naar andere plaatsen doorzond. „Men zegt," aldus Suriano, „dat de afzender van het bericht Mons. Barnevelt is geweest, en de uitvoerder zijn schoonzoon Van der Mijle, die zich juist te Leiden bevond, [1]) en dat hij bij nacht den raad bijeen deed komen en in allerijl de andere steden deed aanzeggen zich te wapenen. Er is heel wat over te zeggen geweest!"

Het konflikt wordt heviger.

Waren dergelijke voorvallen al geschikt om alle begoocheling over wederzijdsche verzoeningsgezindheid te vernietigen, in de volgende maanden teekende zich de toestand in zijn hoofdlijnen al scherper af. Terwijl de Staten van Holland en de Staten-Generaal in 't oneindige vergaderden en den tijd doorbrachten met onvruchtbaar „zoeken naar een oplossing", gelijk Suriano's vaste term luidt, waarvan slechts toeneming der verbittering het gevolg was, schreed Maurits met langzaamheid, maar recht op 't doel af, voort. Zijn optreden toont hem wel waarlijk als den leider van een der strijdende machten, nu; met overleg, voorzichtiglijk, met wetenschap als 't ware, gelijk hij in den oorlog placht, nam hij de voorbereidende maatregelen. In Januari zijn reis naar Nijmegen om er de wet te verzetten. In Maart opnieuw naar Gelderland om er de Statenvergadering bij te wonen en die van haar laatste „slechtgezindheid" te zuiveren. In Mei naar Overijsel, waar hetzelfde werk volbracht werd.

Ook in Suriano's brievenreeks kan men nagaan, welk een

1) Hij was curator van de Hoogeschool. — In Oldenbarnevelt's vonnis werd in 1619 ook dit geval opgehaald: Brandt, Rechtsplegingе, blz. 172.

indruk dit alles maakte. Het werd aan ieder duidelijk, dat de prins zich verklaard had. De Venetiaan, die in 't jaar '16 van tijd tot tijd herinnerd had, dat „Maurits de partij der Contra-Remonstranten begunstigde", vermeldt nu van Willem Lodewijk, dat hij behoorde tot „de partij van Z. Exc." Hij meent nu, „dat de godsdienst voor beide partijen thans niet meer dan een voorwendsel is": voor hem — en hij beroept zich op het gezag van „de algemeene overtuiging" — is dus met het partijkiezen van Maurits het religieus element in de geschillen vervallen. Hij merkt de verslagenheid der Arminianen op, hij herhaalt niet langer, dat 's Advokaats macht hem onaantastbaar lijkt. Wel wist hij, dat hij ook nu zijn steun in een zaak die hij in de eerste maanden van 1618 te behartigen had — de uitrusting van oorlogsschepen hier ten lande ten behoeve van zijn meesters — onmogelijk missen kon, daar er de Staten van Holland in moesten worden gemengd. Ook voelde hij in de onderhandelingen over het verbond, dat Oldenbarnevelt nog lang niet zonder invloed was [1]. Maar het algemeen besef, dat de zaak van de remontstrantsche regentenpartij verloren was, uit zich in meer dan éen passage van zijn schrijven. Du Maurier beklaagde zich bitter tegenover hem, „dat alle vermaningen vruchteloos bleven en dat, gelijk ten tijde van de Ligue in Frankrijk elk die van vrede sprak, voor ketter gold, zoo hier elk die van rust gewaagde, meteen voor Arminiaan werd uitgemaakt." Zoo voelde zich de tegenpartij thans en in het opwindend bewustzijn van haar meerderheid toonde zij zich niet minder onverzoenlijk, dan in de eerste twistjaren de aanhangers van den Advokaat waren geweest. Als een wapenschouwing vóor den grooten slag, die allen weten, dat een zegepraal zal zijn, zoo is het bezoek van Maurits aan Amsterdam na zijn verrichtingen in Overijsel:

De prins heeft zich verklaard

1) Zie § 3.

meer dan bij Wagenaar [1]) in het volgend relaas van Suriano:

„De prins van Oranje is te Amsterdam met groote praal ontvangen en alsof hij kwam als triumphator: er werden veel schilderstukken en beelden voorgesteld, die over de ondernemingen zijns vaders en van Z.Exc. zelf handelden, terwijl kronen, mijters en dergelijke zaken over den grond werden gesleurd. En mij is verzekerd, dat men geenerlei prachtdadigheid heeft achterwege gelaten, noch bij de ontmoeting, noch bij het vertrek. Karren en andere opzettelijk vervaardigde toestellen gingen voor hem uit, meer dan 12000 menschen verlieten de stad, en de aanzienlijken, burgemeesters van Amsterdam hielden Z.Exc. tot een eindweegs buiten de poort gezelschap, en de jongelingschap wel twee mijlen ver en die schreeuwden, toen de heer prins hen hun afscheid gaf: „Leve de prins van Oranje, de bevrijder van Holland!" Van te voren hadden zij hem een boek met bejuweelden band aangeboden, waarin gedichten tot zijn lof stonden geschreven, en bij het uitgaan werd ook een korte lofrede op hem gehouden. En allen keerden met tranen van blijdschap terug."

Dralen. Pamfletten. En toch talmden de prins en zijn aanhangers, en de toestand van latenten burgeroorlog hield aan. Alle machten van den staat in zichzelf verdeeld en tegenover elkaar in 't geweer. En ondanks de aan allen duidelijke meerderheid der éene partij, geen beslissing. Een felle pamflettenoorlog hield in 't ontzenuwend wachten de gemoederen bezig. Suriano aanschouwt het met verbazing. „De vrijheid in dit land van te drukken wat men verkiest, is oorzaak van deze ongemakken", zegt hij naar aanleiding van het beruchte schotschrift „van den nieuwen St. Jan." Het twistgeschrijf van Van der Mijle en Aerssen vermaakte hem. Hoe zelden hij zijn zakelijken verslaggeverstoon verlevendigt met scherts, ook hem is de

1) Wagenaar, Amsterdam dl. I blz. 468. Laatste dagen van Mei.

grappigheid te machtig van het geval dezer twee heeren, „die, daar ze hun pennen hadden versleten en inkt noch papier meer vinden konden om er de ware of valsche beleedigingen mee af te teekenen, de hand aan den degen wilden slaan." [1]) Maurits scheidde hen en poogde hen te verzoenen, zoo verzekert de Venetiaansche secretaris: „ofschoon hij betwijfelt de juiste middelaar te zijn, daar door deze godsdienstkwesties den heer Van der Mijle eenigszins wantrouwend tegen hem over staat." Inderdaad!

Wat den inhoud der pamfletten betreft, Suriano zal er ons geen nieuws van lezen, ofschoon het de moeite waard is reeds hier er de aandacht op te vestigen, dat hij van de aanklacht tegen den Advokaat, dat die het land in handen van de Spanjaarden zou willen spelen wanneer hij er niet alles in kon naar zijn zin zetten, zegt: „een bewering, die geen grond schijnt te hebben". Ook later nog noemt hij die beschuldigingen verachtelijk „praatjes van het volk" (U. H. G. 283). Hij zou met deze kwestie nog van dichterbij te doen krijgen.

De staatsmachine gestremd.

Nu echter bleef het bij praten over en weer, en weken en maanden gingen in uitputtend kibbelen en pleiten voor en tegen voorbij. Men kan zich voorstellen, welk een gevoel van malaise zich allengs van volk en regeerders moet hebben

---

1) De zaak van het duel tusschen Aerssen en V. d. Mijle is duister. „Het Oprecht verhael van hetgeen den XXVII ende XXVIII Junii tusschen de Heeren van Sommelsdyck ende vander Mijle is gepasseert" (Knuttel, 2647) wil „aen yeders een ongepreiudiceert oordeel stellen offer door" de briefjes, die er in worden afgedrukt, „Defy is geschiet, ofte niet". Maar terwijl dat bewijst, dat er — zooals het boekje ook verklaart — „seer verscheydelijcken" van de zaak wordt gesproken, geven voor mij noch de briefjes, noch de karige toelichting van den uitgever voldoende uitsluitsel. Suriano, dat is zeker, meende, dat het een duel was geweest, en ook hij verhaalt van de hellebaardiers van Z.Exc., die V. d. Mijle naar huis terugbrachten, terwijl de ander tijd had zich naar buiten (*nella campagna*) uit de voeten te maken maar later terugkeerde. De zaak is niet onbelangrijk. Toen zoo min als nu was het duel in onze zeden inheemsch, en wanneer twee mannen als V. d. Mijle en Aerssen op het denkbeeld kwamen op deze wijze hun geschillen te beslechten, dan bewijst dat, hoezeer zij met hun kersversche heerlijkheden of ridderschappen losraakten uit de nationale en maatschappelijke gedachtensfeer, waarin zij thuis hoorden. — De geschiedenis van het duel tusschen Koop en Goleyn (blz. 29) mag zeker wel een voorbeeld heeten van de waarheid, dat de toenmalige Hollanders het duel niet voelden.

meester gemaakt. De dringendste zaken bleven onafgedaan. Niet alleen werd de tijd der staatsvergaderingen verslonden door het eeuwige vraagstuk; de wederkeerige verbittering en achterdochtigheid waren zoo overheerschend geworden, dat men onmachtig was tot eenig besluit te geraken. Ik stipte reeds aan, dat de resident der *Serenissima* dit bij de onderhandelingen over het bondgenootschap zeer spoedig ervoer. In 1618 was het euvel nog heel wat kwaadaardiger geworden. Antwoord op proposities bleef soms weken lang uit en de griffier Aerssens noemde verontschuldigend nog andere brieven, die noodig moesten worden opgesteld en waar men niet toe kwam. In het begin van 1618 verkreeg de resident niet dan met moeite en op zorgvuldig afgepaste tijdstippen audienties in de zaak der twaalf oorlogsschepen. De berichten van de groote gebeurtenissen in Bohemen, die hier eind Juni aankwamen, en de grootste belangstelling wekten, maakten het gevoel van machteloosheid te pijnlijker. „Iedereen geeft toe," schrijft Suriano, „dat er een middel tegen de inwendige geschillen moet worden gevonden." En een week of wat later: „Als er de binnenlandsche moeilijkheden niet waren, zou men zeker hulp verleenen aan de Bohemers." — En dit was nog niet alles. Ook op den economischen toestand werkten de aanhoudende onrust en de onzekerheid omtrent de toekomst ongunstig. De ondernemingsgeest werd gedrukt; er was slapte. [1])

De beslissing nadert.

Er moest een eind aan komen, dat werd duidelijk. De zaken hadden wel hun natuurlijken voortgang gehad. Er was tot een Nationale Synode besloten. De Waardgelders zouden worden afgedankt. Toch, zoolang niet éen der twee partijen volledig ten onder was gebracht, zoolang zou de staat een in zichzelf

---

1) Zie de interessante mededeeling van Pauw aan Maurits, 30 Sept. 1618, dat de ommekeer „de luyden goede hope ende moet" geeft: de verpachting der gemeene middelen heeft 157.000 gld. meer opgebracht dan verleden jaar, een vermeerdering zoo hoog, als volgens den ontvanger Reael nog nooit is voorgekomen. Ook komen er eenige familiën uit Keulen over, die huizen huren. — Bijdr. en Meded. H. G. 1901, blz. 437.

verdeeld en krachteloos onding blijven. Was Maurits er diep van doordrongen? Wijzen zijn talmen en geduld oefenen op twijfel? Eerst de noodlottige gebeurtenissen in 't begin van Augustus te Utrecht hebben zijn laatste aarzelingen vernietigd. „Men verwacht nu, en velen wenschen", zoo schreef Suriano na die geschiedenis: „het instellen van een anderen vorm van regeering." En Maurits liet zich tegenover hem uit: „er zijn er drie, die de eer van het afdanken der Waardgelders (in Holland) willen hebben: de Staten, de steden zelf, en de gezant (Boissize); maar het is gepast, dat de heeren Staten den voorrang krijgen." 1) Dit was enkele dagen vóor de afkondiging van het strenge plakkaat der Staten-Generaal, dat de waardgelders aanzei binnen vierentwintig uren hun wapenen neer te leggen. 's Prinsen uiting toont aan, hoe weinig het nu om de Waardgelders, en zelfs om de Nationale Synode meer ging. Het ging om de macht. Het oogenblik naderde, waarop de werkelijke beslissing zou vallen.

Hoe gespannen onze aandacht is geweest, totnogtoe — ik ontveins het mij geenszins — hebben we uit de gesprekken van Suriano met Maurits weinig vernomen. Er was reden voor onze belangstelling. Meer misschien dan bij éen der spelers in dit treurtooneel gevoelen wij ons bij het bepalen van 's prinsen bedoelingen en beweegredenen onzeker. Ofschoon ook de volgende bladzijden mogelijk maar zeer weinig zullen bijdragen tot verheldering van ons inzicht, gevoel ik toch de behoefte een korte beschouwing over de rol van Maurits in deze zaak in te lasschen.

---

1) Men weet, hoe weinig Boissize heeft kunnen uitrichten. Suriano noemt nog een eigenaardig middel, waarmee de Fransche regeering getracht heeft het aanzien van dien gezant bij Maurits te verhoogen. Filips Willem, Oranje's oudste zoon, was gestorven. Maurits zond Marquette naar Frankrijk om voor hem het prinsdom in bezit te nemen, maar Marquette keerde onverrichter zake terug: de koning had het niet toegestaan: de zaak bleef hangende en Maurits moest haar, zoo kreeg de afgezant te hooren, met Boissize regelen. Brief van 24 Juli 1618.

Groen v. Prinsterer over Maurits.

Niemand, voorzeker, heeft het karakter en het optreden van den veelbesproken stadhouder op zoo fijne en begrijpende wijze benaderd als Groen van Prinsterer in zijn inleiding tot het tweede deel van de tweede reeks zijner Archives. Hij toont ons een man, zeer verschillend van den sluwen, gewetenloozen strever naar macht, dien de onderliggende partij in hem gezien had: een man integendeel, die niet alleen voor de zaken van godsdienst maar over 't geheel voor alles, althans bij buien, onverschillig en traag was; wel ver van verteerd door machtsbegeerte en door wrok tegen den Advokaat, die hem te sterk was, doet hij hem ons zien zwak en zonder vastheid in 't volhouden van meeningen of plannen. In de twisten, die het land meer en meer beroerden, had Maurits — ik volg steeds Groen, wiens oordeel echter, steunend op een zeer duidelijke briefwisseling, en op uitlatingen van Carleton, tot dusver onweerlegbaar schijnt — dan ook niets liever dan zich onzijdig gehouden. Eerst naarmate de verdrukte Contra-Remonstranten met meer klem zich op zijn steun beriepen, en onder den onmiddellijken invloed van de onvermoeide aansporing van Willem Lodewijk, den beginselvasten en ideëelgezinden Calvinist, had zich de Stadhouder uit zijn weifelen, uit zijn tot bemiddelen geneigde zwakmoedigheid losgerukt en partij gekozen. Volgens Groen dan ook was voor Maurits, toen hij eenmaal tot handelen was gekomen, de godsdienst, gelijk voor Willen Lodewijk, de eigenlijke drijfveer [1]).

Deze voorstelling heeft de beschouwing der moderne geschiedenis over de figuur des prinsen beheerscht. Haar onvolledigheid hebben anderen, het kader eerbiedigend, trachten aan te vullen door den nadruk te leggen op den invloed die een man als Aerssen, persoonlijk vijand van Oldenbarnevelt, en die het oor van Maurits had, op dezen moet hebben geoefend.

1) A. w. p. CXXVIII: *Ajoutons que la question, pour Maurice, étoit surtout religieuse . . .*

Hij toch zou wel in de eerste plaats gepoogd hebben de gevoeligheid van den Stadhouder op te wekken over de verdrijving aan zijn gezag in den staat, hem inblazend, dat de oude staatsman het er op toelegde hem in een hoek te duwen. Onlangs heeft een Fransch historicus [1]) als inleiding tot de uitgave van een reeks van brieven van den heer van Sommelsdijck een karakterschets van hem ontworpen, waarin hij betoogt hoe onrechtvaardig het is van dezen, 't zij zoo, hartstochtelijken en wraakzuchtigen man steeds de vatbaarheid voor hoogere motieven te ontkennen. Ook Aerssen werd bewogen door een beginsel: zijn streng Calvinisme, zijn onverzoenlijkheid ten opzichte van Spanje; — aldus Nouaillac: wij zullen dezen vriend van Maurits nog vaker ontmoeten en misschien ook over hem iets nieuws leeren.

De brieven van Maurits aan R. Pauw.

Maurits in elk geval pleegt men sinds Groen te beschouwen als zonder krachtige eigen meening of begeerte in de geschillen, gedreven meest door anderen en dan 't zij tot handhaving van den verdrukten godsdienst, 't zij tot herstel van zijn door den Advokaat gesmaldeeld gezag. Intusschen, ik wees er reeds op, hoe in 't begin van 1618 Maurits ons in zijn optreden als de doelbewuste partijleider verschijnt. 't Is waar, dat hij later weer lijkt te talmen, te aarzelen wellicht; en wie zal zeggen of het ontwerp zijner politieke campagne wel evenzeer als zijn veldtochtplannen van hemzelf afkomstig is! Onze twijfel zal echter niet dan met moeite standhouden voor de nieuwe bescheiden, die in 1901 in de „Bijdragen en Mededeelingen van het Hist. Gen. te Utrecht" zijn uitgegeven [2]). Het zijn een dertigtal brieven van Maurits aan den Amsterdamschen burgemeester Reynier Pauw. Zooals de uitgever opmerkt „zien wij in al deze brieven Maurits niet alleen met hart en ziel deel

---

1) J. Nouaillac, Lettres inédites de Fr. d'Aerssen à Jacques Valcke (1908).
2) Door dr. Joh. C. Breen.

nemen aan den strijd, maar als leider en aanvoerder optreden." [1]) Inderdaad, welk een ijver, welk een volharding! Hoe is die trage vorst gedurig in de weer om zijn aanhangers aan te vuren [2]), de listen der vijanden voor hen te ontmaskeren [3]); hoe verdiept blijkt hij in de ingewikkelde kwesties van Synode nationaal of Synode provinciaal [4]), hoe houdt hij, die van politiek afkeerig zijn zou, de talrijke draden van een plan van actie met vaste hand bijeen!

Moeilijk overeen te brengen.

Heeft Groen verkeerd gezien? Was de prins niet op zijn rust gesteld noch overtuigingloos in deze? Het blijkt in elk geval — en hoe zou zonder dat Maurits zich ooit als veldheer, meer nog! als organisator onderscheiden hebben! — dat hij tot handelen niet steeds onbekwaam was. Voor een zaak die hem oprecht ter harte ging, moet hij geen mindere daadkracht en werkvermogen bezeten hebben, dan men van den krijgsman van 1592 en 1593 verwachten zou. En zóo — het zij hier in herinnering gebracht, — als een krachtig en eenvoudig man van de daad, verschijnt hij geregeld in zijn betrekkingen tot Suriano, die zijn praktisch oordeel en zijn ijver bij de lichting van Johan Ernst en andere gelegenheden zoozeer was gaan op prijs stellen. Maar vanwaar, dat hem in de tweede helft van 1617 de noodlottige geschillen zoo na ter harte gingen, indien dat de verklaring moet zijn van zijn werkzaamheid, die in de brieven aan Pauw blijkt? Want die correspondentie loopt slechts over de tweede helft van 1617 en het volgende jaar; de eerste brief is van 8 Augustus. En misschien is het wel juist daar, dat de oplossing moet worden gezocht. Op 4 Augustus was door de Staten van Holland de resolutie genomen, die als de Scherpe vermaard is geworden. Ook tegenover Willem Lodewijk toont zich Maurits over deze daad van

1) Blz. 391.
2) Blz. 398, 400, 407, 432.
3) Blz. 411 vlg., 418.
4) Blz. 418, 421, enz.

onverzoenlijke hardnekkigheid der tegenpartij hevig verstoord [1]).

De scherpe resolutie.

Is het misschien de Scherpe Resolutie geweest, die, meer dan anderer aansporingen of inblazingen hadden uitgewerkt, hem thans uit eigen aandrift met hevigheid partij deed kiezen? Groen's oordeel, dat de godsdienst voor hem de kwestie beheerschte, zou dan verworpen moeten worden. De al te krasse aanmatiging, die hij in de handelwijze der Staten zag, de dreigende scheuring in den staat zou hem hebben beslist. En zeker, daarvoor zijn meer bewijsgronden aan te brengen. Dat later het optreden van den Advokaat en zijn aanhangers te Utrecht voor den Prins den doorslag heeft gegeven — ik wees daarop — stemt er mee overeen. Wij zagen ook reeds, dat onze briefschrijver als het algemeene oordeel geeft, dat sedert 's prinsen partijkiezen de godsdienst nog slechts een voorwendsel heeten mag. En haast beslissend lijkt de volgende uitspraak, later, maanden na de crisis, door Suriano uit zijn mond opgeteekend [2]): „Men zegt algemeen: er moet verstandhouding met den Spanjaard zijn geweest, want de zaak der praedestinatie alleen kan toch de beweegreden tot zooveel kwaadstichting niet zijn geweest, en 't is wel duidelijk, dat zij slechts een voorwendsel was om te geraken tot almacht in het land." Wie bij zijn tegenstander den godsdienst zich niet als waarlijke agens kan voorstellen, zou die zichzelf van haar machtige werking vervuld gevoelen? Maar als men dan in de brieven aan Pauw nimmer een andere leuze ziet aangeheven dan die van „de eenmaal aangenomene en de ware Christelijke Gereformeerde religie", wat blijft er dan anders over dan Maurits te begroeten als een volleerd diplomaat, die de ijdele streeling van den augurenlach weet te ontberen?

---

1) Archives, II, 2, p. 532.
2) U. H. G., blz. 362.

Laat ons het laatste document dat ons ten dienste staat, beschouwen.

Gesprek tusschen Maurits en Suriano 25 Aug. 1618.

Den Zaterdag vóor 27 Augustus had de Venetiaansche resident een merkwaardig gesprek met Maurits. „De prins", zoo schrijft hij, „zei me, dat hij heel wat moeite zal hebben om de geruchten te ontzenuwen, dat hij wou ondernemen alle zaken naar zijn zin te regelen, en meer nog, dat hij met de bedoeling rondging zich meester van 't land te maken. En hier hield hij me de beschouwing voor, dat zijn toestand wel ellendig zijn zou, als hij zulk een gewicht op zich laadde; dat hij nu zonder moeite of last zooveel gezag had als hij wenschte, en gezien en geliefd was; als regeerder daarentegen van dit land, met een aan vrijheid gewend volk, dat onder belastingen gebukt ging, zou hij een slaaf zijn, onbemind en benijd, en hij verzekerde me met aandrang nogmaals, dat hij nooit ter wereld eenige gedachte van dien aard gekoesterd had; hij zou liever willen, dat het Bestand verbroken werd en de oorlog herbegon om in het leger zijn krachten te kunnen aanwenden: dat zou zijn ware voorkeur en zijn wensch zijn."

Onzekerheid over 's prinsen bedoelingen.

Wat meende de prins met die betuigingen, vier of vijf dagen, vóor hij die groote daad van zijn leven volbracht en den man uit zijn weg ruimde, die wel waarlijk *de meester van 't land* geweest was? „Of Z. Exc. iets anders in den zin heeft dan wat zij uitspreekt, kan door niemand zoo gemakkelijk worden uitgevorscht," meent Suriano. Hij aanvaardt dus deze stellige verzekeringen niet zonder voorbehoud. Meende Maurits waarlijk den Venetiaan van 't spoor te leiden? Welk belang kon hij hebben bij het oordeel van dien buitenstaander! Was het niet veeleer de mensch, die sprak, de mensch, die zich beklemd gevoelde door de nadering van een groote daad, die opzag tegen de verdenkingen, die hij er het gevolg van wist, en poogde ze van te voren af te wenden? En waarlijk niet ten onrechte: twijfelde Suriano zelf misschien, in elk geval

weet hij mee te deelen, „dat het publiek oordeelt naar den schijn, en ziende de macht van prins Maurits zelf, de positie van zijn neef Willem Lodewijk en die van zijn neef Ernst Casimir, gelooft, dat hij voor het minst ten bate van zijn broer Frederik Hendrik naar de macht streeft." Toch heeft de uitkomst anders geleerd en de uiting tegenover den resident van Venetië schijnt te bewijzen, dat Maurits ook onmiddellijk vóor zijn staatsgreep zich bewust is gebleven, dat het hem niet om vermeerdering van eigen gezag te doen was. Zoo hij al door den loop der zaken werd gedrongen het zich aan te matigen, hij zelf bevroedde de historische behoefte, die om hem riep, maar half en meende niet meer te doen dan ... dan wat? het land heen helpen door een tijdelijke krisis? een tegenstander omverwerpen, hem straffen beter nog? Of zou zijn eigen bedoeling geweest zijn, te doen verstaan, dat hij slechts voor de zaak der ware religie streed? — men denke dan over de oprechtheid, over de bewustheid van die houding gelijk men wil. Beteekent zijn gesprek met Suriano misschien nog meer? Aarzelde hij? Vond hem de resident in een oogenblik, waarin hij zijn daad niet aandurfde, een uitweg zocht, meende niet door te tasten? Had hij zelfs nu de aansporing van zijn Frieschen neef nog noodig, dien wij bij de gesprekken van deze laatste maanden herhaaldelijk tegenwoordig vinden?

Op al die vragen zwijgt het onverbiddelijk verleden. Hoe wij ook, gegrepen door het machtig mysterie van die voorbijë levens, de teksten nijpen en wringen, zij lossen ons de raadselen niet op. Wij mogen in wat Suriano ons leert een zwakke aanwijzing vinden ten gunste van éene opvatting; elders geeft hij er ons, die voor een andere pleiten. Maurits blijft ons in zijn diepste gedachten verborgen. Hoe nauw wij geluisterd hebben, wij blijven wenschen, dat hij nog duidelijker gesproken had. Wij zouden er de klank van zijn stem en de uitdrukking van zijn gelaat bij willen hooren en zien, om zijn inner-

lijkste wezen te kunnen peilen. Maar wij kunnen den man kennen, zijn geest en zijn karakter, — zijn gedachten niet. En zeker, de geschiedenis staat zoo niet tegenover Maurits alleen. Zij staat zoo tegenover het meerendeel van haar staatslieden, haar veldheeren en veroveraars. Want die allen zijn geen menschen van beschouwing, noch van zelfbeschouwing, maar van de daad [1]). Zij zelf wisten wellicht niet meer van zich dan wij en konden zij uit de dooden opstaan, zij zouden zeer verlegen zijn met de vragen, waarmee de historici gereed zouden staan hen te bestormen. Wat bij den Stadhouder, die den ouden Advokaat ten val heeft gebracht, het geval nog zooveel prikkelender op onze belangstelling doet werken, is het vermoeden, waartoe sommige berichten ons leiden en dat wij uit het slepen door jaren heen der crisis opmaken: dat hij aarzelde, dat er strijd was in hem. De uiting die Suriano vermeldt, aan den vooravond van de beslissing, versterkt dat vermoeden, — misschien.

De beslissing ophanden.

De tijden waren overrijp geworden. Reeds nu kon onze briefschrijver opmerken: „'t Is of alleen op naam van Z. Exc. tegenwoordig de zaken worden geleid. De liefde van het volk te hemwaart blijkt wel duidelijk. Ook lieden van die eigen partij tieren thans tegen Barnevelt en zij vooral, die vreezen uit de regeeringen van de steden Leiden, Haarlem, enz. te zullen worden verwijderd. Zelfs leden van de Admiraliteitscolleges worden op enkele verdenking van tot de andere partij te behooren vervangen."

---

1) Niet onaardig is in dit verband de klacht van Louise de Coligny, dat Maurits en Fred. Hendrik „zulke luie brieveschrijvers" zijn. „*Certes il ne se peut rien voir de plus paresseux à écrire qu'ils sont, et demeurent toujours en ces belles maximes: qu'il n'y a rien au monde de plus inutile; que vous savez bien qu'ils vous aiment* (— de brief is nl. gericht aan een stiefdochter van de schrijfster, halfzuster der beide heeren —) *et qu'ils sont à votre service; que c'est tout ce que vous peuvent représenter leurs lettres.*"

Lettres de Louise de Coligny, princesse d'Oranges, à sa belle-fille Charlotte Brabantine de Nassau, duchesse de la Trémoille, publiées... par Paul Marchegay, 1872, p. 37.

De brief van 27 Augustus 1618, waarin dit alles stond, was sedert twee dagen over Amsterdam en Keulen met den wekelijkschen bode naar Venetië gezonden, toen Suriano het noodig vond met den bode over Antwerpen opnieuw een schrijven mee te geven. Hij had de gevangenneming van den Advokaat en van de pensionarissen van Rotterdam en Leiden te berichten. De gevangenneming.

§ 3. Onderhandelingen over een bondgenootschap.

Suriano was nog maar weinige maanden in Den Haag, of hij werd gewikkeld in besprekingen over de wenschelijkheid om de verhouding der beide Republieken op vaster grondslag te regelen. Ofschoon zijn instruktie op dit punt niets inhield, voorzag men te Venetië heel goed, dat er van den kant der heeren Staten niet lang gezwegen zou worden en men schreef den secretaris voor, dat hij zich tegenover mogelijke openingen met behoedzaamheid zou uitlaten zonder zich tot iets te binden.

Inderdaad, het was te verwachten, dat de Nederlandsche staatslieden gebruik zouden maken van de aanwezigheid van een min of meer officieel vertegenwoordiger van het Venetiaansch gemeenebest. De overeenstemming der belangen ten opzichte van de Europeesche politiek maakte een bondgenootschap mogelijk en het belang der Staten om door een nieuw verbond hun rang als vrije mogendheid te staven sprong in 't oog. Reeds in 1596 hadden de Staten-Generaal gepoogd grooter belang te geven aan de zending van een Venetiaan door hem met den titel van gezant te noemen, die door zijn regeering was vermeden. [1]). De betrekkingen, in dat jaar ingeleid, waren door onze Republiek niet verwaarloosd en ook de *Serenissima* maakte avances tegenover den jongen staat, die zoo dapper de leiding nam in den gemeenschappelijken strijd tegen Habsburg Vroegere pogingen.

1) De Jonge, a. w., blz. 4.

en die zich juist in het begin der 17de eeuw als zeemogendheid ook in de Middellandsche Zee deed gelden. Men beantwoordde van hier de tegemoetkoming gretig en zoo kwam het tot de zending in 1609 van den heer Van der Mijle als buitengewoon ambassadeur van de Staten-Generaal naar den Doge van Venetië. Maurits en Oldenbarnevelt hadden zich gelijkelijk voor deze zaak ingespannen. Het bleek echter, dat men de bereidwilligheid der Venetianen om tot regelmatiger betrekkingen te komen had overschat. Terwijl Van der Mijle, die trouwens door de gezanten van den Spaanschen koning en van den Paus duchtig werd tegengewerkt, sprak van het aanknoopen van nauwere betrekkingen, waartoe zijn zending leiden kon, bepaalde de Doge zich tot algemeenheden en ook de edelman, die — en niet zeer spoedig — ter beantwoording van het bezoek werd overgezonden, had tot verdere stappen geen last. De Staten-Generaal hadden nog een kommissie van vier leden benoemd om uit hem te verstaan, of hij niet tot het sluiten van nadere alliantie gemachtigd was [1]), maar de uitkomst was teleurstellend. Behalve dat er te Venetië een niet onaanzienlijke Spaansch- en Pausgezinde partij bestond [2]), de staatkunde der oude Republiek was over 't geheel te voorzichtig en te conservatief om een verbond met ketters, met rebellen van Spanje, met de jongste onder de machten van Europa te gedoogen. Tenzij onder zwaren druk der omstandigheden. Dààr wachtten de Nederlandsche staatslieden de *Serenissima*.

Terughouding der Nederlanders.

Het spreekt vanzelf, dat zij thans, nu er na Lionello opnieuw een secretaris herwaarts kwam mededeeling doen van den nood der Republiek, meenden, dat de tijden vervuld waren. En toch, vlot liepen de zaken nog allerminst. Geen der beide

---

1) De Jonge, a. w., blz. 49.

2) Bapt. Nani, *Historia della Republica veneta*, I, p. 155 (bij De Jonge, a. w., blz. 108).

partijen was van zins de andere grooter voordeel toe te staan dan onvermijdelijk zou blijken.

De Venetiaansche regeering toonde tegenover haar gemachtigde met zeker ongeduld voorstellen te verwachten omtrent wederzijdsche „zending van gezanten of andere vertegenwoordigers" en gelastte hem bij voorbaat, haar bereidwilligheid te betuigen daartoe mee te werken. Uitingen als door leden van de Staten-Generaal nog onlangs in vol vertrouwen tot Lionello waren gedaan, gaven den Senaat eenig recht te meenen, dat zijn vertegenwoordiger slechts een vinger zou behoeven uit te steken om de Hollanders te zien toevliegen [1]). Ditmaal echter bleven dergelijke voorstellen uit. Men had de zaken hier, schijnt het, anders leeren inzien. Waarom antwoordde, zal men gedacht hebben, nu eerst de *Signoria* niet op de duidelijke taal, die men tot den vorigen secretaris had gesproken! Zoo kreeg Suriano in zijn gesprekken met meer en minder invloedrijke staatslieden wel den indruk, dat men het bondgenootschap wenschte, maar elke officieele opening bleef achterwege. De ondervonden afwijzingen hadden voorzichtig gemaakt. „Men weet niet wel", zoo zei „een aanzienlijk bewindman" tot den Venetiaan, „hoè de zending van uw persoon te beantwoorden. Het leek een geschikte aanleiding om tot correspondentie te geraken, maar wel beschouwd is het niet gemakkelijk. De *Serenissima* heeft haar eischen, wij de onze. Gij zijt als buitengewoon agent gezonden; er is geen aanleiding van onzen kant een buitengewoon agent te zenden. Wel hebt gij hier een huis gehuurd, maar in de brieven van uw regeering zijt gij nog niet met den titel van *resident* genoemd..." De Staten wilden blijkbaar niet weer de eersten zijn.

Opening door Aerssens.

Toch had reeds enkele weken voor dit gesprek, dat midden December voorviel, een ander plaats gehad, dat heel wat rech-

1) U. H. G., blz. 51 vlg.

ter op het doel scheen aan te sturen. „Woensdag", zoo schrijft Suriano op 28 Nov. 1616, „heb ik bezoek ontvangen van den heer Aerssen, die gezant in Frankrijk is geweest. Hij gaf voor mij te bezoeken vanwege de oude kennis van het Fransche hof, maar begon aldra over den dreigenden voortgang van Spanje en hoe noodig het is zich daar uit alle macht tegen te verzetten. Hij betoogde het belang voor de Serenissime Republiek om thans in nauwer vriendschap met deze Staten verbonden te zijn, Maar hij wist heel wel, dat het aan de Staten stond de eersten te zijn met het doen van opening: zoo eischt het de eer der Venetiaansche Republiek, soeverein van 13 eeuwen. Hij voegde er bij, dat hij met prins Maurits over deze zaak gesproken had en dat die het met hem eens was. Voorts betoogde hij in den breede het belang van beide mogendheden en wees op de verbonden van de Staten met Engeland, met de Duitsche vorsten en met de Hanzesteden." Het spreekt vanzelf, dat Suriano antwoordde met al de vaagheid, waarover een Italiaansch diplomaat beschikt. Indien volgens Aerssen zelf de Staten moesten beginnen, diende men wel te wachten, tot zij zich lieten hooren. En zij zwegen. Hoevele heeren den Venetiaan ook over de zaak spraken, hoezeer zelfs de prins, dien zijn vertrouweling reeds in 't debat had gebracht, ook persoonlijk zich ten gunste van een verbond uitliet, officieel geschiedde er niets. Aerssen bekende in 't volgende jaar spijtig, dat de zaak niet opschoot. Sommigen beweerden, zoo zei hij, dat Van der Mijle in 1610 reeds opening had gedaan en dat thans het woord aan de *Serenissima* was; maar dat was zijn meening niet.

Oldenbarnevelt houdt tegen.

Hij wist echter nog een reden voor het talmen. „Behalve door de natuurlijke langzaamheid van dit bewind," liet hij zich reeds in Januari 1617 uit, „ontstaat het uitstel door zeker iemand, die gezag heeft in de Statenvergadering: ik bedoel den heer Barnevelt. Eerst wanneer hij de zaken naar zijn

persoonlijke en familie-belangen heeft geregeld, zal men spreken", „en hij deed verstaan", zoo vervolgt de briefschrijver, „dat de heer Barnevelt in geval van zending naar Venetië wil, dat de bekleeder van den post een afhangeling van hem zij". Ook van andere zijden hoorde Suriano, dat de godsdiensttwisten beletten tot overeenstemming te komen.

De Staten-Generaal, om kort te gaan, bleken niet bij machte het eens te worden over een voorstel, waarmee de onderhandelingen konden worden geopend. Oldenbarnevelt in 't bizonder werkte tegen. Maar zelfs Aerssen geloofde niet, dat hij dit uit beginsel deed; ook hij hield het er voor, dat de Advokaat zoo goed als de anderen de wenschelijkheid van het verbond gevoelde. Slechts de onderlinge naijver belette tot een besluit te komen, dat één der beide partijen zich voor de uitvoering had kunnen ten nutte maken. En inderdaad, gelijk wij zien zullen, Aerssen zag juist. De Advokaat wachtte; en toen hij het oogenblik gekomen achtte, handelde hij.

Maar wachtte hij waarlijk slechts, totdat hij — zooals zijn vijand insinueert — in de vergadering de zaken naar zijn zin geschikt vond? Het schijnt wel, dat er nog andere omstandigheden waren, die hem beslisten. In verband met de uiting van „den aanzienlijken bewindsman", die ik vermeldde, — dat Suriano den titel van resident nog niet had, — lijkt het mij opmerkelijk, dat Oldenbarnevelt zijn terughouding aflegde (men zal straks hooren in welker voege), geen week nadat voor de eerste maal de secretaris een propositie onderteekend had als „Venetiaansch resident bij de heeren Staten-Generaal". De heer Magnus van Zeeland had Suriano reeds verzekerd, dat die onderteekening met genoegen was opgemerkt. Zou het talmen van den geslepen staatsman niet ook op het uitlokken van dit voordeel zijn berekend geweest?

Er was trouwens meer dan dit. In de laatste week van Juni 1617 deed Suriano op last van zijn regeering in de Staten-

Generaal een mededeeling, waaraan men te Venetië niet ten onrechte groot gewicht hechtte. De Spaansche gezant bij de *Serma*, aldus verklaarde de secretaris, had in een stuk, aan het *Collegio* gericht, geprotesteerd tegen het huren van de troepen onder Johan Ernst, en daarbij de Staten genoemd *„ribelli di Spagna.”* De Nederlandsche heeren trachtten zich goed te houden, volgens Suriano, maar het woord maakte indruk. Geen wonder, dat zij zich door een zoo duidelijk blijk van den ongefnuikten overmoed der Spanjaarden geprikkeld voelden tot bijstand aan dier vijanden: een subsidieverdrag met Savoye — waarover aanstonds meer — ging er door onder den verschen indruk van deze tijding. En meer nog: dat zij er prijs op stellen moesten, wanneer zij den eerbiedwaardigen staat, ten overstaan van wien de beleediging geuit was, door een bondgenootschap konden doen getuigen van hun onafhankelijkheid. En dan, hoe gunstig leek het oogenblik om de Serenissime Republiek haar trots te doen verzwelgen! Want de oorlog ging slecht voor Venetië. 't Was in de dagen, dat de Adriatische Zee beheerscht werd door de vloot van Ossuna en de Venetiaansche schepen in de havens als geblokkeerd lagen.

Zoodoende werd in de volgende weken Suriano meer dan ooit met betoogen over de wenschelijkheid van een verbond bestormd. Maar hij zag zich thans eerst recht tot terughouding en ontwijken genoopt, want Oldenbarnevelt was uit zijn hoek gekomen en had de onderhandelingen geopend.

Opening door Oldenbarnevelt.

Reeds den 27sten Juni schreef Suriano, dat de Advokaat in duidelijke bewoordingen gezegd had, dat het verbond noodig was. Hij had toen echter op 's residenten antwoord, dat het slechts aan de heeren Staten stond een duidelijken wensch te uiten, een andere wending aan het gesprek gegeven, „daar het zijn gewoonte niet is te blijven bij een onderwerp waarover hij zijn meening niet zoo spoedig wil verklaren.” Enkele dagen daarop had hij, in de volle Statenvergadering,

antwoordende op een propositie van Suriano, nog duidelijker gesproken en de Venetiaan had van de geboden gelegenheid gebruik gemaakt om te verzekeren, dat de geneigdheid zijner meesters goed was, en te verzoeken, dat de heeren zich duidelijk zouden uitlaten, opdat men te Venetië zou weten, waaraan men zich te houden had.

Den 3den Juli had dan een samenkomst plaats tusschen Van der Mijle en den Venetiaanschen diplomaat, waarbij de eerste formeel opening deed uit naam van zijn schoonvader en voorstellen tot een bondgenootschap. Suriano stelde de punten der bespreking op schrift, opdat men er te Venetië te beter over zou kunnen oordeelen. Zijn memorie behelst het volgende:

Indien de Serme Rep. den vasten wil heeft tot het verbond te geraken, dan geve zij haar meening over de voorwaarden te kennen.

Men wil hier kontrakteeren voor een zoo groot mogelijken termijn, b.v. voor 15 of 20 jaren.

De Staten zijn bereid de Serme Rep. te steunen met 20 weluitgeruste en niet te kleine schepen, die zij gedurende dezen en elken volgenden oorlog van de S. R. op eigen kosten tot haar hulp zullen onderhouden.

Wanneer de Serme Rep. haar besliste bedoeling om tot het verbond te geraken te kennen geeft, zal men hier met het zenden van die vloot niet wachten, tot het inderdaad gesloten is, aangezien dat nog vrij wat tijd zou kunnen vorderen en men weet, dat de behoefte der Serme Rep. nijpend is.

(Deze bepaling was — handig genoeg — blijkbaar berekend op het opwekken der begeerigheid van de Venetiaansche regeering, die op het oogenblik oorlogsschepen zoo goed gebruiken kon).

Daar de mogelijkheid bestaat, dat de koning van Spanje door deze hulpverleening vertoornd de Staten oorlog zou aan-

doen, en ook na afloop van het Bestand de oorlog ten laste der Staten zal komen, moet de hulpverleening wederkeerig zijn; in dezer voege:

Wanneer de Staten in oorlog zijn en de Serme Republiek niet, dan zal zij 50000 Hongaarsche dukaten (200.000 gld.) per maand geven.

Wanneer beide landen in oorlog zijn, zal de Serme Republiek slechts 30000 Hongaarsche dukaten geven, maar de Staten de volle 20 oorlogsschepen stellen.

Wanneer er naar Venetië een gezant gaat, zal die worden ontvangen op dezelfde wijze, als met den heer Van der Mijle is geschied.

Eigenmachtigheid van Oldenbarnevelt.

Deze voorstellen hadden één groot bezwaar. Zij gingen niet uit van de Staten-Generaal. Aerssen, al was hij met veel gewichtigheid begonnen, had het niet gewaagd voort te gaan, toen het hem moest blijken, dat de heeren Staten zoo voetstoots niet volgden. Hoe Maurits ook vóór de alliantie gestemd was, het denkbeeld schijnt niet bij hem te zijn opgekomen om op eigen macht te handelen. Anders Oldenbarnevelt. Die achtte zijn gezag toereikend om als mogendheid met mogendheid met het *Collegio* te onderhandelen, zeker dat de onderhands vastgestelde basis door de volgzame Statenvergadering zou worden aanvaard. Met den grootsten nadruk verzocht Van der Mijle, dat Suriano de zaak geheim zou houden. „Maar, al was dit een onderhandsche bespreking, ik kon", zoo schrijft de secretaris [1]), „zeker zijn, dat zij met eenigen van de aanzienlijksten en schrandersten van dit bewind was overlegd; daar hij (Oldenbarnevelt) naar zijn aard niet licht een misstap doet, om den goeden naam van zooveel jaren niet te bederven, zoo had hij gesproken, naar hij de zaak bevonden had . . ." Wie zouden die „aanzienlijken en schranderen" geweest zijn? Niet tevreden met de algemeene aansporing tot

---

1) U. H. G., blz. 205

geheimhouding, die Oldenbarnevelt zelf, toen hij na de onderhandeling door zijn schoonzoon te hebben doen inleiden met Suriano openlijk over de zaak sprak, herhaalde, waarschuwde Van der Mijle nog eens opzettelijk ook met Maurits niet van 't geval te reppen. Blijkbaar had men hem en zijn aanhang buiten de zaak gehouden. Waarom? Het ligt voor de hand, dat de Advokaat bedoelde het verbond alleen te sluiten, niet alleen (men herinnere zich Aerssens' uitlating) om te beter den toestand te beheerschen en een volgeling — Suriano veronderstelt reeds Van der Mijle — tot den nieuwen gezantschapspost te kunnen doen benoemen, maar ook om voor zich alleen de eer van de door allen gewenschte alliantie te innen. Wie weet dacht hij er zijn geschokte positie mee te herstellen. Men bedenke, dat in den mond zijner tegenstanders niets zoo bestorven lag als het verwijt van Spaanschgezindheid. Welk een antwoord zou het verbond met de *Serenissima* zijn!

Oldenbarnevelt's positie bemoeilijkt.

Een dergelijke handelwijze intusschen, welker politieke immoraliteit door de verbittering van den partijstrijd verklaard moge worden, was voor den berekenenden staatsman zelf, „wiens aard het niet was licht een misstap te begaan", niet zonder gevaar. Wàt, als de Venetiaansche regeering, 't zij om wat reden — omdat haar gevaren verminderden, of uit wantrouwen in 't gezag van de eigenmachtige onderhandelaars, of eenvoudig omdat de partij die in den Senaat het denkbeeld van het verbond uit beginsel bestreed, de overhand verkreeg — niet meewerkte? Van der Mijle had aangedrongen op den meest mogelijken spoed, hij had zelfs in overweging gegeven de voorstellen door een renbode te doen overbrengen. Hij herhaalde zijn aansporingen in de volgende weken telkens en toonde bij het uitblijven van antwoord uit Venetië een toenemend ongeduld. Niet zonder reden! De zaak was nu zoover gekomen, dat al de Haagsche politici met Suriano over

het verbond spraken en zich verbaasden over zijn vaagheid en ontwijkend antwoorden. Men begreep den stilstand niet, nadat toch ter Statenvergadering de wederzijdsche gezindheid zoo duidelijk was uitgesproken. Oldenbarnevelt kon niet spreken. Maar hem beschuldigden aldra zijn tegenstanders de eigenlijke oorzaak te zijn. Zooals reeds vroeger Aerssen beweerd had, dat de Advokaat tegenwerkte, zoo vond dit gevoelen thans meer en meer ingang. Op deze wijze bemoeilijkte de zaak zijn benarde positie meer dan dat zij uitkomst bracht. Tevergeefs het aandringen van Van der Mijle: de *Signoria* zweeg.

En terwijl de Advokaat wachtte op het antwoord, overlegden verscheiden leden van de Staten-Generaal andere wijzen om tot het doel te geraken. De heer Joachimi van Zeeland spoorde uit naam van vele collega's Suriano aan, dat hij van zijn regeering volmacht zou vragen; en aan de Ser^{me} Republiek stond het de voorwaarden te noemen: zij verkeerde in nood, haar zou de hulp gelden. Het spreekt vanzelf, dat de Venetiaansche diplomaat hier niet in trad. Het was al de vraag, of men Oldenbarnevelt als vertegenwoordiger van den Nederlandschen staat mocht aanzien; Joachimi had geenerlei aanspraken.

Een andermaal was het een Friesch heer — men merke op, hoe het telkens afgevaardigden van zeer contra-remonstrantsche gewesten zijn —, die op soortgelijke wijze met den resident sprak. „De Ser^{me} Republiek", zeide ook hij, „weet beter dan wij, wat zij noodig heeft. Laat zij u volmacht geven tot onderhandelen. Wij zullen dan een kommissie uit de Staten-Generaal benoemen." Maar Suriano antwoordde, dat hij slechts tot aanhooren gemachtigd was.

Wantrouwen. Zoo wies het ongeduld, en daarmede het wantrouwen. Hoe zeer men den Advokaat van Holland verdacht hield de overeenstemming tegen Spanje tegen te werken, is mij uit niets

zoo klaar gebleken als uit een poging van den heer Monthou, afgezant van den hertog van Savoye, om hem om te koopen. Toch heb ik geenerlei aanduiding gevonden, dat Oldenbarnevelt inderdaad dien vorst slecht gezind was.

Savooysche kwestie.

De zaak was al lang aanhangig. Voortdurend had onze secretaris uit naam van zijn regeering er bij de Staten-Generaal op moeten aandringen, dat zij toch Savoye niet aan zijn lot zouden overlaten. De Republiek van S. Marco steunde den in 't nauw gedreven vorst met zware subsidies; de heeren Staten moesten bedenken, dat ook hun belang ermee gemoeid was: Savoye tenondergebracht beteeken de Habsburg in Italië oppermachtig. Oldenbarnevelt had vroeger bij soortgelijke aanbevelingen van Venetië of van Engeland steeds opgemerkt, dat de bezorgde vrienden dan zelf niet moesten achterblijven [1]): tegenover Carleton, die ook nu de zaak van Savoye behartigde, kon hij dat herhalen; Venetië deed thans wat het kon. Niettemin wees hij Suriano telkens weer op de zware lasten, die onze staat te torsen had, en hoe men reeds door het onderhoud van zooveel duizend manschappen in het Guliksche de Italiaansche oorlogen van de inmenging van evenveel duizendtallen van Spanjaarden onthief. Evenwel, hij begreep zeer goed het belang van het behoud van het hertogdom en bij werkelijk gevaar zou hij geen steun onthouden. Suriano maakte althans keer op keer melding van zijn verontruste belangstelling, wanneer slechte geruchten over den gang van zaken hier de ronde deden. Toen hij in Januari 1617 kon meedeelen, dat de hertog besloten had een gezant te zenden (hij had zelf tot dat besluit bijgedragen door over te brieven, dat men hem hier te verstaan had gegeven, dat de vorst zich te kort deed door het na te laten), antwoordde Oldenbarnevelt zelfs „met deze precieze woorden": „Hij zou

---

1) Vgl. Johan van Oldenbarnevelt, door J. L. Motley, vert. en met aant. voorzien door M. L. van Deventer, dl. II, blz. 23.

zeer te gelegener tijd komen." En Suriano merkt op, om relief aan die uiting te geven: „Deze staatsman is gewoon weinig te zeggen; maar hij wil dàt terdege verstaan hebben." De heer De Monthou, die in Maart 1617 in Den Haag verscheen om in de Staten-Generaal namens den hertog van Savoye hulp tegen de Spanjaarden — liefst in troepen — te verzoeken, beschouwde dan ook den Advokaat aanvankelijk volstrekt niet als een tegenstander. Zeker, deze onderhield hem over eenige bezwaren, die tegen de hulpverleening bestonden. Maar de Savoyaard was tevreden in de verwachting, dat men hem ter wille zou zijn na zijn terugkomst van de vorsten der Unie, — naar wier vergadering te Heilbronn hij nu eerst vertrok. Suriano vernam echter, dat men den steun afhankelijk zou stellen van de beslissing te Heilbronn: en dat de Duitsche vorsten iets zouden doen, was, gezien hun weifelachtige slapheid, zeer onwaarschijnlijk. Inderdaad keerde Monthou in Mei met niets dan vage toezeggingen terug. Er was toen evenwel elders iets gebeurd, dat de zaak van zijn meester zeer ten goede kwam. In Frankrijk was de maarschalk d' Ancre vermoord, waardoor de partij van den hoogen adel tot grooten invloed aan het hof kwam. Dat baatte niet alleen rechtstreeks, doordien nu Frankrijks macht misschien voor Savoye zou worden in het spel gebracht (— dat verwachtten zoowel de prins als de Advokaat —), maar ook middellijk: wanneer Frankrijk voorging, zou men het hier te lande minder gevaarlijk volgen vinden. Dat gold vooral voor Oldenbarnevelt. Wel was die uiteraard voorzichtiger dan Maurits, die de ruiters van kolonel Van Gent, voor de Fransche heeren geworven, welke nu door den dood van d'Ancre nutteloos en dientengevolge beschikbaar waren, wilde huren ten behoeve van Savoye, zonder zich erom te bekommeren, ja wenschende, dat daardoor het Bestand verbroken mocht worden. Maar steun in geld werd nu aldra met zekerheid in 't uitzicht ge-

steld. En aan het laatste talmen en treuzelen, voorzoover men dat aan andere oorzaken dan de bekende traagheid der staatsmachine mag toeschrijven, kwam een einde met de reeds besproken mededeeling door Suriano van de beleedigende uiting van den Spaanschen gezant te Venetië. Den 11den Juli werd een niet onbelangrijk subsidie toegestaan. Ik herhaal, dat mij van vijandschap van Oldenbarnevelt in de relazen van den Venetiaanschen resident nergens is gebleken. Niettemin werd Monthou ertoe geleid, achter de traagheid van den ontvanger-generaal in 't uitbetalen der beloofde som tegenwerking van den Advokaat te zoeken, — zeker een vrij overbodige ergdenkendheid voor wie met de misstanden der toenmalige staatsinrichting bekend is.

Monthou tracht Oldenbarnevelt om te koopen.

Hoe het zij, Suriano kon ook aan den Savooyschen zendeling tot rechtvaardiging van Oldenbarnevelt het geheim der voorstellen tot een alliantie niet verklappen, en Monthou, doorgaand op zijn denkbeeld, kwam er toe, onzen grooten staatsman plompweg 1000 Hongaarsche dukaten [1]) aan te bieden ten einde zich zijn medewerking te verzekeren. „Het was onmogelijk hem het geld te doen aannemen", zegt Monthou tot Suriano, „al bleef de zaak ook tusschen hem en Zijne Hoogheid, ook den hertog wilde hij geen slecht denkbeeld van zich en van dit land geven, alsof door zulke middelen hier de zaken moesten worden bevorderd." En de Savoyaard voegde er naïef aan toe: „Ik had zeker gedacht, dat hij niet weigeren zou. Toch heb ik geen spijt het gewaagd te hebben, om mij zijn genegenheid te verwerven." —

Ongeduld van Oldenbarnevelt.

Dat Oldenbarnevelt door de hardnekkigheid van dezen argwaan werd gekweld, laat zich begrijpen. Suriano zegt het trouwens met zooveel woorden en het blijkt ten overvloede uit de dringende ongeduldigheid, waarmee Van der Mijle om

1) 4000 gld.

het antwoord aanhield. Hij kwam hooren na aankomst van den gewonen bode uit Italië. Hij begon er over bij elke ontmoeting.

De Senaat gaat niet op de voorstellen in. En ten slotte bracht het antwoord geen heil. In een brief van 4 Augustus, dien Suriano een goede veertien dagen later ontving, gelastte de Senaat ten laatste zijn vertegenwoordiger aan de heeren Van der Mijle en Oldenbarnevelt te verklaren, dat hem het voorstel van een verbond aangenaam was en dat hij gaarne de zending van een gezant (die op behoorlijke ontvangst kon rekenen), tegemoet zag om nader te onderhandelen. De beteekenis van deze hoffelijke frazes was maar al te duidelijk. In enkele woorden, voor zijn resident alleen bestemd, verklaarde de Senaat ze overigens onbewimpeld.

„De verzoeken tot u door Van der Mijle, eveneens op last van Barnevelt, gericht, dat gij van deze aangelegenheid niets tot prins Maurits zeggen zoudt, zijn ons een aanleiding u te zeggen, dat, wanneer in deze onderhandeling moet worden voortgeschreden, zekerheid niet ontbreken mag, dat gezegde prins Maurits van alles meeweet en er mee instemt, want zonder hem kan niets goeds tot stand komen." [1])

Oldenbarnevelt had het gevaar, dat zijn positie in de laatste jaren bedreigde, onderschat [2]). In de oogen van zoo voorzichtige en wereldwijze lieden als de leiders van den Venetiaanschen staat kon hij niet meer gelden voor den vertegenwoordiger bij uitnemendheid van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, die voor volgen kon instaan, waar hij voorging. Voorzichtiger overigens toonden zich de *eccellentissimi* te Venetië

---

1) *Del. Sen. Secr.*, dl. 109. bl. 321.

2) In Febr. 1616 reeds had Du Maurier geschreven: „*Il est impossible de vous dire quelles jalousies regnent entre eux icy, et combien il nuiroit au plus puissant d'entr' eux de s'estre advencé de la moindre ouverture sans préalable resolution en leur assemblée, ne voulant qu'ancun s'attribue autorité de parler pour tous, si tous n'en ont dit leur advis.*" Ouvré, a. w., 243. — 't Is waar, dat Du Maurier sprak naar aanleiding van zaken, waarover heel wat dieper verschil van meening bestond dan thans over het Venetiaansch bondgenootschap.

dan de man zelf, op wiens inlichtingen zij moesten afgaan. Want Suriano had bij alle bescheidenheid meer dan eens te verstaan gegeven, dat naar zijn meening het met Oldenbarnevelt te wagen was. Onmiddellijk na de opening had hij reeds als zijn oordeel gegeven, dat, „waar de heer Barnevelt zich zoover had uitgelaten en de zaak door een vertrouwbaar tusschenpersoon als zijn schoonzoon Van der Mijle was voorgesteld, de onderhandeling op goeden grondslag rustte" [1]). En herhaaldelijk had hij er daarna op gewezen, dat ondanks alle oneenigheid het gezag van den Advokaat groot bleef, dat een zaak die door hem geleid werd, vertrouwen verdiende; zelfs had hij een uiting van den prins aangehaald om te bewijzen, dat Oldenbarnevelt de man was waar 't op aankwam [2]). Dat alles had te Venetië zijn uitwerking gemist. Men vreesde er te zeer zich te vergrijpen en zich op eenmaal mogelijk in de binnenlandsche twisten der jonge Republiek gemengd te vinden om zelfs voor het lokaas van de 20 oorlogsschepen, door den Advokaat voorgehouden, te bezwijken. Suriano kreeg de stellige opdracht om onder schoonschijnende voorwendsels als het vergevorderde jaargetij het aanbod om ook vóór de formeele sluiting van het verdrag een hulpvloot te zenden, af te wimpelen.

Trouwens, men kon gemakkelijk behoedzaam zijn, te Venetië: de nijpendste nood had losgelaten. De Napolitaansche vloot was uit den *Golfo* weggevaren en men onderhandelde

---

1) U. H. G., blz. 207 (verknoeid).

2) 1 Aug. 1617 beschrijft Suriano een onderhoud met den prins. Deze had naar aanleiding van het slepen van de zending van een vertegenwoordiger gezegd: „Er zijn er die wat meer dan anderen vreezen den koning van Spanje te ontstemmen." En over 't verbond: „dat hij wist, dat allen er vóór gezind waren; er was van gehandeld; maar de ziekte van den heer Barnevelt had de zaak weer doen stokken." — „Zoo ziet men ook uit het spreken van den prins", besluit Suriano, „dat het gezag en de leiding van zulk een belangrijke zaak bij dezen staatsman berusten." — De gevolgtrekking is tendentieus en de resident laat na te wijzen op den argwaan, die uit Maurits' eerst vermelde uiting blijkt.

zelfs over vrede. De Nederlandsche schepen waren dus al minder dringend noodig en men behoefde geen haast meer te maken met een overeenkomst.

Geen vertrouwen in Oldenbarnevelt's gezag.

Maar voor den ouden staatsman verzoette deze bijkomstigheid nauwelijks de bitterheid der boodschap, waarmee Suriano belast was. Het wantrouwen in zijn gezag sprong in 't oog. En door een toespeling van den resident tegenover Van der Mijle, dat medeweten van Maurits onmisbaar was, bleek het eerst recht onmiskenbaar. Van der Mijle antwoordde daarop, dat „hij geloofde, dat" zijn schoonvader er met Zijne Excellentie over had gesproken. Verder „meende" Suriano uit Van der Mijle's spreken „te mogen opmaken", dat ook hijzelf er den vorigen dag met Maurits over had gehandeld; en ook „begreep hij," Suriano, uit een onderhoud met den prins „heel wel", dat deze „van den aanvang af van de zaak had geweten." Dat was te veel willen bewijzen! Uit geen van de gesprekken, die de resident met zijn gewone nauwgezetheid weergeeft, blijkt overtuigend, dat Maurits van de zaak op de hoogte geweest was of zelfs maar was. Suriano's gretigheid het te gelooven wordt, dunkt mij, verklaard uit zijn begeerte om het verwijt, dat hij zich te ver met een hachelijke zaak had ingelaten, te ontgaan.

Oldenbarnevelt overigens verborg zijn teleurstelling. Hij was voorbereid, want Van der Mijle had het nieuws vóor hem vernomen: die bevond zich bij Suriano om te vragen, of er nog geen antwoord was, toen de brief aankwam. Hij was een oogenblik „verslagen." Zijn schoonvader, bij 't onderhoud van den volgenden dag, „haalde de schouders op" en hernieuwde zijn verklaringen, dat z. i. voor de gemeene zaak niets nuttiger zou zijn dan een hecht verbond tusschen de twee Republieken; 't was waar, voorts, dat de winter nabij was, maar men kon toch beginnen met iets te doen; het zenden van een gezant ten slotte was een voortreffelijk iets, maar het zou tijd

kosten en niet zoo gemakkelijk te schikken zijn zonder een stellige toezegging van den kant der *Serenissima* over haar bereidheid tot het verbond.

In het onderhoud, dat Suriano in die dagen met Maurits had, uitte ook die nogmaals zijn verlangen naar de alliantie [1]). Suriano betoogde de wenschelijkheid van het zenden van een gezant, waarop de prins antwoordde met een verzuchting, dat de Ser[me] Rep. gemakkelijk besluiten kon nemen, maar dat zulks hier heel wat voeten in de aarde had. De waarheid van die bewering zouden de feiten staven.

De zaak rust. Voorloopig was het bondgenootschap als actueele kwestie van de baan. Men ging voort met van weerskanten vaagweg de nuttigheid zoowel als de eigen bereidwilligheid te betogen, maar er was geen opschot in de zaak. In Italië schenen de gebeurtenissen een vreedzamen keer te nemen. Dat was voor de Nederlanders niet aangenaam. „Uw vrede beteekent onze oorlog", zei een der heeren Staten tot Suriano en dat gevoelen was algemeen. Maar de vrede doofde bij de Venetianen tevens het toch reeds flauwe vuur voor de overzeesche alliantie. Dat sprak zoo vanzelf, dat de resident op het vernemen, dat de vrede inderdaad tot stand was gekomen (in November '17), eigenmachtig besloot juist ontvangen bevelen van zijn meesters omtrent nader aandringen in de bewuste zaak, die door een tijdelijk haperen der onderhandelingen waren ingegeven, niet uit te voeren. Maar toen een paar dagen later een tweede renbode kwam berichten [2]), dat ondanks den vrede de goe-

---

1) „Maurits zei, „dat hij een verbintenis tusschen de Republiek en deze Staten steeds wenschelijk had geacht, en dat hij er steeds toe zou raden, omdat hij vond, dat ze in beider belang was: zulke bondgenootschappen tusschen Republieken toch waren duurzaam en vast; nooit sterven zij en hebben een geregeld bestuur, terwijl verbonden met vorsten altijd aan verandering onderhevig zijn, of door wisseling van vorst, of door omslaan van de stemming", enz. enz. — Het is niet onaardig juist Maurits zoo den lof van den republikeinschen staatsvorm te hooren zingen.

2) Het afwisselen der berichten was daarmee nog niet ten einde. Carleton vergeleek de geruchten van vrede en oorlog uit Italië met een anderdaagsche koorts. *Letters*, 214.

verneur van Milaan en de onderkoning van Napels voortgingen met de vijandelijkheden en dat de toestand zich kwaad liet aanzien, toen kwam op eenmaal het vraagstuk wederom aan de orde.

Opnieuw aanhangig.

Maurits liet zich nu, bij het onderhoud waarin Suriano hem van de tijdingen uit Italië mededeeling kwam doen, met de meeste beslistheid uit, dat tegen de eeuwige onbetrouwbaarheid der Spanjaarden een hecht verbond het eenige middel was. De instemming van Suriano, die thans van zijn regeering de opdracht had, „de heeren aan te zetten tot grooter geneigdheid om steeds meer met ons samen te gaan en voor het gemeen belang samen te werken", [1]) moedigde den prins aan en hij vervolgde: „Dat zou den koning van Spanje in 't nauw brengen, want het is gemakkelijk hier vandaan de Ser^{me} Rep. met oorlogsschepen te helpen: deze heeren hebben de zee open, en er is geen moeite met passen als in Grauwbunderland .... Ik heb vaak aan 't zenden van een gezant gedacht, maar met die verwenschte oneenigheden is het onmogelijk geweest een gunstig oogenblik te vinden.... Misschien zal deze zaak nu spoedig worden beslist, aangezien alle buitengewone afgevaardigden der gewesten [2]) hier zijn en er zal naar een oplossing worden gezocht. Intusschen zal ik niet verzuimen tot een goed besluit mee te werken, en de aangelegenheid aanbevelen aan die heeren Staten die ik spreek."

Maurits leidt.

Inderdaad was het thans Maurits, die de leiding in handen had genomen. Maar evenals op het eind van 1616 Aerssen een stap van de Staten-Generaal onmisbaar had geacht, zoo verkoos ook nu de prins, anders dan Oldenbarnevelt gedaan had, niet eigenmachtig in deze zaak te handelen. Nog vóór hij den brief verzond, waarin hij van bovenstaand gesprek verslag geeft, vernam Suriano van den heer Magnus (van Zeeland),

1) *Del. Sen. Secr.* dl. 110, bl. 83.
2) Voor de zaak der binnenlandsche oneenigheid.

dat de prins reeds aan verscheiden leden van de Staten-Generaal de zaak warm had aanbevolen en dat men er over dacht van de expositie, waarin de resident op 14 November had uitgevaren tegen de eeuwige bedriegelijkheid der Spanjaarden, tegen wie Nederland dezelfde belangen had als Venetië [1]), kopie aan de gewesten te sturen teneinde zoo spoedig mogelijk in staat te zijn een besluit te nemen. Maar er waren er tevens niet weinigen — en ook Magnus scheen van die meening — die oordeelden, dat de expositie nog te vaag was gehouden en dat zij voor stappen van den kant der Staten geen voldoenden grondslag bood. En men bleek weinig gezind om langer aan Venetië het spelletje van vooruitspringen en terugtrekken toe te staan. Men begon op kleurbekennen aan te dringen en de uitingen, die de Venetiaansche diplomaat hier vernam, werden steeds openhartiger. Men wilde het verbond. En men wilde niet de *Serenissima* dienst op dienst verleenen zonder de zekerheid, dat het verbond met zijn verhooging van aanzien en zijn beloften van wederkeerigheid bij 't hulp verleenen er de belooning van zou zijn. Het was maar de vraag, of voor Venetië het nut der hulp opwoog tegen de bezwaren der mésalliance en tegen de verplichting om een staat bij te staan, die alle kans had binnen vier of vijf jaren opnieuw in een eindeloozen strijd met Spanje te worden gewikkeld. De Venetianen gaven zich — dat was duidelijk — zoo gauw niet gewonnen, als de Advokaat van Holland verwacht had. Intusschen begrepen de Nederlandsche staatslieden hun taak om hen tot het kiezen van de eene of de andere partij te dwingen.

Oldenbarnevelt's partij werkt tegen.

Maar het was daarom nog niet gemakkelijk tot overeenstemming te geraken over de te volgen gedragslijn. In een staat als de onze, waar elks slecht omschreven bevoegdheden hem op zekere oogenblikken konden doen meenen de aan-

1) Zij bevindt zich met andere, waarin Suriano in de volgende weken het gedrag der Spanjaarden brandmerkt, in de 1ste lias Italien ten R. A.

gewezen leider te zijn, waar nu Maurits dan Oldenbarnevelt en gedurig „aanzienlijke bewindslieden" als Magnus, Burmania, Van Brienen, trachtten zich van de onderhandelingen meester te maken, waren partijtwisten, als thans sinds maanden voortwoekerden, kortweg doodend voor elke beweging. Weken verliepen, voor de Staten-Generaal het eens werden over het antwoord op Suriano's expositie van 14 Nov., dat voor verdere besprekingen de inleiding moest worden. Allen schoven, algemeenweg, de schuld op „de godsdiensttwisten". Het feit, dat de gewesten Gelderland, Zeeland, Friesland en Groningen onmiddellijk met hun volmacht waren klaar geweest, doet zien, dat inderdaad het verbond een partijzaak was geworden. Oldenbarnevelt bleef bij zijn gesprekken met den resident der *Serenissima* in algemeene termen de onbetrouwbaarheid der Spanjolen en de wenschelijkheid der alliantie betoogen; maar het waren niettemin de drie remonstrantsche gewesten, op wie het antwoord, dat de zaak aan 't rollen brengen zou, moest wachten.

Brief van de Staten-Generaal.

Het waren ook twee heeren van de prinsenpartij, die, nadat de brief der Staten-Generaal op 28 Nov. eindelijk [1]) was overhandigd, Suriano bezochten om van toelichting te dienen. Terwijl in het officieele stuk was gesproken van „de vriendschapsbanden nauwer aanhalen", lieten zij geen twijfel bestaan, of men had slechts op een verbond het oog. Op Suriano's algemeene betuiging, dat men wel wist, dat Venetië „goede verstandhouding en onderling verkeer" wenschte, antwoordden zij dan ook ronduit: „Een alliantie is wat wij noodig hebben." En de resident waarschuwde zijn lastgevers, dat hun verlangen nu zoo beslist was, dat zij zonder bevredigend antwoord van de *Serenissima* tot geen dienstverleening meer zouden zijn te bewegen: vóór alles zouden zij dàt begeeren.

---

1) Er is in de lias Italien geen kopie van een brief van 28 Nov.; slechts van een van 16 Nov.; maar die is voor mij ten eenenmale onleesbaar.

Uitrusting van twaalf oorlogsschepen.

Men wachtte dus weer. Sommigen kwamen Suriano reeds met verre toekomstplannen aan boord om de Nederlandsche koopvaarders, die de Middellandsche Zee bevoeren, ten dienste van beide Republieken aan te wenden. De resident zelf, te midden van de steeds wassende begeerigheid naar het tot stand komen van de groote zaak, gevoelde zich beklemd door het weifelen en talmen van zijn regeering. Reeds sinds ettelijke weken vroeg men hem uit Venetië zijn oordeel over de kans van slagen, die een verzoek om hier te lande schepen uit te rusten hebben zou. Beangstigd door de geruchten, dat Ossuna opnieuw een vloot in gereedheid bracht, wilde men tijdig zich in staat stellen om een smadelijken toestand als van den verloopen zomer te weren. Suriano nu liet niet na te waarschuwen, dat de Nederlanders zouden trachten van zulk een aanvrage gebruik te maken om het verbond af te persen, dat zij zonder verbond allerlei moeilijkheden zouden opwerpen, en zoo meer. Maar de Venetiaansche regeering stoorde zich niet aan zijn meening en gelastte hem in 't begin van Januari om de vergunning voor 12 oorlogschepen officieel te vragen, zonder dat zij zich verwaardigde vooralsnog op den brief der Staten-Generaal van 28 November met een woord in te gaan. De bescheidenen hebben ongelijk! Het verzoek werd toegestaan, de Admiraliteiten kregen last de uitrusting op zich te nemen: de staat interesseerde zich voor de Venetiaansche oorlogstoerusting op een wijze, die ons ten eenenmale onbestaanbaar zou voorkomen met het begrip van neutraliteit; de colleges behandelden, gelijk men zien zal, de zaak geheel, als gold het een vloot der Staten. Wel scheen men te meenen, dat het antwoord, àls het dan ten laatste kwam, nu moeilijk anders dan gunstig zijn kon. Ook werd het ongeduld steeds dringender. Plannen werden den resident ontwikkeld, die Venetië tot nut van den handel (van den Nederlandschen handel!) tot heerscheres der zee zouden maken. Totdat het antwoord van

den Senaat den 20sten Januari hier belandde en... ongunstig bleek.

Ongunstig antwoord van den Senaat.

Het was althans heel wat minder gunstig dan men verwacht had. [1]) Na een algemeene instemming met het voorstel van een bondgenootschap in vrij dubbelzinnige termen volgde een vaag: „vervolgens zal, wat de bizonderheden betreft, op de redelijkheid en het belang van beide staten moeten worden gelet." Hoe weinig oprecht de *Serenissima* was, ondanks haar betuigingen, dat alles „*con ogni maggior candore, et sincerità dal nostro canto*" ging, blijkt wel uit het bevel, dat zij in dezen brief aan haar gelastigde herhaalde om bij zijn audiëntie ter Staten-Generaal en elders steeds de precieze woorden van de brieven des Senaats te bezigen en *niets op schrift te geven.* [2])

Men liet zich hier dan ook niet door den schoonen schijn bedriegen, maar doorzag de ontoereikendheid van de verklaring.

Oldenbarnevelt zei — in een gesprek onder vier oogen —: „Welnu! wij zullen wachten ..." En het was hem ernst met die woorden, hem meer dan Maurits, die, volgens den secretaris, „een soortgelijke opmerking maakte." De Landsadvokaat toch bedoelde, dat de nieuwe afwijzing geen verdere avances van den kant der Nederlandsche Republiek gedoogde. De prins daarentegen werkte aldra uit alle macht aan de verwezenlijking van een nieuw denkbeeld, nu het blijkbaar volgens den eerst ingeslagen weg niet ging.

Maurits wil een gezant sturen.

Terwijl, anders dan Suriano verwacht had, de ijver voor de uit te rusten twaalf oorlogsschepen volstrekt niet verflauwde, ging Maurits voort met in zijn gesprekken met den Venetiaan onbewimpeld zijn verlangen naar de alliantie te uiten. En 13 Febr. 1618 kon Suriano schrijven, dat de Raad van State, op aandrang van Zijne Excellentie, geadviseerd had tot het

---

1) *Del. Sen. Secr.*, dl. 111, bl. 85: 6 Jan. 1618.

2) Dat laatste evenwel druischte zoo in tegen alle gebruiken van onzen staat, dat Suriano om geen ontstemming of wantrouwen te wekken, toch steeds eindigde met aan den aandrang toe te geven en zijn proposities op schrift gaf.

zenden van een vertegenwoordiger naar Venetië; [1]) reeds hadden de Staten-Generaal aan de gewesten rondvraag gedaan om hun meening op dit denkbeeld.

Holland houdt tegen.

De volgende weken verliepen in afwachting. Suriano, steeds alarm slaand tegen de lagen van Ossuna [2]), verzekerde, in 't algemeen, steeds elk van de goede gezindheid zijner meesters om bij tijd en wijle een nadere verbintenis aan te gaan. Maar hij vond zijn gehoor wel eens sceptisch. Oldenbarnevelt en anderen gaven te verstaan, dat de *Serenissima* eens met stellige voorstellen moest komen. Zij, die een absoluut bestuur had, vermocht dat zooveel gemakkelijker dan de Republiek der zeven gewesten. Vooral toen het hier, in Maart, bekend werd, dat tusschen Ferdinand van Stiermarken — die als koning en keizer weldra in Oostenrijk en Bohemen de handen vol zou hebben — en de Serme *Signoria* opnieuw een vrede was gesloten, ontmoette de resident twijfel aan de bedoelingen zijner regeering. Toch hield hij nog op 1 April in de vergadering Hunner Hoogmogenden een rede, waarin hij uit naam van den Senaat het denkbeeld van wederzijdsche zending van gezanten aanprees [3]). Het Napelsche gevaar was dreigend. Maar men verlangde hem te hooren spreken over een *verbond*. Oldenbarnevelt verbloemde nauwelijks meer, dat hij onder deze omstandigheden zelfs het besluiten tot vertegenwoordiging tegenwerkte. Eerst had Suriano gemeend, dat de kansen gunstig stonden. De kooplieden en reeders, die door de gedurige indienstneming van Hollandsche schepen, steeds meer belangen in de Adriatische Zee ter behartiging hadden over te laten, waren ijverig vóor de zaak gestemd. Maar al spoedig schreef de resident, dat het zoo moeilijk was een persoon te vinden voor de betrekking:

---

1) De Jonge, a. w., blz. 90: het advies dagteekent van 7 Febr.
2) De Jonge, a. w., blz. 88 vlgg.
3) Ald., blz. 91.

ging het om een gezant, dat zou geen bezwaar opleveren; maar men wilde een resident slechts met een resident beantwoorden en geen der heeren Staten zou zich den titel van resident laten welgevallen. Toch, ernstiger dan dit was, dat de provincie Holland over de zaak niet tot een beslissing kwam, Suriano sprak hierover met den Advokaat, die zei, dat men wilde afwachten, hoe de vrede in Italië verloopen zou: een kennelijke uitvlucht, die de resident tot de verzuchting bracht:

Oldenbarnevelt's beweegredenen.

„Deze heer heeft zijn verborgen witten, die niet zoo gemakkelijk zijn uit te vorschen en hij spreekt dienovereenkomstig."

't Was een bekentenis van zijn onvermogen om den gesloten staatsman te doorgronden. En was werkelijk de handelwijze van Oldenbarnevelt zoo duister? Het komt mij voor, dat er, hoe vaak Suriano ook melding maakt van vriendelijke uitingen van den ouden heer, geen twijfel mogelijk is, of de Advokaat van Holland was geen voorstander van de politiek, die thans door Maurits werd doorgedreven. En daarvoor liggen de redenen voor het grijpen. Het moet een zoete wraak zijn geweest voor Oldenbarnevelt, de trotsche Republiek van San Marco te doen gevoelen, dat hij, in wien zij geaarzeld had vertrouwen te stellen, het in zijn macht had haar den voet dwars te zetten. Het moet niet minder streelend zijn geweest, dat hij, nadat zijn eigen optreden gefaald had, thans dat van den prins tenminste danig belemmeren kon. En, van persoonlijke of partijmotieven afgezien, de stroeve en hardnekkige grijsaard, die in Juli 1617 zelf eerst was gaan onderhandelen, nadat aan Suriano een behoorlijke titel was verleend, zal het waarschijnlijk niet in het belang van 's lands waardigheid hebben gevonden, dat men bij den blijkbaren tegenzin van de hooghartige vrienden voortging hun een inniger verhouding op te dringen.

Hoe dit alles zij, in de volgende maanden bleef de kwestie

onopgelost. Nu eens noemde de secretaris in zijn brieven de moeilijkheid voor het vinden van een geschikten titularis als hoofdoorzaak van het dralen. Dan weer weet hij mee te deelen, dat kooplieden die in Venetië schulden hebben uitstaan [1]), het de Staten-Generaal zoo lastig maken, dat deze meer dan ooit voor vertegenwoordiging voelen. Maar, zoo heet het eind Juli 1618, eenigen spraken ertegen „en die zijn van de partij der Arminianen." Het is te denken, dat in de volgende maand de bemoeiingen van burgemeester Pauw en andere Amsterdammers weinig uitwerkten. De Venetiaansche regeering had beslag doen leggen — later meer daarover — op schepen door hen gereed. Maar wat gaven de Arminianen om contraremonstrantsche schepen!

Zoo bereikte men den 29sten Augustus, den dag, waarop de Advokaat van Holland door zijn gevangenneming buiten gevecht werd gesteld.

§ 4. De sluiting van het bondgenootschap.

Binnenlandsche moeilijkheden.

Met Oldenbarnevelt's val was het verbond niet beklonken. 't Zou nog heel wat wrijven en schrijven geven, eer het zoover was. Voorloopig viel er zelfs aan heel de zaak niet te denken. De staat was ontwricht. Suriano zag de vervulling van zijn vurigen wensch, dat door het gewelddadig breken van den burgertwist althans verhooging van de innerlijke kracht der Nederlandsche Republiek zou zijn verkregen, telkens weer verschoven. Maanden verliepen, dat hij niet veel anders had te schrijven, dan dat men vervuld was met de moeilijkheden van den binnenlandschen toestand: met de wetsverzettingen in Holland, met de naturalisatie van 's prinsen gunstelingen Aerssen en Marquette, met het proces van Oldenbarnevelt.

Belangrijker dan het bondgenootschap zelf vond men voors-

1) Zaak-Van Levensteyn: zie verderop.

Oldenbarnevelt's proces en het Venetiaansch verbond.

hands de vraag, of de ten val gebrachte staatsman het in den tijd van zijn macht al of niet had tegengewerkt. Want zijn eigenmachtigheid van den zomer van 1617 wreekte zich nu. Reeds omstreeks het midden van September vroeg Du Maurier [1]), die zijn genegenheid voor den advokaat en zijn verstoordheid over de taal die thans tegen hem werd uitgeslagen, tot ergernis van de overwinnaars niet onder stoelen of banken stak: „Hebt gij ooit opgemerkt, dat de heer Barnevelt Spaanschgezind was of van de Spanjaarden afhing? of dat hij de belangen der Ser^me^ Republiek tegenwerkte?" De Venetiaan was veel te behoedzaam om op zulk een rechtstreeksche vraag een even rechtstreeksch antwoord te geven. Zijn ervaringen van het laatste half jaar hadden hem trouwens zeker niet zeer gunstig voor Oldenbarnevelt gestemd. Niettemin antwoordde hij, dat hij hem steeds voor een goed vaderlander had gehouden en dat zijn raadgevingen in zake lichtingen en scheepsuitrustingen hem van veel dienst waren geweest. Maar dat men het verbond bedoelde, bleek duidelijk genoeg toen in November het geding tegen den advokaat begonnen was.

Onder de punten der aanklacht, weet Suriano, komt voor, dat hij het tot stand komen van het verbond met de Ser^me^ Republiek heeft tegengewerkt [2]). Iemand gaf den resident te verstaan, dat men niet zou nagelaten hebben er den heer De Monthou over te polsen, als die maar in Den Haag was geweest. De wenk was overduidelijk, maar Suriano hield zich van den domme. Intusschen, voorziende, dat men onder schoonschij-

---

1) U. H. G., blz. 328.

2) De kwestie werd nog scherper gesteld. In het vonnis leest men (zie Brandt, Rechtspleginge, blz. 175: „*dat hij gevangen . . . plegende acten van souverainiteit, heeft op sijn eigen handt, sonder voorweten van iemandt van de Provincien, afgeslaegen sekere notabele Alliantie, daer aen de Republyke ten hoochsten was gelegen.*" Dat hier op de onderhandelingen met de *Serenissima* wordt gedoeld, zal wel niemand in twijfel trekken. Intusschen is de beschuldiging valsch: zooals we gezien hebben, heeft Oldenbarnevelt het verbond geenszins afgeslagen, maar voorgesteld. Het zal hem niettemin zwaar zijn gevallen zich hierop te verdedigen, omdat zijn optreden in allen gevalle zeer eigenmachtig was geweest.

nende voorwendsels mogelijk nog rechtstreekscher bij hem om inlichting zou aandringen, vroeg hij zijn regeering hem een gedragslijn voor te schrijven. Het spreekt vanzelf, dat de Senaat hem zoo stellig mogelijk beval zich volstrekt niet uit te laten en zich buiten alles te houden. De *Serenissima* had geenerlei oorzaak om edelmoedig te zijn en te trachten een verloren man te redden. Trouwens, noch zij noch haar vertegenwoordiger werden op de proef gesteld. Het bleef bij de poging, die ik vermeldde. Waarom zou men de beschuldiging van landverraad met veel bewijzen staven! Had zij niet reeds alle gemoederen vergiftigd? Het leed immers bij niemand twijfel, of de oude Advokaat was aan de Spanjaarden verkocht geweest. Maurits — wij zagen het — dorst het ronduit zeggen; telkens verklaren het leden van de Staten-Generaal. „Een volkspraatje”, had Suriano het genoemd, toen Oldenbarnevelt nog machtig was. Nu wachtte hij zich wel de nieuwe heerschers tegen te spreken. Men weet, hoe de rechters het niet waagden het punt in hun vonnis te vermelden; maar hoe de Staten-Generaal, minder kieskeurig, in het schrijven aan de gewestelijke Staten, waarmee zij het vonnis begeleidden, insinueerden, dat slechts barmhartigheid — men wilde den ouden man niet pijnigen —verhinderd had, dat men de kwestie nader onderzocht had: aanwijzingen waren genoeg voorhanden. Deze taktiek, wier listige schijnheiligheid van de diplomatieke begaafdheid onzer voorouders een hoogen dunk geeft, was het algemeen parool. Nauwkeurig dezelfde voorstelling briefde Suriano aan Venetië over, als vernomen uit den mond van verscheidene heeren Hoogmogenden. En de Senaat was met de welwillende terughouding, door den resident tegenover zulke mededeelingen in acht genomen, nog niet tevreden. Met nadruk moest hij verklaren, dat de *Serenissima* het eens was met de gedragingen der Nederlandsche regeerders.

Ik ben vooruitgeloopen. In Mei 1619 waren de binnenland-

sche toestanden weer genoegzaam op orde om besprekingen met de Republiek van San Marco mogelijk te maken. In 1618 trouwens vond men voor andere zaken wel degelijk tijd. Van de algemeene herziening der staatsinrichting, waar men telkens met gewichtigheid tot Suriano over spreekt, — een nieuwe regeling van de financiën, liefst op Venetiaansch voorbeeld, een grondige omwerking van de Unie van Utrecht —, daarvan is bitter weinig terecht gekomen. Maar Aerssen en Marquette kwamen in de ridderschap van Holland en Reynier Pauw kreeg zijn schip terug, en dat hij op schadeloosstelling lang moest wachten, was de schuld van Maurits niet.

Zaak „de Pauw".

De zaak is niet geheel en al onbekend, daar Brill er in zijn uitgave van een deel van Suriano's brieven reeds de aandacht op heeft gevestigd [1]). Zij is inderdaad merkwaardig genoeg door het licht, dat zij werpt op de macht van een man als deze Amsterdamsche burgemeester na de overwinning der Contra-Remonstranten en door den inkijk, dien zij vergunt in zijn karakter en in zijn verhouding tot zijn prinselijken vriend, om hier volledig verhaald te worden.

De beslaglegging.

Op het eind van Juli 1618 hadden de ambtenaren der *Serenissima* in volle zee twee Hollandsche schepen, die zout hadden ontscheept te Goro [2]), aangehaald. Op het punt van hun handelsmonopolie in de Adriatische Zee verstonden de Venetianen geen gekscheren. De schepen waren verbeurd verklaard, de schippers en hun volk op de galeien geworpen en aan de riemen gezet. Het was niet de eerste maal, dat dergelijke moeilijkheden rezen. Nog in Juni had de Senaat op voorspraak van de Staten-Generaal en van Maurits een schip in vrijheid gesteld. In Juli hadden de Hoogmogenden „een van hun aanzienlijkste leden tot Suriano gestuurd om de zaak te bepleiten van een ander in beslag genomen vaartuig en de

---

1) U. H. G., blz. 9.

2) Ten noorden van Comacchio, maar nog niet op Venetiaansch grondgebied.

resident had gaarne tot mildheid geraden, omdat Filippo Calandrini, de trouwe bankier, er bij geïnteresseerd was. Ditmaal echter was het geval zeer ernstig. Goro ligt niet ver van Venetië en het is te begrijpen, dat de Senaat vooral in den omtrek der stad geen handel duldde. Bovendien waren de zeelui onhebbelijk geweest en hadden geweigerd schatting te betalen. Maar in Holland wekte het geval opschudding. Bij het woord galeien, zoo zegt Suriano elders, huiveren hier de menschen: men vond de straf voor het volk barbaarsch en dat Hollanders zoo werden behandeld maakte een slechten indruk. Maar de eigenaars lieten hun belang ook niet in den steek. Een der schepen — de Pauw — behoorde aan den burgemeesterlijken vriend van Maurits. Nog vóór Suriano zelf van de zaak wist, verscheen Adriaan Pauw, de zoon van Reynier, pensionaris van Amsterdam, te zijnen huize en drong aan op ontslag van schipper en matrozen, teruggave van het schip en vergoeding van geleden schade. Aan de Staten-Generaal en aan den prins was reeds kennis gegeven van het gebeurde. Tevergeefs betoogde de resident — zelf nog niet ingelicht — dat zeker een zware overtreding moest zijn begaan. Trouwens, hij sprak heel anders tot zijn regeering. Zonder omwegen ried hij haar alles te doen om de Pauwen genoegdoening te verschaffen. „Uwe Doorluchtigheid moet weten", schreef hij, „dat deze twee heeren als aanzienlijk in Amsterdam hier in dit bewind veel te zeggen hebben door aan- en afhangelingen en door rijkdom, en dat zij in de gunst van prins Maurits staan." De vergadering der Hoogmogenden was over het geval zeer verstoord; vooral de bejegening van de bemanningen, waarover consul Ouwerx ergerlijke bijzonderheden schreef, wekte de verontwaardiging; en... ook de reeders van het tweede schip, de St. Paulus, waren regeeringspersonen [1])!

1) Ouwerx.

Slaking. Eisch tot schadevergoeding.

Gelukkig meldde de brief van den Senaat aan Suriano, die enkele dagen later aankwam, met het geval tevens de goedgunstige beschikking der regeering, die ondanks den ernst der overtreding, uit hoofde van haar vriendschap voor de gansche Nederlandsche natie, vrijlating van vaartuigen en mannen had gelast. Hiermee was de zaak niet uit. Niet althans voor het schip „de Pauw", welks reeders zich mans genoeg voelden om hun eisch tot vergoeding van geleden schade — de lieden der Ser^{me} Rep. hadden op den voorraad van het schip geteerd en er was tijd verloren — te handhaven. In de Statenvergadering sprak Suriano, de slaking meedeelend, met zooveel verontwaardiging over het vergrijp en zooveel zalving over de lankmoedigheid zijner meesters, dat men zich niet onvoldaan dorst toonen. Maar na zijn vertrek greep men moed en toen de resident kort daarop aan zijn tafel het aanzienlijk gezelschap van graaf Willem Lodewijk, graaf Frederik Hendrik en vier heeren Hoogmogenden vereenigde, ondersteunden die allen, de eersten uit naam van Zijne Excellentie, de anderen uit naam der Staten, het verzoek om schadeloosstelling, — van de Pauw wel te verstaan, want van de St. Paulus repten zij niet. Suriano gaf weinig hoop. Maar de Pauwen hadden nog troeven achter de hand.

Bezoek van den prins.

Den 27sten Augustus — twee dagen vóor de inhechtenisneming van den Advokaat — verscheen de prins in eigen persoon in 's residenten woning, — een eer, die hem nog nimmer was te beurt gevallen. Het doel van dit bezoek was geen ander dan kracht bij te zetten aan een aanbeveling van de belangen van den burgemeester-reeder.[1]) Maurits noemde ook

1) Men ziet, hoe de prins dezelfde middelen moest gebruiken om zijn aanhang te binden als Oldenbarnevelt in zijn goeden tijd: dat hij ze nl., om met Joris de Bye te spreken „eenen goeden slach by gelegentheyt seer wel wiste te vougen". (Bijdr. en Meded. H. G. 1888, blz. 451). Moet men den wereldwijzen thesaurier-generaal vertrouwen, dan kon hij zich echter zulke gunstbewijzen beter veroorloven dan de oude Advokaat. Die toch bleef niet „sonder jalousie, selfs van degenen, die van hem 't benefice waren ontfangende, die altijt liever van de groote als van een particulier, daer sij selver meesters

de St. Paulus, maar dat dit slechts was *pour sauver les apparences*, blijkt uit het vervolg van de geschiedenis. Het moet voor den prins, eenmaal zoover gegaan, niet aangenaam zijn geweest, dat Suriano bij alle beleefdheid voet bij stuk bleef houden en volhield, dat schadevergoeding in dit geval een premie op de overtreding der Venetiaansche verordeningen zou mogen heeten. In elk geval stond Maurits niet alleen in zijn bemoeiingen. Den volgenden Zondag 2 September ontving de resident het bezoek van den secretaris Hunner Hoogmogenden om uit dier naam de zaak aan te bevelen. En toen Suriano de 3de voor eene andere aangelegenheid in hun midden was en om niet voorkomen te worden zelf begon met voor de zooveelste maal de zwaarheid van het vergrijp te betoogen, was onverstoorbaar op al zijn redenen het antwoord, dat men hem verzocht althans zooveel mogelijk van de *Serenissima* te verkrijgen.

Voorloopig bleef het hierbij. De Venetiaansche regeering was niet vanzins toe te geven en Pauw wachtte.

Venetië's monopolie in den Golfo.

Intusschen was door dit alles de kwestie van den Nederlandschen handel in den *Golfo di Venezia* aan de orde gekomen. Een der leden van de Staten-Generaal 1) vond het wenschelijk, dat de Senaat de verordeningen omtrent den handel in de Adriatische Zee zou vernieuwen, opdat de schippers niet zouden voorgeven, dat onbekendheid ermee hen had doen zondigen. Maar Suriano verwierp dit denkbeeld, omdat de heerschappij van Venetië over de gansche Zee aan alle natiën voldoende bekend was en tot staving van zijn zeggen haalde hij het voorbeeld aan van schipper Proost — een schipper van Pauw waarschijnlijk 2) —, die op Goro en andere Adriatische

over sijn, worden aengenomen." (Ald.). Zou De Bye met „de groote" de prinsen van Oranje niet op 't oog hebben?

1) U. H. G., blz. 306. En niet „Een der kooplieden". *Suddetti* moet zijn *Signori*.

2) Althans 25 Aug. 1617 deelt Maurits Pauw mede, dat hij aan den Doge een brief ter aanbeveling van een „schipper Dirck Pietersen Proost" heeft geschreven: Bijdr. en Meded. H. G., dl. XXII, blz. 403.

havens had gehandeld, maar bekende, dat hij wel degelijk geweten had, dat dit verboden was. De Senaat keurde het antwoord van zijn resident in dezen goed. Zelfs geen de geringste concessie aan de overtreders van haar heilig monopolie!

De houding der *Serenissima* heeft iets zieligs. Hoe oud, hoe krachteloos, hoe benepen is zij bij het ruwe en grove, maar jonge en van leven bruisend optreden van den koopmanstaat uit het Noorden. Terwijl zij de onschendbaarheid der Venetiaansche Zee handhaaft met Hollandsche schepen, kost het haar de grootste moeite den handel tegen de indringerigheid dierzelfde vrienden te verweren. Wat zal zij ook! Het is gemakkelijk verordeningen uit te vaardigen, maar hoe zal een economisch geheel futlooze stad, een stad zonder ondernemingsgeest en wier koopvaarders slechts den weg naar den Levant kenden, in de handelsbehoeften van een zoo uitgestrekt gebied als de kusten der Adriatische Zee voorzien? Heel die streek zuchtte onder den dwang van de Venetiaansche prijzen en riep om durvende kooplui. Geen wonder, dat de Hollanders toesnelden, en dat een oorlogsvloot ternauwernood toereikte om hen te weren.

Maar de Venetiaansche regeering trachtte nog op andere wijze den overmoed van de winzuchtige reeders te bedaren. Wat zij zich precies van de goedmoedige vermaning, die zij door middel van haar resident tot hen richtte, voorstelde, is niet recht duidelijk. Waarschijnlijk had zij nog steeds te leeren, dat in ons land de staatsmacht tegenover het belang der kooplieden nul was, en hoopte zij, dat Maurits iets ten goede zou kunnen.

Poging den handel naar Venetië te lokken.

„De handel op Goro", zoo schreef zij in October 1618, „moet zooveel mogelijk verloopen. Over 't geheel kunt gij verklaren, dat het voeren van koopwaren naar eenige Adriatische haven, en in 't bijzonder naar zulke die in de buurt van

Venetië liggen, verboden is. Het brengen van zout [1]) naar Goro of elders is steeds verboden geweest, maar met zulk een last naar Venetië te komen is en zal steeds zijn veroorloofd, en daar zulks ongetwijfeld voor schepen en kooplui gemakkelijker is en voor elkeen nuttiger, moeten zij liever met allerlei waren zich hierheen wenden, dan elders heengaan onder gevaren en moeilijkheden. Zoo moet gij spreken met al wie het te pas komt, en in 't bizonder met prins Maurits, en aan hen die voornemen geregeld deze stad te bezoeken om er zooveel doenlijk den handel van te doen aangroeien, moet gij alle mogelijke goede behandeling, gunsten en gemakken toezeggen."

Bezwaren der kooplieden.

Suriano zette zich met zijn gewonen ijver tot de uitvoering van deze opdracht, en ofschoon Maurits de zaak nogal ernstig scheen op te nemen en beloofde „eraan te zullen denken" en „erover te zullen spreken", van andere zijden werd den resident dra duidelijkgemaakt, dat Venetië, wilde het den handel tot zich lokken, werkelijke voordeelen bieden moest. „Het is een belangzaak", herhaalde hij telkens: „naar redenen van

1) De zouthandel vormde een belangrijk onderdeel van den handel met Venetië. Van Istrisch zout, te Venetië ingekocht, gelijk daarvan sprake is in een verslag van Amsterdamsche kooplieden uit het jaar 1632 (bij Wätjen, a. w., blz. 381), heb ik in Suriano's brieven niets vermeld gevonden. Zooveel te meer echter van zout naar Venetië verkocht. „Zij zullen met zout te Venetië komen", aldus verneemt Suriano, „zoodra men daar meer geeft dan te Goro. De plaatsen, waar zij het halen, zijn Erisa, een eiland dicht bij Majorca, en in de buurt van de golf van Trapani: uit beide plaatsen kan men zoo groote hoeveelheden halen als men wil. Calandrini heeft mij gezegd, dat een facteur van Tolinx tegen een bepaalde som een kontrakt zou sluiten, en dat hij elke levering, hoe groot ook, op zich zou nemen, wanneer hem de zekerheid of hoop op winst werd aangetoond." (In Heeringa, Levantsche Handel, komt een Dirck Tholinx herhaaldelijk voor.)

Ouwerx gaat na zijn interessante mededeelingen over Triëst, door dr. Heeringa afgedrukt (dl. I, blz. 64), aldus, niet minder interessant (maar door dr. Heeringa weggelaten), verder: „Die geaffectionierden van Spaignien seggen dat dese heeren onbehoirlijck en tegens die forme van recht die scheepvairt op dese stat voorsz. voor 30 iaren geïmpediert hebben, en dat principalijck om haere tollen tarresteeren, en besonder om die van Trieste tasstringeeren haer saut van Venetia te coopen, waer op dese wijse een extraordinaris profijt doen: vercoopen een last sauts over die 100 ducaten die hier vandie Nederlanders om 12 d^{ten} gelevert woirt." Men heeft hier een niet onaardig staaltje van de winsten, die de Venetianen uit hun dominium trokken. Dat was wel een oorlogsvloot waard! Maar smokkelen was ook wat waard, dat blijkt niet minder.

staat luisteren deze kooplui minder dan eenige." Al dadelijk wist consul Ouwerx, die zich eind October juist om particuliere redenen in Den Haag bevond, [1]) te vertellen, dat de kooplieden voor de zoutinvoer in Venetië een vasten prijs voor het zout zouden willen zien vastgesteld [2]) en verzekerd zijn van de voordeelen, die zij elders konden bedingen. Wat hen ook weerhield Venetië aan te doen, was dat hun schepen vaak vijf of zes weken werden opgehouden zonder verlof tot lossen te krijgen „totdat zij ten slotte zoover moesten komen door iets af te schuiven." Ook kwam het voor, dat Venetië voorraad genoeg had en dan weigerde de vracht der Hollandsche handelaars te aanvaarden, zoodat dezen genoodzaakt waren met verlies van tijd te trachten elders hun lading kwijt te raken. 's Residenten belofte van goede behandeling maakte maar weinig indruk: de zakenlui verlangden uitdrukkelijk op elk der drie punten stellige toezeggingen. Dat de Staten hem grif toegaven, dat verlevendiging der handelsbetrekkingen tusschen de beide Republieken zeer gewenscht was, — hij begreep het maar al te wel, — dat zou al bitter weinig helpen, zoolang de kooplieden zelf er hun belang niet in zagen. Het getuigt dus voor Suriano's praktisch inzicht, dat hij een lijst naar Venetië opzond (die ik helaas niet heb kunnen terugvinden) van de prijzen van het zout en andere waren in andere havens en van de daar geldende vrijstellingen, ontheffingen, vrijheden voor handelaars en zeelieden. Maar de Senaat was tot niets dan herhaling van zijn vage beloften te krijgen, al schijnt er een oogenblik sprake van te zijn geweest om — met behulp van Calandrini — formeele onderhandelingen met de Amsterdamsche handelaars aan te knoopen. Calandrini wees, sprekende van andere waren dan zout, nog op de zware in- en uitvoerrechten, die den handel afschrikken. Dan waren er de

1) Zie bijlage II.

2) Zoo was het te Genua.

strenge quarantaine-maatregelen, die veel tijdverlies veroorzaakten, ofschoon Suriano vaak genoeg aan den *Mag° della Sanità* schreef, dat de gezondheidstoestand hier te lande niets te wenschen overliet. In het begin van 1619 werd er zelfs geklaagd over verhooging van de munt te Venetië en onze secretaris waarschuwde ernstig, dat een dergelijke manipulatie in staat zou zijn allen handel op de stad kortweg te vernietigen.

De Serma weigert waarborgen.

Men ziet het, er waren grieven te over. En hoe zou de oude Republiek, die zich vastklampte aan haar monopolie, haar tarieven, haar verbodsbepalingen en veiligheidsmaatregelen, die alles met het drukkende geweld van haar bureaucratie wou ordenen, en van de levenwekkende kracht van vrijheid en durf geen besef meer had, hoe zou die het verloop van haar handel hebben kunnen stuiten! Alles bleef bij het oude. De besprekingen bleven onvruchtbaar en liepen dood. [1])

De verbondszaak rust.

Het jaar 1618 liep onderwijl ten einde. Zooals wij reeds zagen, werd er over het bondgenootschap niet ernstig onderhandeld, omdat men in Den Haag door te veel andere zaken in beslag werd genomen. Misschien ook wel omdat men niet ongaarne zien zou, dat de *Serenissima* zelf ditmaal eens over de zaak begon. Het zal tenminste blijken, dat men in het volgend jaar de beginselen van Oldenbarnevelt, die hèm thans zoo kwalijk werden genomen, niet onverdienstelijk wist toe te passen.

Want inderdaad, de zaken leidden ertoe, dat de begeerte

1) Wel vermeldt Suriano later nog pogingen der Amsterdammers, maar zeker hebben die evenmin tot iets geleid. „Calandrini" zoo schrijft de resident 4 Febr. 1620, „zal de schepen, waarin hij, Latfeur en V. d. Meulen (Zie bijlage II) aandeel hebben, een begin laten maken met den handel op Venetië. Gij begrijpt wel, dat hij meent, dat van de goede behandeling zal afhangen, of anderen zullen volgen." En een van de heeren van het bewind ried, „dat Gij aan deze natie een plaats in Venetië of waar het geschikt dunkt, zoudt aanwijzen om een magazijn in te richten, waarin zij hun waren konden bergen; als Gij dat aan de kooplui aanboodt, geloofde hij zeker, dat zij besluiten zouden met heel den handel, die zij op den Levant en in den *Golfo* zelf drijven, te Venetië schaal te maken. Zoo doet men te Archangelsk en te Narwa aan de Oostzee. Ik bemerk, dat ook de heeren Staten zulk een schaal gaarne zouden zien."

te Venetië naar goede Hollandsche schepen zoo dringend werd dat het mogelijk was de vrienden iets van hun hooghartigheid te doen inslikken. In December 1618 traden de onderhandelingen in een nieuw, men kan zeggen in het laatste stadium.

Reeds telkens had in de laatste maanden nu deze dan geene der Nederlandsche leiders tot Suriano opnieuw van het verbond gerept. Maar de toestand in de Adriatische Zee leek weer bevredigend, er was althans geen onmiddellijk nijpend gevaar. De laatste alerte was in den vroegen zomer van 1618 het befaamde „Spaansch verraad" geweest. En zeker had dit in Venetië groote ontsteltenis verwekt en ook was een oogenblik in Holland het denkbeeld gerezen, dat nu het verbond voor de deur stond. Maar Jacques Pierre en de zijnen waren dood en de *eccellentissimi* er de lieden niet naar om onder den indruk van vage angsten en vermoedens te handelen. Thans, op het einde des jaars, stonden de zaken anders.

De Golfo bedreigd.

De opstand, die in Bohemen was uitgebroken, begon Europa in beweging te brengen. In Den Haag volgde men de gebeurtenissen met gespannen aandacht. Men was niet in de eerste plaats tot helpers van de Bohemers aangewezen. Alléen althans vermocht men weinig. En de vastberadenheid of slagvaardigheid van de tegenstanders van Habsburg waren nog heel niet ten goede veranderd vergeleken bij den toestand, dien ik in mijn inleiding schetste. Maar gingen de zaken ginds voor de opstandelingen voordeelig, — het sprak vanzelf, dat zulks de Nederlanders niet onverschillig zou kunnen blijven. Dezelfde beschouwing gold voor de Republiek van San Marco. Voor haar echter kwam er in deze dagen iets bij, dat in staat was haar regeering met bange zorg te vervullen.

De Spanjaarden, zoo heette het nog in 1618, hadden het voornemen de Duitsche Habsburgers met troepen te steunen en die te scheep, door de Adriatische Zee, over Triëst hun toe te voeren.

Het was duidelijk, dat Venetië zich tegen zulk een schending van zijn dominium met hand en tand verzetten zou; en tevens dat het de middelen daartoe van den bevrienden staat aan de Noordzee zou moeten verkrijgen. Nog vóor de geruchten vaster vorm hadden aangenomen, kon Suriano er de uitwerking van bespeuren in de houding der Nederlandsche staatslieden, die meer en meer zich terughoudend gingen betoonen ten opzichte van het oude plan om naar Venetië een gezant te sturen. Ook in een andere aangelegenheid vond hij hen veranderd bij vroeger.

De Serme Rep. vraagt hulp.

Toen de Senaat vernam, dat men in Spanje, Napels enz. ijverig bezig was oorlogsschepen uit te rusten — men noemde een getal van 150! [1]) —, en die roerigheid, zooals vanzelf spreekt, in verband bracht met het gevreesde plan der hulpverleening,[2]) droeg hij zijn resident op om de Staten-Generaal te verzoeken, dat zij de kapiteins der vloot, die tegen de zeeroovers in de Middellandsche Zee kruisten, bevelen zou, bij alle voorkomende gelegenheden de vloot der *Serenissima* hulp te bieden en alvast zich dichter bij de Venetiaansche wateren te begeven. Zoo zou men opnieuw een gewichtige dienst van de Nederlanders hebben verkregen, zonder de bittere pil van het verbond te slikken. Tot andere concessies was men bereid.

Nogmaals „de Pauw".

Pauw had nog steeds de hoop niet opgegeven. In December 1618 had hij alweer een brief van de Staten-Generaal weten los te krijgen (zonder moeite overigens, daar hij lid is, verzekert Suriano) die door Ouwerx naar Venetië werd meegenomen ten einde hem in het *Collegio* aan te bieden. De consul [3]) verklaarde aan Suriano, dat hij verstandiger zou gevonden heb-

---

1) Hetzelfde getal noemt Baudartius, IIde boek, blz. 23.

2) In Den Haag verklaarde de graaf van Egmond zonder omwegen aan Suriano, dat de bedoeling was hulptroepen naar Bohemen te voeren door den *Golfo di Venezia* (27 Jan. 1619).

3) Men herinnere zich, dat Pauw Ouwerx steunde bij zijn pogingen om uitgestrekter bevoegdheid te verkrijgen: zie bijlage II.

ben, indien men hem, Ouwerx, had laten begaan: hij zou dan hebben weten te bewerken, dat de Venetiaansche regeering het bewuste schip „de Pauw" tegen wat hooger huur in dienst nam om onder die glimp de schadeloosstelling te verstrekken. „Stel dat zoo niet voor", waarschuwde de resident: „zoo zoudt gij alle kans bederven". Maar aan zijn lastgevers somde hij nog eens de machtige connecties der familie op en ried: „Doe wat gij oorbaar acht, ten einde dezen man tevreden te stellen, die aan zijn belang met hevigheid hangt en ongaarne het verlies gevoelt van een zij het kleine geldsom". Een maand later ontving Pauw het bericht, dat zijn schip uit Cyprus wederom te Venetië was binnengeloopen, en aanstonds verscheen hij ten huize van den resident en bood het in allen vorm voor den dienst der *Serenissima* aan: het was een goed schip en welbewapend, verzekerde hij. De prins sprak „met veel aandrang" ten gunste van het aanbod: en veronderstelde — op Suriano's ontwijken, dat de Republiek mogelijk geen schepen noodig had, — dat er onder de twaalf hier te lande uitgeruste wel één vervangen zou moeten worden. Geen van beiden, noch Pauw, noch Maurits, repte van het verleden. Men had de waarschuwing aan Ouwerx wèl verstaan. De zelfbeheersching werd beloond. Het schip werd door de *Serenissima* gehuurd, op gunstige voorwaarden [1].

Maurits vóór de hulpverleening. Maar de beminnelijkheid der *Serenissima* werd niet beloond. Indien ik Suriano goed versta, is dit Maurits' verdienste geenszins. 't Is waar, onze briefschrijver stelt ons niet zelden voor problemen. Hij is niet gewoon aan de verslagen, die hij van zijn politieke gesprekken geeft, eigen interpellatie toe te voegen. En vaak maakt hij den indruk — ik heb reeds eer gelegenheid gehad daarop te wijzen — de bedoelingen der Nederlandsche staatslieden maar vaag te beseffen, zoodat hij

1) 2100 dukaten *„en andere favorabile conditien"*, meldt Ouwerx. (Zie over Pauw bijlage VII.)

in het weergeven hunner uitingen verzuimt het punt waar het op aankomt naar voren te brengen, of zonder verwondering opmerkingen meedeelt, die tegen vorige indruischen.

Het lijkt intusschen onmiskenbaar, dat de prins er in den beginne toe dreef, dat men het verzoek om onmiddellijke hulpverleening zou inwilligen, terwijl hij zich verder — geheel naar het plan der *eccellentissimi* — zending van een gezant bleef voorstellen als noodzakelijk om tot nadere verbinding te geraken. In dien geest sprak hij ter Statenvergadering vóór de audientie, waarin Suriano de aanvrage nopens de vloot tegen de zeeroovers deed. Hij woonde vervolgens de audientie bij, en herhaalde, nadat de resident vertrokken was, zijn aansporingen. Ook schijnt hij niet goed te begrijpen, waarom de Staten van Holland maar niet tot eenigheid in zake de zending van een gezant zijn te bewegen.

De Staten zetten een andere taktiek door.

Indien mijn indruk juist is, dan toont Maurits in deze aangelegenheid meer driftig verlangen naar de Serenissime alliantie dan diplomatiek doorzicht. De Staten waren het, die, ondanks het hooge aanzien dat thans de prins genoot, een andere taktiek, dan die hij voorstond, doordreven. En het schijnt, dat zij hem van ongelijk hebben weten te overtuigen. Twee weken na zijn audientie ter Staten-Generaal toch, en terwijl hij nog steeds het antwoord op zijn propositie wachtende was, vernam Suriano een stelselmatig ontwerp in den geest der Staten om tot de begeerde alliantie te geraken van niemand anders dan van Aerssen.

Het aanzoek om hulp van de vloot, die thans in de Middellandsche Zee kruiste, zoo verklaarde 's prinsen gunsteling, had onder de Hoogmogende heeren nogal wat kritiek ontmoet. Men vreesde, dat Spanje een *casus belli* zien zou in een dergelijk optreden van de Republiek der Nederlanden, die immers door geenerlei verbond tot hulp aan de *Serenissima* verplicht was. En voor 't geval men zichzelf gevaar op den hals haalde,

moest men toch ook door een verdrag van wederkeerigheid in 't hulpbetoon verzekerd zijn. Wat voorts zending van een gezant betrof, men had overwogen, dat er tot beantwoording van Suriano's residentie geen dringende aanleiding bestond, en dat het in allen deele passender was, indien het verbond hier te lande door zijn bemiddeling — die immers van alles voortreffelijk op de hoogte was — werd gesloten: daarna zou men dan iemand overzenden. Als grondslag voor het verbond wees ook Aerssen aan: de Nederlanders zouden schepen leveren (zestien of twintig), de *Serenissima* geld.

Geheel op dezelfde wijze sprak Carleton, als lid van den Raad van State en vertrouwde van Maurits goed op de hoogte. Het was beter het verbond in Den Haag te sluiten. In gesprekken met leden van de Staten-Generaal kon de resident in de volgende weken nog beter opmerken, dat men de bedoeling van zijn regeering wantrouwde en dat men geen zin had een gezant over te sturen, die in Venetië mogelijk aan de praat zou worden gehouden of met wiens zending de *Serenissima* tegenover de Spanjaarden dusdanig zou kunnen manoeuvreren, dat een eigenlijk verbond overbodig werd.

De Staten weigeren de hulp.

En in Februari ontving Suriano het antwoord der Staten betreffende de Middellandsche Zee-vloot, dat, zooals te verwachten was, afwijzend luidde. Men verschool zich achter de bezwaren van approviandeering e. d., maar in particuliere gesprekken was men duidelijk genoeg geweest. De nadere toelichtingen en aansporingen, die de Senaat door middel van zijn resident tot Hun Hoogmogenden gericht had, hadden dus niets uitgewerkt. Zeer zeker zullen de vroede heeren deze afwijzing van lieden, die hun nog nooit iets geweigerd hadden, pijnlijk hebben gevonden. De dringende betoogen over de wenschelijkheid van een verbond, door Maurits e. a. tot Suriano gericht, zullen er te meer indruk om gemaakt hebben. Wel was het wat voorbarig, toen Magnus — in op-

dracht, althans met voorkennis van den prins — precies den vorm aangaf van den geloofsbrief, dien de Senaat aan zijn resident voor het sluiten van 't verbond zou moeten verstrekken. Ook werd geen gebruik gemaakt van de bemiddeling, die Carleton (aldus sprekende, naar hij verklaarde, op last van zijn regeering) op de meest verplichtende en hoffelijke wijze aanbood, waar de zaak zoo sleepen bleef. Want de *eccellentissimi* talmden nog weken lang. Hoopten zij, dat de gebeurtenissen in Europa een gunstigen keer zouden nemen? Het tooneel, dat die te aanschouwen gaven, werd echter meer en meer verontrustend.

De Serma tot het verbond gedreven.

Behalve de Boheemsche opstand waren het eerst vooral de geruchten over de vlootuitrustingen van Spanje, die de onrust verwekten: niet de Venetianen alleen beangstigden zij [1]. Maar heel Europa begon zich met koortsachtigen haast te wapenen, toen door den dood van Matthias [2] een strijd om de keizerskroon aanstaande leek en Habsburg kans liep haar te verliezen. Van alle kanten stroomden de geruchten van troepenlichting aan. Uit de brieven van onzen secretaris in deze maanden schijnt het wapengekletter nog zwakjes op te klinken. Lichtingen in Zuid-Nederland, in Duitschland, in Italië. „Niemand spreekt van iets anders dan van de keizerskeuze", schrijft Suriano. Maurits was er van vervuld. Zijn hart ging open bij de gedachte, dat Habsburg van 't gestoelte der eere zou kunnen worden afgestooten. Maar hij voelde zich verteeren van machtelooze woede, als hij zag, hoe men door weifelen en lafheid de kans ging laten glippen. Reeds aanstonds vreesde hij alle kwaads van „de gewone slaperigheid der Duitsche vorsten". En in Mei bekende hij den Venetiaanschen resident: „Het doet mij leed *Duitscher* te heeten, want

1) Baudartius, ib.
2) 20 Maart 1619.

ik schaam er mij over." 1) Zeker, er kwam van de grootsche mogelijkheden, die vurige geesten hadden gedroomd, vooreerst niet veel terecht. De macht van het gehate geslacht was zoo licht niet te fnuiken. En in Venetië moet men onmiddellijk na 't ontvangen van Matthias' doodsbericht wel hebben gevreesd, dat er nu meer kans dan ooit was, dat de Spanjaarden alles te werk zouden stellen om hulptroepen naar Duitschland te voeren. Voor hen leek dus de toestand minstens even hachelijk. Dat was schijn: want men werd in Spanje te rade de uitrustingen voor een *armada* te staken en op andere wijze de Duitsche neven hulp te bieden. Maar vóor de wereld dàt begreep, had de Senaat zich zoover vooruit gewaagd, dat geen terugtreden meer mogelijk was.

Opdracht aan Suriano. Van 19 April 1619 dagteekent de brief aan Suriano, waarin, voor 't eerst, ronduit de wensch der *Serenissima* om het verbond te sluiten, werd uitgedrukt. „Maurits was verheugd over het bericht." Geen wonder! Het doel, waar jarenlang naar was gestreefd, stond bereikt te worden; de trots der „Republiek van dertien eeuwen, die met koningen en keizers als gelijke bondgenootschappen had aangegaan", was bezweken.

Talmen. Intusschen, 't was nog een lange weg vóor 't verbond nu werkelijk gesloten, laat staan geratificeerd was. Een maandenlang gehaspel werd nog daartoe vereischt. De Senaat wenschte op een gewichtig punt nadere bespreking. Zouden de Vereenigde Nederlanden geneigd zijn zich te verbinden om in den *casus foederis*, indien de *Serenissima* dit verlangde, geld in plaats van schepen te verstrekken of zich door „afleiding" te kwijten? En vóor de Staten-Generaal door de gewesten gevolmachtigd waren de definitieve onderhandelingen te voeren, verstreek er weer heel wat tijd.

---

1) „*Disse mi spiace di haver il nome di Tedesco perche ne ho vergogna*". Later, in December 1619, zei de prins na een gunstig oorlogsbericht „*con faccia allegra: Bethelem* (Gabor) *è il vero soldato; val più egli solo che tutti li Principi dell' unione insieme*".

Opnieuw liet Holland het langst op zich wachten. Wat er de reden van was? De drukte door de besprekingen over noodzakelijke bevestiging van den binnenlandschen toestand — herziening der Unie van Utrecht! — werd aangevoerd. In Juli heette het, dat in Amsterdam nog werd beraadslaagd over de wijze van bewapening der eventueele hulpvloot. Vóor het einde dier maand intusschen waren de Hoogmogenden in staat de zaak verder te brengen. Toen Suriano evenwel in hun midden verscheen, bleek tot hun teleurstelling, dat hij geen verderen last had dan tot hooren, wat zij zouden voorstellen. Met behulp van punten, door den heer Aerssens Senior ten huize van den resident onder diens diktaat op schrift gesteld, — tot zelf op schrift geven was Suriano niet te bewegen — beraadslaagde men nu verder en deed den Venetiaan een ontwerp verdrag, door Aerssens geschreven, — men wilde niet toeschietelijker zijn dan de *Serenissima* — toekomen. Men was bereid, desverlangd, geld in plaats van schepen te leveren; maar van afleiding had men, als te gevaarlijk, niet willen hooren. Men verlangde beslist, dat Suriano bij nieuwe geloofsbrieven gemachtigd zou worden het verbond te sluiten.

Nadere opdracht aan Suriano.

Het antwoord van den Senaat is gedagteekend van 7 September 1619 [1]). Suriano kreeg volmacht. Maar in een schrijven voor hem alleen bestemd, werd hem genoegzaam gelast er geen gebruik van te maken: „Onze hoogheid", aldus de brief, „laat niet toe, dat gij meerder gezag zoudt bezigen dan met de gekommitteerden samen te komen en van hun kant voorstellen af te wachten: als uit uzelf moet gij tegenwerpen, wat u in ons belang dunkt, en aan ons de beslissing laten. Niettemin moet gij weten, wat wij wenschen." Een tijdroovend spelen met diplomatieke ficties, naar men ziet. Om der wille van het prestige!

---

1) *Del. Sen. Secr.* dl. 115. bl. 8.

De wensch der *Serenissima* was in de eerste plaats, dat de *casus foederis* als volgt geformuleerd zou worden: „indien onze landen of eilanden worden aangetast, of wanneer een vijandelijke vloot onzen *Golfo* invaart.” „De *Golfo,* die tot het grondgebied van dezen staat behoort, waar geen vreemde oorlogsvloten mogen binnendringen en voor welks verdediging wij te allen tijde al onze bezittingen en macht moeten aanwenden, gelijk onze voorouders in alle eeuwen hebben gedaan.” Voorts mocht in het verbond geenerlei bepaling worden opgenomen omtrent den handel in de Adriatische Zee.

Nogmaals den handel in den Golfo.

In de laatste maanden toch hadden verscheidene voorvallen die kwestie opnieuw op het tapijt gebracht. Den 28sten Juni 1619 schreef de Senaat [1]), dat in de Adriatische Zee weer „eenige” Nederlandsche schepen waren aangehaald, met zout bevracht, dat zij blijkbaar naar een andere haven dan Venetië hadden willen voeren. Op de dringende vertoogen van den consul en uit gunst voor den bevrienden staat had de regeering last gegeven schepen en bemanningen te slaken. „Maar”, vervolgde het schrijven, „dergelijke overtredingen moeten niet weer voorkomen”. Evenwel, terwijl Suriano dien brief midden Juli ontving, had hij vóor het einde der maand te berichten, dat alweer een lid der Staten-Generaal twee schepen, die met graan beladen in de *Golfo* waren in beslag genomen wegens verboden handel [2]), in de barmhartigheid der Serme Republiek had aanbevolen. De resident was daarna bij een audiëntie zelf over de zaak begonnen om niet voorkomen te worden en had groot ongenoegen over die onophoudelijke overtredingen aan den dag gelegd. Men had hem grif toegegeven, dat het erg was. De heeren hadden de zaak vernomen van de Admiraliteit en hadden die en elk die ’t aanging reeds doen weten, dat voor ’t vervolg voorkomen diende te worden,

1) *Del. Sen. Secr.*, dl. 114, bl. 200.

2) *Traghetto* noemt Suriano het.

dat de *Serma* last zou ondervinden van Nederlandsche onderdanen. Intusschen... (men raadt het besluit:) daar de *Serma* reeds zoo vaak haar mildhartigheid had betoond, verzochten de heeren, dat zij ook ditmaal nog zou vergeven, want... (men raadt de reden:) in deze twee vaartuigen had aandeel een aanzienlijk burgemeester van Amsterdam, de heer Jonas Witsen [1]). Toen Suriano zich weinig bereid toonde de zaak aan te bevelen, verdubbelde men den aandrang en de verzekeringen, dat afdoende maatregelen om herhaling te verhoeden zouden worden genomen. De Staten richtten inderdaad een schrijven tot de Admiraliteiten om zulke maatregelen te ontwerpen. Dit zal wel niet veel gevolg hebben gehad. De Admiraliteiten waren overkropt met werk door de verschrikkelijke toestanden, die de Barbarijsche zeeroof schiep. Hoe het afliep met burgemeester Witsen's schepen kan ik niet meedeelen, ofschoon ik over zijn slagen geenszins bezorgd ben [2]). Zeker is het, dat door deze nieuwe moeilijkheden velen op het denkbeeld kwamen de blijkbare zucht der Venetianen naar het verbond aan den Nederlandschen handel dienstbaar te maken.

Venetië wil het monopolie niet opgeven.

Men wil, vernam Suriano nog in Augustus, een bepaling inlasschen, die aan de Nederlandsche kooplui de kustvaart in de Adriatische Zee [3]) toestaat. Maar het spreekt van zelf, dat de Venetiaansche regeering daar geen ooren naar had en het heet dan ook in den brief van 7 September: „Over handelsvrijheid in de Adriatische Zee mag geenerlei bepaling worden opgenomen, maar als een zaak, die ge uit uzelf onmogelijk weet, moet ge dat zoo beslist mogelijk ter zijde laten."

Inderdaad hoorde de resident, dat men in de komende on-

---

1) De schippers waren Jan Jansz. Theijls van Enkhuizen en Corn. Hobben van Amsterdam. Beiden komen voor in Heeringa; de laatste als schipper van *Rotterdam*.

2) Te Venetië spande Ouwerx zich te zijnen behoeve in. Heeringa, a. w., blz. 72. In den aldaar gedrukten brief verklaart de consul, dat in geen jaren zooveel schepen — en er zijn verscheidene Nederlandsche onder — tegen de bevelen der *Serenissima* in, in den *Golfo* koren zijn komen laden. Vgl. blz. 76 noot.

3) Vrijheid *„nel traghetto del Golfo"*.

derhandelingen de zaak dacht ter sprake te brengen. Hij lichtte dus Maurits over de onaannemelijkheid in en verzocht hem zijn invloed aan te wenden, dat men dat voornemen zou laten varen. Maurits leek goed gestemd. Maar zoo vlot ging het toch niet. Nog telkens hoorde Suriano over de zaak spreken. Er werd beweerd, dat díe strengheid van de *Serenissima* eerst van den laatsten tijd dagteekende. Vroeger was niemand lastig gevallen wegens handelen in den Golf. De Venetiaan bestreed dit met stelligheid. Eens zei hem graaf Willem Lodewijk, dat men sterk stond door een geschrift van niemand minder dan een Venetiaansch senator. Suriano begon te lachen en legde uit, dat men zich door het giftig mom van een schuilnaam (Giustiniano Barbadigo) had laten bedriegen [1]). Kortom, hij weerde zich ter dege en bewerkte ondershands de geesten dusdanig, dat inderdaad bij de officieele besprekingen de zaak werd doodgezwegen.

Laatste onderhandelingen. De opdracht van Suriano aan zijn regeering om met de onderhandelingen voort te gaan, was einde September door hem ontvangen. Maar het duurde een dag of veertien vóor hij met de zeven gekommitteerden uit de vergadering der Hoogmogenden (éen voor elk gewest) kon confereeren, gedurende welken tijd de heeren de stof bestudeerden. En toen op de eerste samenkomst aan het licht kwam, dat de resident niet tot voorstellen maar slechts tot aanhooren gemachtigd was, bleek ruggespraak en nieuwe studie voor de Nederlanders onontbeerlijk. Zoo werd het November, vóor men spijkers met koppen kon slaan. Toen werden dan ook in twee dagen alle moeilijkheden uit den weg geruimd en een volledig ontwerp-verdrag opgemaakt, dat nu naar Venetië werd opgestuurd, opdat aan Suriano last zou worden verstrekt het te teekenen. Tevergeefs hadden de zeven heeren aanhoudend

---

1) Ondanks de vriendelijke hulp van *cav.* dalla Santa is het mij niet gelukt uit te vinden, op welk pamflet hier wordt gedoeld.

beproefd Suriano tot voorstellen te bewegen. Alles was van hun kant gekomen. Groote wijzigingen had de resident niet behoeven aan te brengen. Alleen had hij doen schrappen, dat de alliantie behalve verdedigend ook aanvallend zou zijn; verder slechts kleinigheden. De wacht was nu weer op Venetië.

Vrees dat Venetië zich nòg zal terugtrekken.

Geheel zonder onrust was dat wachten niet. Men was zich hier zeer goed bewust, dat de omstandigheden, die de Ser^me Republiek tot het nader aanknoopen in den voorzomer hadden gedrongen, veranderd waren. Van de geduchte Spaansche *armada* repte geen mensch meer. Maar wel wist thans ieder, dat de Habsburgers al hun aandacht konden gebruiken bij de Boheemsche zaken. Ferdinand was keizer geworden, maar de Bohemers hadden Frederik van de Palts tot koning gekozen en in Hongarije stonden de zaken des keizers door Bethlen Gabor's doortastendheid er leelijk voor. Zou de Republiek van San Marco, van de heilzame vrees ontheven, thans niet opnieuw terugkrabbelen?

Einde November verscheen in Den Haag, op weg naar Engeland, de illustrissime heer Lando, nieuw benoemd Venetiaansch gezant bij koning Jacobus. Het volk meende [1]), dat hij het verbond, waarvan elk bij geruchte had vernomen, kwam sluiten en begroette hem met te grooter geestdrift. Ook de staatslieden ontvingen hem met buitengewone hartelijkheid en eerbewijzen. Hij had echter, nopens de alliantie, geenerlei opdracht, maar wel sprak hij met velen over de staatkundige verhoudingen en schreef onbewimpeld zijn indruk naar Venetië. De argwaan, dat de *Serenissima* zich nog onttrekken mocht, ontging hem niet. Hij vernam spijtige uitdrukkingen als: „wij kunnen ook alléen voor onze onafhankelijkheid instaan". En hij waarschuwde zijn regeering ernstig, dat de Nederlanders het zeer kwalijk zouden nemen, indien er thans

1) Zoo schrijft hij zelf: *Dispacci Inghilterra* XX; brief van 25 Nov. 1619.

geen voortgang met de zaak gemaakt werd. „Zij zouden zich gedupeerd en versmaad gevoelen en zeker zou hun vriendschap sterk verkoelen." Meteen wees deze man, op wien de bloei en welvaart van het jonge land reeds een diepen indruk hadden gemaakt, nog eens met nadruk op de voordeelen van het bondgenootschap. Vrije gemeenschap over zee, temeer waard nu de passen gesloten zijn en de Nederlandsche soldaten — zoo meenen zij zelf althans — de beste ter wereld zijn; beheersching van de Middellandsche Zee en van den Oceaan...

'tIs mogelijk, dat Lando's brief te Venetië niet overbodigen indruk heeft gemaakt. Het beslissende antwoord had althans weer vrij lang op zich laten wachten. Maar het kwam; vóor Kerstmis nog. Enkele wijzigingen eischte de Senaat nog. Zij werden alle door de gekommitteerden der Staten-Generaal ingewilligd [1]). En op oudejaarsnacht schreef de resident:

't Verbond onderteekend: 31 Dec. 1619.

„In den naam van God den Heer is het verbond tusschen Uwe Doorluchtigheid en deze Republiek hedenavond door de gekommitteerden der Staten-Generaal en mij gesloten en onderteekend."

Inhoud van het verbond.

Ziehier ten slotte, wat het verdrag inhield:

De beide Republieken beloofden elkander goede vriendschap. — Indien éen harer gedwongen werd een openlijken oorlog aan te gaan, zou de ander haar bijstaan met een maandelijksch subsidie van 50000 gld.; de *Serenissima* kon naar verkiezing in plaats daarvan schepen of troepen [2]) vragen. — Uitdrukkelijk werd bepaald, dat als openlijken oorlog was aan te merken een binnendringen van vreemde [3]) oorlogsschepen

---

1) De heeren waren wel wat verstoord, dat de Senaat hun den titel *Alti et potenti Signori* weigerde. Suriano betoogde, dat *Illustrissimi et Eccellentissimi* ook een zeer mooie titel is.

2) Maar de Nederlanders hadden de beperking gemaakt, dat zij troepen alleen zouden zenden, indien de veiligheid van het land zulks gedoogde: zij waren tot hulp in troepen reeds aan Frankrijk en Engeland verplicht.

3) Er stond in het op 31 Dec. onderteekende stuk *vijandelijke*. Maar in Februari 1620 wist Suriano nog te verkrijgen, dat dit woord werd vervangen door *vreemde*.

in de Adriatische Zee, als behoorende die tot het grondgebied der Ser[me] Republiek. — Waren beide Republieken in oorlog, dan hield elke verplichting tot subsidie-betaling op. — Het verbond werd gesloten voor den tijd van vijftien jaren [1]).

Op aandrang der Nederlanders was, ondanks al Suriano's betuigingen, een afzonderlijk en geheim artikel door hem en hen onderteekend, dat verklaarde, dat geen van beide partijen in eenig verbond stond met de Oostenrijksche of Spaansche Habsburgers.

Ratificaties en vertegenwoordiging.

Het verdrag zelf behoefde nog de goedkeuring van beide regeeringen. De Staten-Generaal meenden hun ratificatie door een buitengewoon gezant te doen overbrengen. Eerst daarna zou worden besloten, op wat wijze men de vaste vertegenwoordiging zou regelen: gezanten of residenten. Suriano hoopte en verwachtte, dat men tot gezanten zou besluiten en zag zich reeds van zijn ambt ontheven en naar 't begeerde vaderland teruggekeerd. Wij zullen zien, dat er alweer heel wat tijd mee heenging, voor men in dezen tot een beslissing kwam.

1) Een gewoner termijn was *twaalf*.

STELLINGEN.

I.

Ten onrechte geeft Groen van Prinsterer in de inleiding tot het tweede deel der tweede reeks zijner Archives de voorstelling, als zou voor Maurits het geschil van de jaren 1617 en volgende hoofdzakelijk van religieuzen aard zijn geweest.

II.

Carleton's uitingen over Oldenbarnevelt, vooral nadat de zaak met het pamflet de Weegschaal is voorgevallen, moeten met de uiterste behoedzaamheid worden gebruikt.

III.

Ten onrechte, zij het op gezag van Carleton, neemt Brill in Arend's Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, III, III, blz. 467 vlg., aan, dat de brief, tijdens Aerssen's afwezigheid in 1620 in Den Haag als van zijn hand verspreid, echt is.

IV.

De regentenheerschappij in onze Republiek leidde tot een gedurige vermenging van landsbelangen met de particuliere belangen der bewindslieden, die in volstrekten zin onzedelijk moet worden genoemd.

V.

Op zwakke gronden trekt prof. G. W. Kernkamp (Vragen des Tijds, 1912) naar aanleiding van het vierde deel van Pirenne's

Histoire de Belgique de grootheid van het staatkundig genie van Oranje in twijfel.

VI.

De prinsen van Oranje, van Willem I af tot den Koning-Stadhouder toe, hebben allen zich eenigszins als voorvechters van een Europeesche gedachte gevoeld en hun positie in Nederland beschouwd als de basis voor hun optreden als zoodanig.

VII.

De algemeen gangbare meening, als zou het uiteenvallen van het koninkrijk der Nederlanden in 1830 niet slechts een onvermijdelijke, maar ook een in de gevolgen zegenrijke gebeurtenis zijn geweest, is behalve onjuist ook verderfelijk, aangezien zij den groei van het ideaal eener zooal niet volledige dan toch zeer nauwe hereeniging in den weg staat.

VIII.

Dat in onze Republiek het Calvinisme nooit tot overheersching in den staat is kunnen komen gelijk in Engeland, is o. m. toe te schrijven aan het bestaan van den oligarchischen regeeringsvorm hier te lande.

IX.

De overeenkomst en het verschil in ontwikkeling en verschijning tusschen de Venetiaansche en de Nederlandsche oligarchieën verdienen een afzonderlijke bestudeering.

X.

Van Giotto tot Rafaël toe valt, ondanks de groote verscheidenheid der uiterlijke verschijningsvormen in de tallooze plaatselijke scholen, een vaste ontwikkelingslijn in de Italiaansche beeldende kunst waar te nemen.

XI.

Verplichte arbitrage, met een internationale strijdmacht om vonnissen ten uitvoer te leggen, is een droombeeld, dat nooit blijvend verwezenlijkt zal kunnen worden.

XII.

Onze geschiedenis heeft dringender behoefte aan synthetische werken — zelfs popularisatie-literatuur — dan aan bronuitgaven.

XIII.

De moderne wetenschappelijke studie der geschiedenis is niet zonder gevaren voor de karaktervorming harer jeugdige beoefenaren.

XIV.

Waar Vondel in *Roskam* het bederf in regentenkringen gispt, heeft hij in 't bizonder het oog op de malversatiën gepleegd door leden van het Rotterdamsch Admiraliteitscollege, die door een proces in 1626 waren wereldkundig geworden.

XV.

Vondel's *Roskam* kan niet, gelijk dr. Leendertz in zijn *Leven van Vondel* aanneemt, in het jaar 1626 zijn geschreven en het is zeer onwaarschijnlijk, dat het gedicht, zooals Brandt wil, van het jaar 1630 is; er bestaat aanleiding 1628 voor het jaar van ontstaan te houden.

XVI.

Ofschoon, juridisch gesproken, Douwes Dekker ongetwijfeld zijn eigendomsrecht op *Max Havelaar* had afgestaan en de rechter dus niet anders kon dan hem — bij het bekende proces in 1861 — zijn eisch tegen Van Lennep ontzeggen, blijft de

houding van dezen laatste in de kwestie der tweede uitgave zedelijk afkeurenswaardig.

XVII.

De tragedie is de kunstvorm, die Vondel het best in staat heeft gesteld zijn eigenaardig talent ten volle te ontplooien.

XVIII.

Het is een betreurenswaardig uitvloeisel van moderne taalinzichten, dat tal van in de laatste jaren verschenen spraakkunsten voor het onderwijs tegenover Germanismen en andere onnederlandsche vormingen een berustende houding aannemen.

XIX.

Het krachtigst argument voor de Vereenvoudigde Spelling is het feit, dat zij in het Vereenigd Zuid-Afrika officiëel is aangenomen.

XX.

Van den Vos Reynaerde vs. 336 vlgg.:

Hier-binnen stoet eene scuere,
Daer (so) vele honden toe hoorden,
Datsi menich dier fel scoorden.

Lees:

Datsi menigen diere tfel scoorden.

Vs. 2206 vlg.:

Al bem ic een aermijnc,
Hoe mochtic sulke moert getemen?

Lees met hs. F:

Hoe moghedi sulke wort getemen?

182

BINDING SECT.

DJ
156
G48
1913

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 29 02 05 019 2